

Traumaattinen toiseus Jonas Gardellin trilogiassa
Torka aldrig tårar utan handskar

Suvi Aitto-oja

Pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Syyskuu 2023

Sisällys

1 Johdanto	3
1.1 Toiseus, eron tekeminen ja valta	4
1.2 Traumaattinen toiseus	5
1.3 Trauma kirjallisuudentutkimuksessa	8
1.4 Gardellin tuotannon aiempi tutkimus	10
2 Aikahypyt, viivytely ja toistaminen trauman kerronnassa	12
2.1 Tarinan aikatasot	12
2.2 Rasmuksen traumaattisen toiseuden kerronta	14
2.2.1 Aikahypyt ja viivytely kouluväkivallan kerronnassa	14
2.2.2 Kouluväkivaltakokemusten toistaminen kerronnassa	18
2.2.3 Negatiivisen homomielikuvan rakentuminen ja toistaminen	21
2.3.4 Vertikaalisesti arvottavien binäärioppositioiden ja yleistyksien käyttö intruusioiden kuvaamisessa	26
2.3 Benjaminin traumaattisen toiseuden kerronta	28
2.3.1 Aikahypyt ja viivytely uskonnollisen väkivallan kerronnassa	28
2.3.2 Intruusioidet ja identiteettiristiriita Benjaminin tarinan kerronnassa	33
3 Metaforisuus traumaattisen toiseuden kerronnassa	39
3.1 Jälki/tahra ja puhdistaminen	39
3.2 Valkoinen hirvi	45
4 Kertoja toiseuden todistajana	52
4.1 Toiseuden todistaminen	53
4.2 Todistajan pyrkimys vakuuttavuuteen	60
4.3 Todistajan taakka	62
5 Päätäntö	65

Lähteet

1 Johdanto

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani traumaattisen toiseuden kerrontaa Jonas Gardellin (synt. 1963) trilogiassa *Torka aldrig tårar utan handskar*. Teossarjan osat 1. *Kärleken* (2012a, jatkossa T1), 2. *Sjukdomen* (2013a, jatkossa T2) ja 3. *Döden* (2013b, jatkossa T3) muodostavat yhtenäisen tarinallisen kokonaisuuden, joka kuvaa Ruotsissa eläneiden homomiesten elämää 1970–1990-luvulla. Tarinassa painottuu erityisesti 1980-luku, jolloin hiv¹ rantautui Ruotsiin. Tutkielmani analyysiosio pohjautuu seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten traumaattista toiseutta kerrotaan *Torka aldrig tårar utan handskar* -teoksessa Rasmuksen ja Benjaminin tarinoissa?
2. Miten traumaattisen toiseuden todistajuus näkyy trilogian kertojahahmon kerronnassa?

Pro gradu -tutkielmani kohdeteos edustaa traumafiktiota, jossa toiseuden kokemusten kuvaamisella on merkittävä rooli. Traumaattisella toiseudella tarkoitan ilmiötä, jossa toiseuden kokemuksista muotoutuu jatkuvaluonteinen trauma, joka oireilee kompleksisen traumaperäisen stressihäiriön tavoin. Kirjallisuus voi kuvata traumaattista toiseutta erilaisilla kerronnallisilla keinoilla. Omassa tutkielmassani keskityn analysoimaan erityisesti aikahyppyjen, viivyttelyn, toiston, metaforien ja binäärioppositioiden käyttöä traumaattisen toiseuden kuvaamisessa. Myös todistajuus toimii yhtenä analyysini avainkäsitteenä.

Olen tutkielmassani lainannut kohdeteosta paikoin suoraan. Lainauksien suomennokset löytyvät tutkielmani alaviitteistä. Suomennoksissa olen käyttänyt Otto Lappalaisen käännöksiä *Älä koskaan kuivaa kyyneleitä paljain käsin* osat 1. *Rakkaus* (2012b, jatkossa Ä1), 2. *Sairaus* (2013c, jatkossa Ä2) ja 3. *Kuolema* (2013d, jatkossa Ä3).

---

¹ Tässä yhteydessä haluan mainita tehneeni tietoisien valinnan kirjoittaa lyhenteet hiv ja aids pienellä alkukirjaimella, vaikka Suomen kielitoimisto sallii käytettäväksi myös kapiteelit. Isoilla kirjaimilla kirjoittaminen kantaa mukanaan 1980-luvulta periytyneitä painolastia, jossa isojen kirjainten avulla pyrittiin herättämään huomiota. Hivpoint suosittelee nykyään käyttämään pieniä kirjaimia, jotta hiviin ja aidsiin liittyvä erityishuomio ja stigmatisointi vähenisivät. (Heikkinen, 13.3.2023.)

1.1 Toiseus, eron tekeminen ja valta

Toiseutta rakennetaan kielellisesti eron tekemisen kautta. Toiseus liittyy läheisesti myös representaatioihin ja stereotyyppioihin. Stuart Hallin (2005) mukaan representaatiolla tarkoitetaan jonkin kohteen tai aiheen esittämistä. Diskurssit puolestaan ovat sosiaaliin käytäntöihin ja valtaan kytkeytyviä puhetapoja ja ajattelutapoja, joilla kohteesta tuotetaan merkityksellistä tietoa. (Hall 2005, 105.) Stereotypisointi voidaan mielestäni jäsentää yhdeksi representoinnin muodoksi. Stuart Hallin mukaan stereotypisoinnissa ihmisten ominaispiirteitä pelkistetään ja yksinkertaistetaan. Ominaispiirteiden myös nähdään olevan luonnon tuottamia ja vakiintuneita. (Hall 2005, 189.) Näin ollen stereotypisointi on ihmisten ominaispiirteitä yksinkertaistavaa esittämistä.

Stuart Hall on todennut, että diskursseilla on käytännön vaikutuksia erilaisten valtasuhteiden järjestämisessä (Hall 2005, 105). Diskurssit kytkeytyvät toiseuttamiseen, eli siihen, miten joku toinen nähdään itsestä erilaisena. Hallin mukaan merkitykset paikantuvat eroihin siten, että esimerkiksi valkoinen saa merkityksensä vasta suhteessa mustaan. Erot rakentuvat juuri binäärisistä vastakohtapareista. Vastakohtaparit ovat kuitenkin harvoin neutraaleja suhteessa toisiinsa. Yleensä niihin sisältyy valta-asetelma. (Hall 2005, 153–154.)

Eron tekemistä voidaan mielestäni jäsentää vertikaalisen ja horisontaalisen segregaatian käsitteillä. Horisontaalisessa segregaatiossa jokin ihmisryhmä erottuu jostakin toisesta ihmisryhmästä esimerkiksi ulkoisten piirteiden tai tapakulttuurin osalta. Horisontaalinen segregaatio ei ota kantaa siihen, onko toisenlainen ulkomuoto tai tapa toista ulkomuotoa tai tapaa parempi. Pelkällä horisontaalisella ulottuvuudella kuvatut piirteet ovat neutraaleja suhteessa johonkin toiseen. Eron tekemisen vertikaalinen ulottuvuus puolestaan paljastaa vertailuasetelman. Vertikaalisella ulottuvuudella jokin ulkomuoto tai tapa kuvautuu toista huonompana tai parempana. Yksinkertaistettuna ilmaisten horisontaalisesta eron tekemisestä on kyse silloin, kun sanotaan, että kaikki ovat erilaisia, mutta samanarvoisia. Kun hajontaa tapahtuu horisontaalisen ulottuvuuden ohella myös vertikaalisella ulottuvuudella, voidaan todeta, että kaikki ovat erilaisuutensa ohella myös eriarvoisia.

1.2 Traumaattinen toiseus

Tutkielmani keskeisenä lähtökohtana on käsitykseni siitä, että toiseutetuksi tuleminen voi altistaa ihmistä toistuvalla kaltoinkohtelulla, eli monille yksittäisille tapahtumille, jotka muodostuvat traumaryppääksi. Koska toiseuteen kytkeytyy useimmiten valta-asetelma, jossa eroja tehdään myös vertikaalisella ulottuvuudella, on toiseutettu altis esimerkiksi jatkuvalla väkivallalla ja syrjinnällä. Tutkimuskohteessani olevassa trilogiassa Rasmus-niminen henkilöahmo joutuu toiseutensa vuoksi kouluväkivallan uhriksi. Henkilöahmo nimeltä Benjamin puolestaan kokee uskonnollista väkivaltaa. Väkivallan kokemukset oireilevat myöhemmin trauman tavoin.

Traumaa on teoretisoitu 1800-luvun lopulta lähtien paljon. Erityisesti trauman syy-seuraussuhteista on ollut ja on edelleenkin erilaisia näkemyksiä. Pääpiirteissään trauma on kehittynyt somaattisesta häiriöstä neurologiseksi häiriöksi ja lopulta psykologiseksi tilaksi. Nykypäivän traumakulttuurin ymmärtämisessä keskeisenä vedenjakajana voidaan Nicole A. Sütterlinin mukaan pitää 1980-luvulla tautiluokitukseen lisättyä PTSD-diagnoosia. American Psychological Association (APA) määritteli kolmannessa editiossaan (DSM III) PTSD:n, eli traumaperäisen stressihäiriön, ulkoisen tapahtuman tai stressitekijän aiheuttamaksi mielenterveyden häiriöksi. Häiriölle tyypillisen oireilun nähtiin olevan seurausta sellaisesta tapahtumasta, joka oli tavanomaisten kokemusten ulkopuolella. Oireet saattoivat olla välittömiä tai viiveellisiä, ja niihin kuului intruusio eli läpätunkeminen, välttämiskäyttäytyminen sekä hyperreaktiivisuus. DSM-III antoi diagnostisen luokittelun hyvin monenlaisille eri syistä aiheutuneille terveydentiloille, joiden yhdistävänä tekijänä oli ulkoisen agentin aiheuttamaa tapahtumaa seurannut mielenterveydellinen oireilu. (Sütterlin 2020, 11–22.)

Käsitystä siitä, että trauma on ulkoisen tekijän aiheuttama, odottamaton ja ajallisesti rajattu tapahtuma, on kritisoitu. Esimerkiksi Inge Schmidt (2013, 239–253) on kyseenalaistanut ajatuksen ajallisesti rajatusta tapahtumasta, joka on trauman aiheuttajana. Schmidtin mukaan on olemassa myös jatkuvia traumoja. Jatkuvat, päättymättömät traumat suuntautuvat kohti vaaraa, joka on vasta tuloillaan. Koska kärsimyksen uhka on jatkuvasti läsnä, traumakin on jatkuva ja rajaton. Angela Onwuachi-Willig (2016, 335–357) puolestaan on kritisoinut käsitystä traumasta, joka on seurausta jostakin epätavanomaisesta ja odotusten vastaisesta tapahtumasta.

Hän on nostanut esiin jatkuvan, rutiininomaisen trauman, joka useimmiten kytkeytyy tilanteisiin, joissa marginalisoidut ryhmät ovat yhteiskunnallisen vallankäytön kohteena. Kyseessä on kulttuurinen trauma, joka tapahtuu, vaikka rutiineja ainoastaan pidetään yllä.

Schmidtin ja Onwuachi-Willigin ajatukset vastaavat omaa käsitystäni traumaattisesta toiseudesta. Kun kyseessä on syrjintää kohdannut ryhmä, trauma voi kytkeytyä esimerkiksi yksittäisiin väkivaltaisiin kohtaamisiin sortajan kanssa. Kun näitä yksittäisiä kohtaamisia tulee vastaan useita, on trauma tämän jälkeen kytköksissä myös silkkään väkivaltaisen kohtaamisen jatkuvasti läsnä olevaan uhkaan (vrt. Schmidt yllä). Ja kun jokin vähemmistöryhmän edustaja kohtaa syrjiviä käytänteitä arjessaan jatkuvasti, ei hänen kohdallaan voida enää väittää yksittäisen ikävän tapahtuman olevan epätavanomainen tai odotusten vastainen. Päinvastoin – häntä kohdellaan syrjivissä rakenteissa täysin odotusten mukaisesti, ja siitä huolimatta kohtaamiset voivat muodostua traumaattisiksi (vrt. Onwuachi-Willig yllä). Hakatuksi tuleminen voi traumatisoida vielä sittenkin, kun se tapahtuu arjessa odotusten mukaisesti ja rutiininomaisesti kymmenettä kertaa.

Vuonna 2017 World Health Organisation (WHO) lisäsi ICD-11-luokitukseensa kompleksisen traumaperäisen stressihäiriön (CPTSD) erillisenä diagnoosina. (Sütterlin 2020, 11–22.) Kompleksinen traumaperäinen stressihäiriö muistuttaa traumaperäistä stressihäiriötä sillä erotuksella, että traumaa aiheuttavat tapahtumat ovat olleet toistuvia. Toistuviksi tapahtumiksi voidaan tulkita esimerkiksi pitkään jatkunut perheväkivalta, uskonnollisten yhteisöjen painostuksen alla eläminen, koulukiusaaminen, kansanmurha, lapsuudenaikainen heitteillejätö ynnä muu pitkään jatkunut kaltoinkohtelu. Pitkäkestoisuudestaan ja toistuvuudestaan johtuen CPTSD:n oirekuva on laajempi ja oireet yleensä pitkäkestoisempia kuin yksittäisen tapahtuman aiheuttamassa traumassa. Kompleksisen traumaperäisen stressihäiriön (CPTSD) oireita ovat:

- 1) ”Affektien ja impulssien säätelyn muutokset: tunteiden säätelyn muutokset sisältäen esimerkiksi jatkuvan dysforian, kroonisen itsemurha-alttiuden, itsensä vahingoittamisen, räjähtävän tai tukahdutetun vihan (vaihtelee) sekä pakonomaisen tai tukahdutetun seksuaalisuuden (vaihtelee).
- 2) Tietoisuuden ja huomion kohdistamisen muutokset: amnesia tai traumaattisten tapahtumien kohentunut muistaminen (vaihtelee), dissosiaatio, depersonalisaatio/derealisaatio, kokemusten uudelleeneläminen (joko tunkeutuvina PTSD-oireina tai ruminoivana päähänpintymänä).

- 3) Omakuvan muutokset: toivottomuuden kokemus, aloitekyvyttömyys, häpeä, syyllisyys, tahrituksen tai stigmatisoiduksi tulemisen kokemus, kokemus perustavaa laatua olevasta erilaisuudesta (kokemus erityisyydestä, syvästä yksinäisyydestä sekä uskomus siitä, että kukaan ei voi ymmärtää tai kokemus omasta epäihmisyydestä).
- 4) Vaihtelevat muutokset syyllisen näkemisessä: päähänpinttymä suhteessa syylliseen (sisältää päähänpinttymän kostosta), epärealistinen näkemys syyllisen totaalista vallasta, idealisointi tai paradoksaalinen kiitollisuus, tunne erityislaatuisesta tai yliluonnollisesta suhteesta syylliseen, syyllisen uskomusjärjestelmän rationalisoiminen tai hyväksyminen.
- 5) Muutokset suhteessa toisiin: eristäytyminen tai vetäytyminen, intiimisuhteiden häiriöt, toistuva pelastajan etsiminen (voi vaihdella eristäytymisen ja vetäytymisen kanssa), jatkuva epäluottamus sekä toistuva epäonnistuminen itsesuojelussa.
- 6) Muutokset merkitysjärjestelmissä: pysyvän uskon menettäminen, toivottomuuden tunne ja epätoivo.” (ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. Version: 01/2023. Suomennos NN.)

Kompleksinen traumaperäinen stressihäiriö on oireineen kaikkein lähimpänä ymmärrystäni traumaattisesta toiseudesta, jota kohdeteoksessani kuvataan. Keskityn tutkielmassani analysoimaan erityisesti sitä, miten kompleksista traumaa kuvataan Rasmusen ja Benjaminin tarinoissa.

Kohdeteokseni henkilöahmot tulevat tarinassa toiseutetuiksi monta kertaa. Toiseutetuksi tuleminen kietoutuu yhteen paitsi kouluväkivallan ja uskonnollisen väkivallan myös hiviin sairastumisen yhteydessä koetun huonon hoidon kanssa. On kuitenkin hyvä huomata, ettei toiseutetuksi tuleminen itsessään merkitse aina traumaa, sillä trauma vaatii sen, että henkilö oirehtii tapahtuman jälkeen trauman kaltaisesti. En ole tutkielmassani kiinnostunut toiseudesta sinänsä vaan juuri toiseudesta, joka on muotoutunut traumaksi. Tutkielmassani keskityn henkilöahmojen kouluväkivaltaan ja uskonnolliseen väkivaltaan kytkeytyviin toiseutetuksi tulemisen kokemuksiin johtuen siitä, että henkilöahmojen edellä mainitut kokemukset näyttävät kerronnassa selvimmin traumaattisina kokemuksina, jotka oireilevat trauman tavoin. Toiseuden kokemukset kytkeytyvät tarinassa myös siihen, millä tavalla hiviin sairastuneita homomiehiä kohdellaan. Kerronta ei kuitenkaan hivin osalta painotu yhtä vahvasti henkilöahmojen traumaan tai trauman oirehtimiseen. Syy tähän on hyvin ymmärrettävä, kun ottaa huomioon sen, että kuolema korjaa hiviin sairastuneen henkilöahmon ennen kuin hän

ehtii tarinassa oirehtia sen vuoksi, että on esimerkiksi joutunut sairautensa hoidon osalta toiseutetuksi. Traumaa voikin luonnehtia eloon jääneiden etuoikeudeksi.

1.3. Trauma kirjallisuudentutkimuksessa

Kohdeteokseni edustaa traumafiktiota. Robert Eaglestonen (2020, 287–295) mukaan traumafiktio on paitsi kirjallinen kategoria myös tapa lukea ja tulkita tekstiä sensitiivisesti trauma mielessä pitäen. Itse lähestyn kohdeteostani painottaen juuri jälkimmäistä määritelmää. Ymmärrän lukijan/tulkitsijan määrittelevän teoksen traumafiktioksi lukiessaan/tulkitessaan sitä kyseisen viitekehyksen lävitse.

Traumakirjallisuudentutkimuksessa keskeisinä pioneeriluonteisina teoksina voidaan pitää Cathy Caruthin kirjoja *Trauma: Explorations in memory* (1995) ja *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History* (1996). Caruth tiivistää trauman kuvaavan yleisimmän määritelmän mukaan äkillisen tai katastrofisen tapahtuman aiheuttamaa murskaavaa kokemusta, jossa reaktio tapahtumaan tulee usein viiveellä kontrolloimattomina, toistuvina hallusinaatioina tai muina intrusiivisina ilmiöinä (Caruth 1996, 11). Caruthille trauma on kokemus, joka pyrkii kertomaan tavoittamattomissa olevasta todellisuudesta tai totuudesta. Tavoittamattomalla Caruth viittaa siihen, ettei kokemusta voi tavanomaiseen tapaan jäsentää kognitiivisesti tiedon tai kirjallisen kielen avulla (Caruth 1996, 4.) Tämä taas viittaa psykologien havaitsemaan ilmiöön, jossa potilailla on vaikeuksia kertoa tai muistaa traumaattista tapahtumaa koherentisti, vaikka he samanaikaisesti kokevat sitä uudelleen somatosensorisina intrusioina. Caruthille trauma täten tarkoittaa sekä representaation mahdottomuutta että mahdollisuutta päästä subjektin ei-symboliseen, välittömään ja autenttiseen todellisuuteen. (Sütterlin 2020, 11–22.) Kirjallisuuden on nähty tarjoavan etuoikeutetun välineen psykologisten haavojen todistajuudelle, sillä figuratiivisen kielen ja epäkonventionaalisten representointimallien ansiosta kirjallisuuden kieli pystyy lähestymään traumaa, jota on muutoin vaikea lähestyä (Sütterlin 2020, 11–22).

Jotkut kriitikot ovat todenneet, että traumaa voi kuvailla vain kompleksisella ja muodoltaan haastavalla (rikkonaisella) tavalla, minkä vuoksi ainoastaan modernistiset ja postmodernistiset kirjallisuuden tyylit soveltuvat siihen (Eaglestone 2020, 287–295). Tässä yhteydessä on hyvä mainita, että traumafiktioon usein liitettyä fragmentaarisuutta on myös kyseenalaistettu.

Esimerkiksi Stef Crapsin mukaan suuri osa traumakirjallisuudesta ei ole ollenkaan fragmentoitunutta. Crapsin mukaan kriitikot vain ovat kiinnittäneet enemmän huomiotaan juuri fragmentoituneisiin trauman kuvauksiin. (Craps 2013, 45–60.)

Kuten David Collinsin ja Hanna Meretojan toimittama teos *The Routledge Companion to literature and Trauma* (2020) osoittaa, kirjallisuudentutkimuksessa traumaa on tarkasteltu monien erilaisten avainkonseptien kautta. Näitä avainkonsepteja ovat esimerkiksi uhrius, syyllisyys, todistajuus, affekti, narratiivi ja läpityöstäminen. Trauman kerrontaa ja sen rakennetta on analysoitu paljon. Eri tutkijoiden tulkinnoissa on löydettävissä sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Sellaisia kerronnallisia keinoja, jotka näyttävät toistuvan eri tutkijoiden tekemissä analyyseissä ovat esimerkiksi tekstin fragmentaarisuus, toistaminen, tekstuaaliset aukot, hiljaisuus ja aikahypyt (ks. esim. Eaglestone 2020, Vice 2020 ja Pederson 2018).

Kirjallisuudentutkimuksen trauma risteää ja keskustelee paikoin kulttuurintutkimuksen ja muistitutkimuksen trauman kanssa. Omassa tutkielmassani traumaattista toiseutta voidaan tulkita paitsi henkilöhahmojen yksilötason traumakuvauksen kautta myös kulttuurisena traumana, jota erityisesti kirjan kertojahahmo purkaa. Tutkielmassani käyn keskustelua eri tutkijoiden esittämien ajatusten kanssa käsittelyluvuissa sitä mukaa, kun erilaiset teemat nousevat analyysini kannalta keskeisiksi.

Kohdeteokseni sisältää monia modernismille tyypillisiä piirteitä, kuten epäkronologisuutta ja simultaanisuutta. Lisäksi teos on paikoin hyvin fragmentaarinen. Siten sen voi ajatella jo tyyllisesti edustavan tavanomaista traumafiktiota. Teosta analysoidessani olen kuitenkin päätenyt pidättäytymään Caruthiin liitetystä tulkinnasta, jonka mukaan trauman representoiminen on ikään kuin mahdotonta. Esimerkiksi trauma-asiantuntija Bessel van der Kolk on havainnut tutkimusryhmänsä kanssa, että trauman kokeneet koehenkilöt ovat pystyneet kertomaan traumatapahtumasta eheän tarinan ja kokemaan myös traumaan liittyvän tuskan. Tapahtuman kertomisesta ja siihen liittyvien tunnetilojen kokemisesta huolimatta sietämättömät mielikuvat ja ruumiilliset tuntemukset vainosivat heitä jatkossakin. Kolkin mukaan sanojen löytäminen ei poista takaumia ja muita häiritseviä oireita, vaikka kokemusten eheä sanallistaminen voikin olla tärkeää. (Kolk 2022, 241.) Oman tulkintani mukaan traumatapahtumia voidaan kertoa hyvinkin ehyesti eikä trauma välttämättä paikannu johonkin sellaiseen, mikä on kerronnan ulkopuolella. Trauman olemassaolon voi mielestäni päätellä siitä, kokeeko henkilö oireita, kuten esimerkiksi intruusioita, pelkotiloja ja ahdistusta.

Kerrontaa analysoidessa keskeisellä sijalla onkin kiinnittää huomiota oireisiin, jotka toimivat vihjeinä sellaiseen traumaattiseen tapahtumaan, joka kerronnassa ennemmin tai myöhemmin myöskin kuvaillaan.

Tutkielmassani kiinnitän huomioni niihin traumaattisen toiseuden kerronnallisiin keinoihin, jotka nousevat teokseni kannalta keskeisiksi. Tutkielmani koostuu kolmesta käsittelyluvusta, joista ensimmäinen (luku 2) on varattu Rasmuksen ja Benjaminin tarinoissa ilmenevän traumaattisen toiseuden kerronnan analysoimiselle. Kerronnan rakenteen osalta kiinnitän huomioni Rasmuksen ja Benjaminin tarinoissa käytettyihin aikahyppyihin ja viivytelyyn. Molempien henkilöahmojen tarinoissa myös toistaminen on keino, johon huomioni kiinnittyy. Edellä mainittujen keinojen ohella tarkastelen Rasmuksen tarinan osalta arvottavien binäärioppositioiden ja yleistysten käyttöä.

Luvussa 3 analyysini keskittyy ensin Benjaminin tarinassa esiintyvään jäljen/tahrin ja puhdistamisen metaforiin. Sen jälkeen tarkastelen Rasmuksen tarinaan kytkeytyvää valkoisen hirven metaforaa. Metaforat ovat niin ikään keinoja, joilla traumaattista toiseutta tarinassa kerrotaan. Luvussa 4 tarkastelen erikseen tarinan kertojahahmoa toiseuden todistajana. Todistajuus on yksi traumafiktioin avainkonsepteista.

1.4 Gardellin tuotannon aiempi tutkimus

Jonas Gardellin tuotantoa on tutkittu jonkin verran enimmäkseen Ruotsissa. Pääosin tutkielmat ovat olleet kandidaatin tutkielman taseisia C-uppsats-tutkielmia. Edellä mainittuja tutkielmia on tehty monien eri oppiaineiden alla. Anjelika Kjellberg (2018) on tutkinut Gardellin neljää eri artikkelia homonationalismin näkökulmasta Lundin yliopiston ihmisoikeusopinnoissa. Kirjallisuudentutkimuksen oppinaineessa Jonas Carlsson (2005) on tutkinut miehisyttä Gardellin teoksissa *En komikers uppväxt* (1992) ja *Ett ufo gör entré* (2001). Elin Johansson (2012) on puolestaan tutkielmassaan keskittynyt heteroseksuaalisen matriisin vaikutukseen koulukuvauksissa. Tutkielman kohteina on käytetty muun muassa Gardellin 1990- ja 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen teoksia.

Suomessa Petri Sakala (2004) on tehnyt kieli- ja käännöstieteiden pro gradu -tutkielman intertekstuaalisista suhteista *Raamatun* ja Gardellin teosten *Passionsspelet* (1985) ja

Frestelsernas berg (1995) välillä. Suomalais-ugrialaisten sekä pohjoismaisten kielten ja kulttuurien tutkimuksen alalla Eva Kuhlefelt (2006) on puolestaan tutkinut koomikkoidentiteettiä ja kamppailua heteronormatiivisuutta vastaan Gardellin teoksessa *Ett ufo gör entré* (2001).

Torka aldrig tårar utan handskar -trilogia on ollut tutkimuksen kohteena niin ikään eri oppiaineissa monissa kandidaatin tutkielman tasoisissa tutkielmissa. Jonas Larssonin (2014) opettajaopinnoissa tekemä tutkielma käsittelee teoksessa esiintyvää ulkopuolisuutta. Matilda Svenssonin ja Anna Rönngrenin (2013) tutkielma käsittelee puolestaan teoksen vastaanottoa seurannutta mediadebattia Ruotsissa. Teologian alalla Sofia Kjellberg (2022) on tehnyt uskontofilosofisen tutkielman häpeästä trilogiaa hyödyntäen. Otto Iisakki Ylipelkonen (2016) on puolestaan tehnyt diskurssianalyttisen tutkielman homoseksuaalisen miehen identiteetikamppailusta hyödyntäen trilogian ensimmäistä osaa. Anna Halén (2015) on hyödyntänyt trilogiaa hoitoalan tutkielmassa keskittyen hiv-stigman vaikutuksiin.

Kirjallisuudentutkimuksen oppiaineessa C-uupsats-tutkielmia on myös tehty trilogiaan liittyen. Anna Mattssonin (2014) tutkielmassa kohteena ovat teoksessa esiintyvät ajan ja paikan merkit. Linn Wigenin (2013) tutkielma keskittyy aidsin esittämiseen trilogian ensimmäisessä osassa. Camilla Finne Jørgensenin (2016) tutkielmassa pureudutaan lähiluvun keinoin queer-tilan merkitykseen.

Gardellin trilogiasta *Torka aldrig tårar utan handskar* ei tietääkseni ole tehty pro gradu -tason tutkielmia. Traumafiktion kehyksessä Gardellia ei myöskään ole tutkittu. Ulkopuolisuuden, häpeän ja stigmatisoinnin tematiikka on monissa tutkielmissa läsnä, mutta toiseuden terminologiaa tutkielmissa ei ole hyödynnetty. Tutkielmani tuonee siten oman lisänsä Gardellin tuotantoa koskevaan kirjallisuustieteelliseen keskusteluun.

2 Aikahypyt, viivytely ja toistaminen trauman kerronnassa

Traumaattisen toiseuden teema on kohdeteoksessani läsnä hyvin monien eri henkilöhahmojen tarinoissa. Pro gradu -tutkielmassani keskityn näistä henkilöhahmoista kahteen, Rasmukseen ja Benjaminiin. Kiinnitän analyysissäni huomiota siihen, miten aikahyppyjä, viivytelyä ja toistamista hyödynnetään näiden kahden hahmon trauman kerronnassa. Ennen henkilöhahmojen tarinoiden pureutumista syvemmän trilogiassa käytettyihin aikatasoihin, joiden hahmottaminen toisistaan erillisiksi tasoiksi on tutkielmani analyysin seuraamisen kannalta tärkeää.

2.1 Tarinan aikatasot

Kohdeteokseni jakautuu kahteen erilaiseen tarinan tasoon. Ensimmäinen teoksessa on taso, jolla kerrotaan seitsemän henkilöhahmon muodostaman ystäväporukan tarinaa. Tuo tarinataso koostuu eri henkilöhahmojen toisiinsa risteävistä elämäntarinoista, joista osaan paneudutaan syvemmin kuin toisiin. Rasmuksen, Lars-Åken, Reinen ja Bengtin elämäntarinat tulevat teoksessa kattavimmin kuvatuksi lapsuudesta kuolemaan saakka. Myös Benjaminin tarina tulee kerrotuksi lapsuudesta lähtien, mutta koska Benjamin jää henkiin, hänen tarinansa ei pääty kuolemaan. Paulin ja Sepon elämäntarinoiden osalta kuvaus on vähäisempää ja painottuu enemmän henkilöhahmojen aikuisuuteen. Tutkielmassani olen keskittynyt erityisesti Benjaminin ja Rasmuksen tarinoiden, joissa traumaattinen toiseus on selvimmän luettavissa. Benjaminin ja Rasmuksen elämäntarinoita myös kerrotaan teoksessa kaikkein eniten.

Teoksen toinen taso muodostuu luvuista, joissa tarinan kertoja toimii toiseuden todistajana. Kyseistä tasoa voidaan mielestäni pitää kehyskertomuksena, joka johdattaa lukijaa henkilöhahmojen tarinan tasolle ja sitoo tarinoita toisiinsa. Kehyskertomus myös etäännyttää henkilöhahmojen tarinan maailmaa menneisyyteen suhteessa kehyskertomuksen tasoon, joka on lähempänä nykyisyyttä.

Trilogian kaksi erilaista tarinan tasoa voidaan niin ikään jakaa neljään erilaiseen aikatasoon. Henkilöhahmojen tarinoiden tasolla liikutaan kolmessa eri aikatasossa. On henkilöhahmojen lapsuusaika, joka ajallisesti sijoittuu 1970-luvulle. Toisena aikatasona on henkilöhahmojen nuoruus ja varhaisaikuisuus 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alkupuolella. Kolmannen tason

muodostaa 1980-luvun loppupuoli ja 1990-luvun vaihe, jolloin lähes kaikki kirjan keskeiset henkilöhahmot saivat hiv-tartunnan, sairastuivat aidsiin ja kuolivat. Kolmella ensimmäisellä aikatasolla tarinan kerronta tapahtuu pääosin preesensissä.

Teoksen neljättä aikatasoa edustaa kehyskertomus, joka sijoittuu ajallisesti noin 2000-luvun vaihteen jälkeiseen nykyaikaan. Tällä aikatasolla, joka nousee itsenäisinä lukuinaan aika ajoin esiin läpi trilogian, kertoja käyttää pääosin mennyttä aikamuotoa tuodessaan esiin homoseksuaalisuuteen ja aidsiin liittyvää historiaa. Nykyaika onkin kerronnassa varattu pääosin nimenomaan kertojalle, joka ikään kuin purkautuu ulos henkilöhahmojen tarinasta tuodakseen kerrontaan muusta tarinasta poikkeavan tason. Teoksen viimeisessä osassa myös Benjaminin ja Sepon, ainoiden ystäväpiiristä henkiin jääneiden, tarina ulottuu nykyaikaan (T3, 285–292). Tällöin kerronta kuitenkin palautuu henkilöhahmojen tarinatasolle tyypilliseen preesensiin, mikä erottaa kertojan kehyskertomuksen tason henkilöhahmojen tarinoiden tasosta.

Kohdeteokseni tarina on aikatasojen osalta fragmentoitunut eikä se etene kronologisesti vaan pikemminkin tasolta toiselle hypähdellen. Trilogian ensimmäisen osan alkupuolella tarinan ensimmäinen ja kolmas aikataso kulkevat kerronnassa rinnakkain. Kirjan ensimmäisessä luvussa kuvataan toistaiseksi nimettömän potilaan elämän loppuvaihetta sairaalassa. Kolmannessa ja neljännessä luvussa kerronta jakautuu liikkeeseen lapsuuden ja elämän loppuvaiheen kuvaamisen välillä. Toisinaan kuvataan Benjamin-nimisen henkilöhahmon lapsuutta 1970-luvulla ja toisinaan saman henkilöhahmon aikaa sairaalassa kuolevan potilaan äärellä 1980-luvun lopulla. Vaikka luvuissa ei suoraan kytketä lapsi-Benjaminia ja aikuis-Benjaminia toisiinsa, toimii kytköksenä Karin Boylen runo: Benjamin lukee runoa 1980-luvun lopulla sängyssä makaavalle potilaalle, joka osoittautuu Benjaminin miesystäväksi. Benjaminin äiti puolestaan lausuu runoa Benjaminin isälle 1970-luvun alussa, Benjaminin lapsuudessa. (T1, 9–25.)

Anakronisuus ja aikahypyt elämän alun ja lopun välillä herättävät kysymyksen siitä, mitä jää näiden kahden eri aikatason väliin. Kuinka lapsi, joka toivottuna syntyy perheeseen, päätyy sairaalaan kuoleman äärelle verrattain nuorena ja vailla vanhempiaan? Kyseessä on prolepsis, joka kertoo, mitä tulee tapahtumaan paljastamatta kuitenkaan vastausta siihen, miten kyseiseen tilanteeseen on päädytty (Ikonen 2001, 190). Vastaava prolepsis toistuu myös muiden kirjan henkilöhahmojen tarinoiden osalta: Neljännen luvun päätteeksi potilas, jonka äärellä Benjamin

valvoo, osoittautuu Rasmukseksi (T1, 25). Viides luku alkaa 1970-luvulta Rasmuksen lapsuuden kuvaamisella hypähtäen välillä takaisin sairaalaan 1980-luvun lopulle (T1, 26–37). Rasmuksen osalta kysymys voisi kuulua: Miten toivottu lapsi päätyy kuolevaksi potilaaksi, jonka eritteitä niin hoitajat kuin omat vanhemmatkin pelkäävät?

Vastaus edellä mainittuihin kysymyksiin löytyy tarinan toiselta aikatasolta, jossa kerronta painottuu henkilöhahmojen nuoruuteen ja varhaisaikuisuuteen 1970-luvun lopulle ja 1980-luvun alkuun. Noihin nuoruusvuosiin sijoittuu myös *toiseksi* tuleminen sekä tuohon prosessiin liittyvän trauman kehittyminen. Rasmuksen tarinan osalta kerronta alkaa liukua kyseiselle aikatasolle luvussa viisi (T1, 26–37).

2.2 Rasmuksen traumaattisen toiseuden kerronta

2.2.1 Aikahypyt ja viivyttely kouluväkivallan kerronnassa

Kuten edellisestä luvusta ilmenee, trilogian tarinan juoni ei noudata kronologiaa. Tarina on fragmentoitunut. Aikatasot vaihtelevat kirjassa paitsi luvuittain myös yksittäisten lukujen sisällä. Useat traumakirjallisuuden tutkijat ovat tulkinneet fragmentaarisuuden ja aikahypyt traumakirjallisuuden tyypilliseksi kerronnalliseksi keinoksi (ks. esim. Eaglestone 2020, 287–295). Myös omassa kohdeteoksessani trauman kerronnassa hyödynnetään fragmentaarisuutta, anakroniaa ja aikahyppyjä. Kuten aiemmin mainitsin, rikottu kronologia, jossa hahmon lapsuuden kuvauksesta leikataan suoraan saman hahmon kuoleman äärelle, ikään kuin vihjaa jonkin merkittävän ja mahdollisesti järkyttävän asian tapahtuneen näiden kahden elämänvaiheen välillä.

Sue Vice on kirjoittanut siitä, kuinka trauman representoinnissa ilmenee usein vaikutelma katastrofaalisen tapahtuman suuresta läheisyydestä (Vice 2020, 363–373). Vaikka lukija ei vielä tarkalleen tiedä, mitä on tapahtunut, hän aavistaa. Tutkielmani tulkintakehyksessä kyseinen tapahtuma on traumatisoivasti toiseutetuksi tuleminen. Oikeammin voidaan puhua tapahtumaryppästä, sillä kompleksisen trauman tapauksessa kyse ei ole yhdestä yksittäisestä tapahtumasta.

Trilogian ensimmäisen osan viidennessä luvussa kuvataan Rasmuksen lapsuutta ja nuoruutta. Heti luvun alkupuolella käy selväksi, että Rasmus kaipaavat pois kotikaupungistaan Koppomista:

Somliga dagar kan han stå ute vid staketet i timmar och bara stirra längst vägen.

Den som leder bort. Den som leder ut.

Längtansfullt står han där och ser bilarna fara förbi.

De som är på väg.

Han fantiserar om dem som kör, vilka de är, vart de skall. I hans fantasier är de alltid lyckliga, och alltid män.² (T1, 27.)

Myöhemmin samassa luvussa teini-ikään ehtineen Rasmuksen orastava kiinnostus miehiä kohtaan muuttuu aiempaa ilmeisemmäksi. Kerronta etenee kohtaukseen, jossa ylioppilaaksi vastikään päässyt 19-vuotias Rasmus tekee muuttoa Koppomista Tukholmaan. Rasmus pakkaa äitinsä Saran ja isänsä Haraldin kanssa autoa kotinsa pihalla, kun tapahtuu jotain sellaista, mikä toimii lukijalle vihjeenä traumasta:

På andra sidan vägen vid bensinstationen står några ungdomar.

”Titta, där är Erik och dom!” kan Sara inte låta bli att utropa.

Hon höjer handen för att hälsa. Kanske vill hon att de skall se. Det är ju ändå Rasmus barndomskramrater. Hon ropar.

”Erik!”

Ungdomarna ser, men de vänder sig bort. Också Rasmus vänder bort ansiktet.³ (T1, 34.)

Tarina jatkuu maininnalla siitä, että Sara on koittanut vuosia lahjoa herkuilla naapurin lapsia, jotta he leikkisivät Rasmuksen kanssa. Perhe lähtee liikkeelle:

De sitter tysta i bilen. Harald kör. Rasmus sitter i baksätet. De far sakta igenom Koppom.⁴ (T1, 34.)

Hetkeä myöhemmin kerronnassa tapahtuu aikahyppy kauemmaksi Rasmuksen lapsuuteen: koulun pihalle, jossa Erik kavereineen pieksee Rasmuksen lumihangessa. Kyseessä on analepsis, eli takauma (Ikonen 2001, 190). Mitään selitystä sille, miksi Rasmusta kiusataan, ei tässä vaiheessa anneta. Sitä ei tarvitse antaa, sillä lukijalla on siitä jo aavistus. Myös tarinan

² Joinakin päivinä hän saattaa seistä aidan vieressä tuntikausia vain tuijottamassa tien suuntaan. Sen joka vie pois. Sen joka vie ulos täältä. Kaivaten hän seisoo siinä katsomassa ohi ajavia autoja. Niitä jotka ovat tien päällä. Hän elättelee mielikuvia matkaavista, keitä he ovat, minne he ovat matkalla. Hänen kuvitelmissaan he ovat aina onnellisia, ja aina miehiä. (Ä1, 28.)

³ Tien toisella puolella huoltoaseman kohdalla seisoskelee nuorisoa. ”Katso, tuolla ovat Erik ja muut!” Sara ei malta olla huutamatta. Hän nostaa kättään tervehdykseen. Ehkä Sara haluaa heidän näkevän. Ovathan he Rasmuksen lapsuudentovereita. Hän huutaa. ”Erik!” Nuoret huomaavat, mutta he kääntyvät pois päin. Myös Rasmus kääntää kasvonsa muualle. (Ä1, 34–35.)

⁴ He istuvat autossa mitään puhumatta. Harald ajaa. Rasmus istuu takana. He ajavat hitaasti Koppomin läpi. (Ä1, 35.)

Rasmusen vanhemmilla on siitä aavistus. Rasmus itse sen sijaan tietää sen varmasti: hänestä on tullut *toinen*, eikä ainoastaan horisontaalisessa mielessä vaan myös vertikaalisesti – huonompi ja halveksittu.

Selitykseen palataan parikymmentä sivua myöhemmin kohtauksessa, jossa myöskin ajetaan Koppomin läpi. Rasmus on päässyt ylioppilaaksi, ja hänen perheensä on järjestänyt hänelle yllätyksen, jossa hänet kuljetetaan paraatiautona toimivalla kuorma-autolla, ylioppilaslakki päässään istuen, Solberga-lukiolta kotiinsa. Kun kuorma-auto lähestyy kotipihaa, Erik kavereineen huomaa sen ja heittää Rasmusta omenalla.

Rasmus darrar till, men han skyddar sig inte, hukar inte, svarar inte, sitter bara där på sin lövade tron på lastbilsflaket.
Vänder bort sitt huvud. Skäms.
De andra jublar när Erik träffar Rasmus med äpplet.
Uppmuntrad ropar Erik efter honom.
”Böggjävvel!”⁵ (T1, 58.)

Yllä kerrotussa kohtauksessa Rasmus lamaantuu. Hän tukahduttaa vihansa eikä onnistu suojelemaan itseään, vaikka häntä vastaan hyökätään. Lisäksi Rasmus häpeää. Tukahdutettu viha, itsesuojelussa epäonnistuminen ja häpeä ovat kaikki kompleksisen trauman oireita (ks. sivut 6–7). Erik käyttää kohtauksessa Rasmusen homoseksuaalisuudesta vertikaalisesti arvottavaa ilmaisua *böggjävvel*, joka voidaan suomentaa esimerkiksi *hinttipaskiaiseksi* (suom. NN) tai *hinttiperkeleeksi*, kuten teoksen suomentaja on tehnyt. Kotiin päästyään äiti kysy Rasmukselta: ”För du är ju inte ... det där som dom sa att du var ...”⁶ (T1, 60.) Toiseus torjutaan.

Kirjallisuudentutkija Joshua Pederson on identifioinut poissaolon ja toiston trauman troopeiksi. Poissaololla hän viittaa tekstuaalisiin aukkoihin, kuiluihin ja hiljaisuuteen. Toistolla hän puolestaan tarkoittaa tekstin kiertämistä takaisin traumaattiseen tapahtumaan. (Pederson 2018, 97–109.) Yllä olevassa esimerkissä kerrontaan jää aukko hetkeen, jossa lukija havaitsee Rasmusen oirehtivan ja saa tietää Erikin kiusaavan Rasmusta, mutta lukijalle ei kerrota kiusaamisen syytä. Syy paljastuu vasta myöhemmin takautumassa. Käytännössä kyse ei siis ole lopullisesta aukosta, vaan viivyttämisestä. Roland Barthesin termein voitaisiin puhua

⁵ Rasmus vavahtaa, mutta ei suojaudu, ei väistä, ei vastaa, istuu vain siinä lehvin koristellulla valtaistuimellaan kuorma-auton lavalla. Kääntää päänsä pois. Häpeää. Toiset päästävät riemuhuudon Erikin osuessa Rasmusen omenalla. Rohkaistuneena Erik huutaa hänen peräänsä. ”Hinttiperkele!” (Ä1, 59.)

⁶ ”Ethän sinä ole...sellainen kuin miksi he sinua sanoivat...” (Ä1 61.)

hermeneuttisesta koodista tai arvoituksen koodista. Sen avulla luodaan jännitettä, kun totuus tapahtumista paljastetaan viivytellen tai vain osittain. (Ikonen 2001, 199.)

Viivyttäminen tapahtuu aikahyppyjä hyödyntämällä siten, että näiden kahden kohtauksen väliin mahtuu kokonainen luku, joka käsittelee Rasmuksen lukioaikaa. Tuossa luvussa Rasmuksen bi-seksuaalinen ystävä tuo ilmi Rasmuksen homouden positiivisella tavalla todetessaan: ”Jamen, du måste ju vara homosexuell!”⁷ (T1, 44), mitä Rasmus ei tarinassa kiistä. Traumaattista ei ole tulla nähdyksi *toisena* vaan tulla nähdyksi *toisena* negatiivisella tavalla, vertikaalisella ulottuvuudella alempiarvoisena. Sellaisen alempiarvoisen toiseuden Rasmus on jo oppinut tuntemaan hetkenä, jolloin hän pakkaa perheensä kanssa autoa muuttaakseen Koppomista Tukholmaan.

On huomiolle pantavaa, että samaisessa kohtauksessa myös kuvataan perheen istuneen autossa hiljaa. Kirjallisuudentutkijat pitävät usein trauman merkkinä kyvyttömyyttä kertoa kivuliaasta tapahtumasta (ks. esim. Sütterlin 2020, 11–22). Myös psykologit ovat havainneet hiljaisuuden traumasignaalksi (Eaglestone 2020, 287–295). Kerronnassa on kyseisessä kohdassa hiljaisuus kiusaamisen syystä. Toisaalta siinä kerrotaan perheen istuvan hiljaa, millä viitataan henkilöahmojen haluttomuuteen puhua ikävästä asiasta. Hiljaisuus ei kuitenkaan kerronnan rakentumisen osalta ole lopullinen, sillä takauma paljastaa kiusaamisen syyn. Perheen hiljaisuus puolestaan viittaa siihen, että homoseksuaalisuus on asia, josta ei haluta keskustella. Toiseus torjutaan uudelleen, vaikka tämä torjunta tulee kerronnassa rakenteellisesti ennen aiempaa torjuntaa. Viivyttelyn vuoksi torjunta ei kuitenkaan aluksi lukijalle avaudu.

Rasmuksen tarinassa kuvataan yksityiskohtaisesti muutama yksittäinen kouluväkivaltatapahtuma, mutta lukija ymmärtää kouluväkivallan olleen Rasmuksen elämässä kuitenkin toistuvaa. Yhtenä kompleksisen trauman kerronnan keinona voidaankin mielestäni pitää sitä, että kaikkien traumatisoivien tapahtumien kuvaamisen sijaan kerrotaan yksittäinen tapahtuma, joka edustaa laajempaa samankaltaisten ja toistuvien tapahtumien rypästä.

---

⁷ ”No mutta, sinähän olet varmaan homol!” (Ä1 45.)

2.2.2 Kouluväkivaltakokemusten toistaminen kerronnassa

Kun Rasmus muuttaa pois Koppomista Tukholmaan, vanhat kouluväkivaltakokemukset kummittelevat hänen mielessään. Kokemusten uudelleen eläminen on yksi kompleksisen trauman oireista (ks. sivut 6–7).

Han förundras över mängden av människor i en aldrig sinande tillströmning. Han njuter av att de kastar honom en blick men inte mer. De stirrar inte, stannar inte och pekar, ropar inga elakheter.⁸ (T1, 118.)

Kuvaus paljastaa vanhojen kokemusten tunkeutuneen mieleen luoden aiempien kokemusten värittämiä odotuksia sille, kuinka häntä kohdellaan. Kun nuo odotukset eivät täytykään, Rasmus on hämmästynyt.

Kouluväkivaltakokemukset nousevat tarinassa välähdyksenomaisesti esiin useassa kohdassa. Tukholmassa Rasmus suunnittelee menevänsä ensimmäistä kertaa homobaariin, mutta jää hetkeksi aprikoimaan menoaan ikkunan ääreen.

Där är de.
Böglarna.
De som är som han.
Så nära. Bara tio meter bort. Tio meter och ett stort fönsterglas skiljer honom från dem. Han fryser ofantligt. Som en oavbruten mulning med snö innanför overallen, nedtryckt på Hierneskolans skolgård. Snart skiter han i alltsammans och åker hem igen.
Hur kan det vara så svårt? Hur kan det vara så oöverkomligt svårt?
Om han vänder sig om skall han se Erik från mittemot stå tillsammans med sina kompisar och flina åt honom.⁹ (T1, 149.)

Lainauksessa kylmyys yhdessä jännittävän tilanteen kanssa laukaisee muiston kouluväkivaltatapahtumasta. Mennyt ja nykyisyys limittyvät kerronnassa luoden vaikutelman siitä, että traumaattinen tapahtuma tunkeutuu mieleen hetkenä, johon se ei oikeastaan kuulu. Ehkäpä väkivallan toistumista välttääkseen Rasmus harkitsee kääntyvänsä pois ja lähtevänsä

⁸ Hän hämmästelee koskaan ehtymättömänä virtana kulkevien ihmisten paljoutta. Hänestä on nautinnollista nähdä, kuinka he vilkaisevat häntä kääntämättä päätään. He eivät tuijota, eivät pysähdy osoittelemaan sormella, huutamaan ilkeyksiä. (Ä1, 118.)

⁹ Tuolla ne ovat. Homot. Jotka ovat hänen kaltaisiaan. Niin kovin lähellä. Vain kymmenen metrin päässä. Kymmenen metriä ja iso ikkunaruuu erottaa hänet heistä. Häntä paleltaa tavattomasti. Kuin häntä jatkuvasti pestäisiin lumella toppahaalarin sisältä, painettuna Hierne-koulun kinokseen. Pian hän toivottaa kaiken hevon kuuseen ja lähtee takaisin kotiin. Miten tämä voi olla näin vaikeaa? Miten se voi olla ylittämättömän vaikeaa? Jos hän kääntyy takaisin, hän näkee vastapäisen talon Erikin kavereineen irvailemassa hänelle. (Ä1, 149.)

kotiin. Viimeinen virke kuitenkin paljastaa, ettei ole mitään turvaa, mihin kääntyä: kotona odottaa joka tapauksessa Erik kavereineen.

Kun Rasmus epäröinnistään huolimatta astuu sisään baariin, muistikuvat menneestä palaavat hänen mieleensä uudelleen:

Minnesbilder blixtrar förbi Rasmus.

Vägen som leder genom Koppom, pojarna på skolgården i lågstadiet [...] den där absurda turen på lastbilsflaket hem från Arvika på studentdagen med Rasmus på en lövad pinnstol som han kämpade för att inte ramla av, som en narrkung på sin tron.¹⁰ (T1, 166.)

Rasmus ei tunne kuuluvansa joukkoon, sillä muut tuntevat toisensa, mutta hän ei tunne ketään. Kukaan ei myöskään osoita häntä kohtaan erityistä kiinnostusta:

Lika osynlig som någonsin tidigare.

Och han skäms igen.

De vill ju uppenbarligen inte ha honom.

Nu när han äntligen vågat sig in på en klubb för homosexuella vill de som är där inte ha honom.

Och det värsta är att han inte skulle ha nekat dem.

Inte ens den obehaglige mannen med flanellskjortan i entrékassan skulle han ha nekat.¹¹ (T1, 157.)

Rasmuksen tarve saada osakseen rakkautta ja hyväksyntää johtaa siihen, että hän on valmis kelpuuttamaan kenet tahansa miehen. Kertoja viittaa asiaan jo hieman aiemmin, Rasmuksen vasta saapuessa uuteen kotikaupunkiinsa Tukholmaan:

[...] denne unge man från bruksorten Koppom i nordvästra Värmland, och det kommer han själv snart att upptäcka, att han helt och hållet saknar förmågan att säga nej, han tar vad han får, han kommer att ta emot allt som kommer i hans väg.¹² (T1, 75.)

Rasmuksen seksuaalisuuden toteuttaminen näyttäytyy teoksessa ristiriitaisena ja pakonomaisena: ”Han vill och inte vill.”¹³ (T1, 191). Kerronnassa toistuu Rasmuksen näkemys

¹⁰ Rasmuksen mielessä välähtelevät muistikuvat. Koppomin läpi johtava tie, pojat ala-asteen koulupihalla [...] tuo hullunkurinen kyyditys kotiin kuorma-auton lavalla Arvikasta lakkiaisista, Rasmus siinä lehvin koristellulla pinnatuolilla pyristellen putoamista vastaan, kuin narrien kuningas valtaistuimellaan. (Ä1, 165.)

¹¹ Yhtä näkymätön kuin aina aiemminkin. Ja häntä nolottaa jälleen. He eivät ilmeisesti halua häntä. Nyt kun hän viimeinkin on uskaltanut homoseksuaalien klubille, siellä olevat eivät halua häntä. Ja pahinta on, että hän ei olisi torjunut heitä. Hän ei olisi sanonut ei edes sisäänkäynnin viereisen kassan epämiellyttävälle flanelipaitamiehelle. (Ä1, 157.)

¹² [...] tämä nuori mies Koppomin tehdaspaikkakunnalta Luoteis-Värmlannista, kuten hän itse piankin huomaa, ei osaa ollenkaan sanoa ei, hän ottaa minkä saa, jatkossa hän ottaa omakseen kaiken eteensä tulevan. (Ä1, 75.)

¹³ Hän haluaa eikä halua. (Ä1, 190.)

siitä, ettei kukaan mies ole se oikea, ja siitä huolimatta hän harrastaa heidän kanssaan seksiä – usein kivuliasta ja väkivaltaistakin (T1 19–193; 254–255). Pakonomaisuus näyttäytyy siinä, miten Rasmus uhraa irtoseksin vuoksi turvallisen parisuhteensa ja terveytensäkin.

Yksi tapa stereotypisoida toinen, on nähdä hänet yliseksuaalisena (Hall 2005, 199.) Tässä suhteessa kohdeteokseni voisi hätäisesti tulkita vahvistavan mielikuvaa siitä, että homoseksuaalisuus on aivan erityisellä tavalla seksin kyllästävä. Teos kuitenkin tuo esiin myös homoseksuaalisuuden harjoittamisen yhteiskunnallis-historiallisen kontekstin, eli ne olosuhteet, jotka ajoivat homomiehiä harjoittamaan irtoseksiä julkisissa tiloissa (T1, 177). Teoksen henkilöahmoista Benjamin myös selkeästi asettuu vastustamaan homomiehen stereotypisoitua, yliseksuaalista kuvaa. Rasmuksen osalta irtoseksin harrastaminen kytkeytyy kouluväkivallan kokemuksiin, eli traumaan. Näin ollen, vaikka kohdeteokseni näyttäisi ensi alkuun vahvistavan homoseksuaalisuuteen liitettyä yliseksuaalisuuden stereotypiaa, pyrkii se pikemminkin purkamaan sitä monipuolistamalla ja avartamalla ymmärrystä ilmiöstä.

Pakonomaista seksuaalisuutta, kyvyttömyyttä suojella itseä sekä mieleen tunkeutuvia kiusaamiskokemusten muistoja voidaan tulkita kompleksisen trauman oireina (ks. sivut 6–7). Kerronnassa oireiden ilmenemistä kuvataan sen jälkeen, kun lukijalla on jo tiedossa, mikä trauman on aiheuttanut. Kiusaamiskokemuksiin palataan tarinassa toistuvasti, ja kerronnallisesti niihin kytkeytyy usein aikahyppy sekä aikatasojen limittyminen. Aikahypyllä luodaan vaikutelmaa siitä, että vanha lapsuuden muisto tunkeutuu Rasmuksen mieleen kesken jonkin meneillään olevan tilanteen. Intruusiot aiheuttavat Rasmuksessa pelkoa ja saavat hänet paikoin välttelemään tilanteita, joissa kaltoinkohtelun riski on olemassa. Esimerkiksi eräässä kohtauksessa Rasmus on lomalla kotonaan ja hän on päättänyt tulla vanhemmilleen ulos kaapista, mutta ei siihen kuitenkaan aluksi kykene, koska joutuu intruusion aiheuttaman pelon valtaan:

Så bottenlöst rädd han var!

Och hans pojkrums väggar föll över honom och hela hans barndom föll över honom, och hela Skit-Koppom och hela Skit-Hjerneskolan och Skit-Erik och alla de andra av hans skitbarndomskamrater som förresten inte var några kamrater, demoner var vad de var, de föll över honom allesammans där han låg på golvet och grinade.¹⁴ (T2, 152.)

¹⁴ Hän oli niin pohjattoman peloissaan! Ja hänen lastenhuoneensa seinät kaatuivat hänen päälleen ja koko hänen lapsuutensa romahti hänen ylleen, ja koko paska-Koppom ja koko paska-Hjerne-koulu ja paska-Erik ja kaikki muut hänen paskamaisista lapsuudenkavereistaan, jotka sitä paitsi eivät olleet kavereita, demoneita he oikeasti olivat, he kävivät kaikki hänen kimppuunsa ja siinä hän makasi lattialla hampaat irvessä. (Ä2, 152.)

Intruusiot tunkeutuvat mieleen myös Rasmuksen harrastaessa irtoseksiä. Eräässä luvussa seksin harrastaminen, yksinäisyyden pelko ja kouluväkivaltakokemukset kytetään varsin suorasukaisesti yhteen:

Han är inte längre ensam. Han är en sån som blir knullad. [...]

Mannen börjar långsamt att röra sig inne i honom. Först försiktigt. Sedan alltmer taktfast.

Det gör ont men går att kontrollera, ungefär som han förberedde sig på smärtan när de höll fast och slog honom på skolgården. Det fans en rytm i misshandeln, om man andades med i rytmen gjorde det mindre ont.

Så är det också nu.¹⁵ (T1, 193–194.)

Rakenteellisesti kouluväkivallan aiheuttaman trauman oireet ilmenevät kerronnassa pääosin vasta sen jälkeen, kun lapsuus- ja nuoruusvuosien väkivallasta on kerrottu. Lukijalla on siis jo tieto siitä, mihin tapahtumaan tai tapahtumaryppäeseen intruusiossa viitataan. Näiltä osin traumaattinen tapahtuma ei näyttäydy jonakin sellaisena, mitä ei pysty ehyesti kuvaamaan. Kuvaus on ehyttä, mutta se toistuu tilanteissa, joissa sen toistuminen aiheuttaa anakronian meneillään olevaan tapahtumakulkuun.

2.2.3 Negatiivisen homomielikuvan rakentuminen ja toistaminen

Rasmuksen kokema fyysinen kouluväkivalta ei ole ainoa intruusioita aiheuttava väkivallan muoto. Myös homoseksuaalisuudesta omaksutut negatiiviset mielikuvat saavat Rasmuksen kokemaan pelkoa. Kouluväkivalta on pitänyt sisällään homoseksuaalisuuden vertikaalista arvottamista, eli kyseisen identiteettikategorian käyttämistä haukkumasanana. Trilogian ensimmäisessä ja toisessa osassa tuodaan esiin muita lähteitä, joiden pohjalta Rasmus on rakentanut mielikuvaansa homoseksuaalisuudesta. Kun Rasmus oli yläkouluikäinen 1970-luvun lopussa, homoseksuaalisuus oli luokiteltu sairaudeksi:

Landets ledande psykiatriker, som exempelvis Johan Cullberg, beskrev ännu homosexualiteten som en defekt. Den homosexuelle mannen var en stackars

---

¹⁵ Hän ei ole enää yksin. Häntä naidaan. [...] Mies alkaa hitaasti liikkua hänen sisällään. Ensin varovasti. Sitten entistä rytmikkäämmin. Kipeää tekee mutta tunne on hallittavissa, jokseenkin samalla tavoin kuin hän valmistautui kohtaamaan kivun, kun häntä pidettiin maassa ja lyötiin koulun pihalla. Pahoinpitelyssä oli rytmensä, kunhan hengitti rytmin mukaan, sattui vähemmän. Niin on nytkin. (Ä1, 192.)

plågad infantile, någon som stannat i utvecklingen på ett analt stadium, modersbunden, osjälvständig och tragisk.¹⁶ (T1, 78.)

Kerronnassa nostetaan esiin homoseksuaalisuuteen liittyjä stereotyyppioita, joiden kehittämisessä voi nähdä kaikuja sekä antiikin pederastiasta että Freudin teorioista. Pederastiaan, eli vanhemman miehen ja nuoremman miehen väliseen suhteeseen suhtauduttiin antiikin Kreikassa positiivisesti (Hupperts 2006, 34–35). Myöhemmin pederastiseen kuvaukseen on Kekin mukaan kirjallisuudessa liitetty viettelyn elementti. Ilmiön kuvaaminen on muuttunut negatiiviseksi ja irronnut kontekstistaan, kun vanhempi mies viettelee nuoren ja viattoman osapuolen homoseksuaaliseen suhteeseen (Kekki 2004, 18). Tällaisessa representaatioissa toinen hahmo näyttäytyy heikkona ja lapsenomaisena. Stuart Hallin mukaan lapsellistaminen on yksi tyypillinen tapa, jolla toiseutta representoidaan. (Hall 2005, 197).

Tarinan Rasmus ei miellä hänelle tarjottua homokuvaa stereotyyppiaksi eikä siten varsinaisesti sitä vastaan edes yritä taistella. Kirjassa kuvataan, kuinka Rasmus on etsinyt tietoa omasta olemassaolostaan kirjastosta.

Och sedan satt man där på huk med bultande hjärta och försökte läsa om sig själv, och man läste orden ”sjuklig” och ”avvikande”, man läste orden ”olycklig”, ”fördärvad” och ”perverterad”, man läste orden ”lastbar”, ”abnorm”, ”motbjudande”, och ”oönskad” – och alla dessa ord välkomnade man, för de bekräftade åtminstone att man existerade och att det fanns andra som var likadana.¹⁷ (T1, 79–80.)

Sanat olivat tervetulleita, koska ennen niitä Rasmusta ei ikään kuin ollut edes olemassa. Ja kuitenkin hän luki sanoja sydän takoen, mikä viittaa kokemuksen kiihkeyteen joko innostuksen tai ahdistuksen vuoksi. Rasmuksen lukemassa koulukirjassa homoseksuaalisuus kuvattiin sukupuolivietin häiriönä. Homoseksuaalit myös niputettiin yhteen itsensäpaljastajien, pedofiilien ja eläimiin sekaantujien kanssa. Niin ikään homoseksuaalisuus nähtiin teini-ikäen kuuluvana vaiheena. (T1, 80–84.) Kaikki edellä mainitut tavat representoida homoseksuaalisuutta ymmärretään ja tunnustetaan nykyään stereotyyppioiksi pikemminkin kuin tosiasioiksi. Homoseksuaalisuuden kytkemisessä pedofiliaan, itsensäpaljastajiin ja eläimiin sekaantujiin on kyseessä pohjimmiltaan sama ilmiö, jossa valkoinen näkee mustan

¹⁶ Maan johtavat psykologit, kuten Johan Cullberg, kuvailivat homoseksuaalisuutta vielä vammaksi.

Homoseksuaalinen mies oli lapsen tasolle jäänyt kurja vajavainen, kehityksessään anaalivaiheeseen jäänyt, tunteiden tasolla äitiensä takertunut, epäitsenäinen ja traaginen yksilö. (Ä1, 78.)

¹⁷ Ja sitten siellä kyyristeli, sydän takoen, yrittäen lukea itsestään, ja luki sanat ”sairaallinen” ja ”poikkeava”, luki sanat ”onneton”, ”harhautunut” ja ”perverssi”, luki sanat ”paheellinen”, ”epänormaali”, ”vastenmielinen” ja ”epätoivottu” – ja kaikki nämä sanat olivat tervetulleita, sillä ne vahvistivat ainakin oman ja muiden samanlaisten olemassaolon. (Ä1, 79–80.)

seksuaalisesti hillittömänä ja sivistymättömänä, kuten Hall (2005, 197–199) on havainnut. Homoseksuaalisuuden näkeminen vaiheena puolestaan liittyy toiseuttamisen strategiaan, jossa toinen nähdään lapsellisena, kuten valkoiset ovat nähneet mustat (Hall 2005, 197–199).

Tarinassa kuvataan, kuinka Rasmusen musiikinopettaja oli kertonut Pjotr Tšaikovskin musiikin olevan pateettista, koska säveltäjä oli homoseksuaalinen ja joutunut sen vuoksi tekemään itsemurhan:

Han hade till och med *beordrats* till det.

Det var enda gången under hela Rasmus skolgång som han hörde ordet nämnas utanför biologibokens lilla notis om avvikelser från det normala, och han lärde sig att han var *patetisk* och att han förväntades ta livet av sig.

Efteråt skall Rasmus minnas hur det skrämde honom, tanken att bli *beordrad* att ta sitt liv. [...]

Rasmus kunde se sig själv vanka av och an, instängd. Gråta och snora och vändas och tveka och vilja leva – men veta att han måste, *måste* stoppa in pistolmyningen i munnen och trycka av, och allt han verkligen ville var att leva!¹⁸ (T1, 80–81.)

Kertoja kuvaa, kuinka homoseksuaalisuudesta tarjotut ja omaksutut mielikuvat tunkeutuvat Rasmusen mieleen aiheuttaen pelkoa ja tuskaa. Kuten kouluväkivallan kerronnassa myös homoseksuaalisuudesta tarjottujen mielikuvien kerronnassa yksittäiset tapahtumat edustavat laajempaa ja toistuvasti traumatisoivaa tapahtumaa. Rasmusen voi olettaa saaneen homoseksuaalisuudesta toistuvasti negatiivisia mielikuvia ympäröivästä maailmasta, vaikka kyseisistä tapahtumista kerrotaan vain osa.

Yllä olevassa lainauksessa Rasmusen oma kokemus, halu elää, on ristiriidassa sen kanssa, että hänen odotetaan kuolevan. Yllä oleva kuvaus myös yhdistää traumaattiseksi muodostuneen henkisen väkivallan pakonomaiseen seksiin, jonka olen jo aiemmin tulkinnut kompleksisen trauman oireeksi:

Rasmus vill inte ha den här mannen [...]

Men mannens kuk pressas mot Rasmus läppar, och Rasmus öppnar sin mun som någon som inte kan göra annat, och mannen trycker in kuken så djupt att Rasmus nästan inte kan andas, och då, när han knappt kan andas ock hans ögon tåras och han bara är ett håll som den andre kan jucka i, då blir något i Rasmus

¹⁸ Hän oli saanut jopa käskyn tehdä niin. Tämä oli Rasmusen koko kouluajan ainoa kerta, jolloin hän kuuli tuon sanan mainittavan muussa yhteydessä kuin biologian kirjan pikkuhuomautuksessa normaaliuden poikkeamista, ja hän sai tietää, että hän on pateettinen ja että hänen odotettiin sen vuoksi tappavan itsensä. Sen jälkeen Rasmusen mieleen painui tuo pelko, ajatus että saisi käskyn tappaa itsensä. [...] Rasmus pystyi näkemään, kuinka hän kuljeksi edestakaisin, kuin aitauksessa. Itki ja niiskutti ja tuskaili ja epäroï ja halusi elää – mutta tiesi, että hänen täytyi, hänen oli pakko työntää pistoolinpiippu suuhun ja laukaista, ja oikeasti hän halusi ainoastaan elää! (Ä1, 80–81.)

med ens lugnt och stilla, alla oro han någonsin känt lägger sig till rätta, ingenting spelar längre någon roll, han finns nästan inte ens.¹⁹ (T2, 230.)

Miehen penis on metafora aiemmin mainitulle aseelle, joka työnnetään suuhun. Näin homoseksin harrastaminen kuvastaa itsemurhaa, jota Rasmus on pelännyt. Samaan aikaan metaforinen itsemurha kuitenkin poistaa levottomuuden – ehkäpä sen vuoksi, että pelko on kohdattu. Levollisuus, rauha ja tyyneys kuvastavat myös kuolleena olemista. Rasmus ikään kuin tekee itsemurhan, jonka seurauksena hän saakin rauhan. Tuo rauha vastustaa kaikkea sitä pelkoa ja tuskaa aiheuttavaa negatiivista, jonka Rasmus on homoseksuaalisuuteen liittänyt.

Tarinassa Rasmus kuolee aidsiin, mikä entisestään voimistaa metaforan tehoa, mikäli tulkitsija astuu toiseuttavan kielen ansaan ja tulkitsee Rasmuksen kuoleman homoseksin seuraukseksi. Tästä ansasta johtuen haluan tulkinnassani huomauttaa, että Rasmuksen kuolema ei ollut homoseksistä seurannut itsemurha, jota Rasmus pelkäsi. Virus tarttui ihmiseen seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta. Tarinan Rasmus ei myöskään tiennyt viruksesta riittävästi osatakseen sitä pelätä edellä mainituissa kohtauksessa. Pelon kohteena olivat mielikuvat, joita Rasmukselle oli homoseksuaalisuudesta tarjottu omaksuttavaksi, ei hiv. Nuo mielikuvat eivät vastanneet sitä rauhaa, jota hän seksin harrastamisesta sai.

Trilogian kerronnassa toistuvat kuvaukset siitä, kuinka Rasmus jonkin laukaisevan tilanteen seurauksena alkaa peilata itseään mielikuviin, joita hän on homoseksuaalisuudesta saanut. Eräässä kohtauksessa Rasmuksen ystävä My lukee Agnes von Krusenstjernan romaanisarjaa, jossa Bell-nimisen hahmon lesboutta kuvataan kiroukseksi. Rasmus ja My ovat lukeneet sarjaa jo aiemmin lukiossa opiskellessaan, eli siinä kuvattu homoseksuaalisuus on Rasmukselle jo entuudestaan tuttu. Koska Rasmus on sarjaa uudelleen lukiessa jo saanut kokemusta Tukholman homopiireistä, hän vertaa kuulemaansa omiin kokemuksiinsa:

Bell, denna olyckliga, fördärvande varelse som spred död och svek omkring sig vart hon gick.

Sådana var de, homofilerna.

”De blomma i solskenet med huvuderna ovanför den blanka vattenytan, medan de hämta all sin näring och allt sitt liv från den underjordiska ock mörka ruttenhet, som de stå fast i.”

¹⁹ Tätä miestä Rasmus ei halua. [...] Mutta miehen kulli painuu vasten Rasmuksen huulia, ja Rasmus avaa suunsa, aivan kuin osaamatta tehdä muutakaan, ja mies työntää kullin niin syvälle, että Rasmus on tukehtumaisillaan, ja silloin, kun hän pystyy vain vaivoin hengittämään ja hänen silmänsä kostuvat kyynelistä ja hän on pelkkä reikä, jota toinen voi jyystää, silloin jokin Rasmuksen sisimmässä rauhoittuu ja tyyntyy äkisti, kaikki hänen milloinkaan tuntemansa levottomuus asettuu oikeisiin uomiinsa, millään ei ole enää väliä, häntä ei likipitäen ole enää olemassa. (Ä2, 230.)

[...] båda visste att det var exakt såhär som Rasmus kände sig: med huvud över vattenytan medan han hämtade näring från den underjordiska ock mörka ruttighet [...] Rasmus hade med en rysning tänkt på raggandet vid Bögringen [...] på alla de som knullat honom [...] och ur denna dy, ur detta snaskande, skulle han alltså hämta sin stolthet och kasta i ansiktet på föräldrarna.²⁰ (T2, 151–152.)

Hetkeä ennen kuin Rasmus toteaa vanhemmilleen olevansa homoseksuaali, hän muistaa Myn aiemmin lukeman tarinan Bellistä:

Ett kort ögonblick hade en detalj ur *Fröknarna von Pahlen* dragit förbi. Hur Bells fostermor dött av krossat hjärta när hon förstätt hur Bell svikit hennes kärlek och förtroende med sin önska, avvikande sexualitet.

På samma sätt stod han nu själv i begrepp att svika sina föräldrars kärlek och förtroende.²¹ (T2, 153.)

Kertoja kuvaa, kuinka Rasmus värisee peilatessaan kokemuksiaan kuulemaansa tarinaan. Yhtäkkiä Homorinki, jonne pääsyä hän oli aiemmin odottanut, näyttäytyykin aivan erityisen ruokottomana ja häpeällisenä. Väriinän voi tulkita oireeksi siitä, että Rasmusen on vaikea vastustaa kirjan negatiivista ja yleistävää mielikuvaa homoudesta, vaikka se ei täysin vastaa Rasmusen omaa kokemusta asiasta. Kohtauksessa Rasmusen vertauskohde on yksipuolinen. Hän on juuri rakastunut varsin pidättyväiseen Jehovan todistajaan, ja kyseinen suhde kuvastuu kirjassa täysin toisenlaisena kuin Rasmusen muut, ruokottomaksi kuvatut suhteet, joihin niihinkin hän kuitenkin itse omasta halustaan ajautui, koska sai niiden kautta kohdata trauman, metaforisen itsemurhan ja sitä seuranneen rauhan uudelleen ja uudelleen. Mielikuva homoseksuaalisuudesta aivan erityisellä tavalla ruokottomana ja irtosuhteiden lävistämänä on kuitenkin sisäistynyt Rasmusen mieleen siten, että hän yleistää ruokottomuuden koskemaan kaikkea homoseksuaalisuutta – myös suhdetta lähes pyhimysmäiseen Benjaminiin, vaikka hänen kerrotaan rakastavan Benjaminia enemmän kuin mitään muuta maan päällä (T2, 228).

Yllä kuvatussa kohtauksessa Rasmus hetkellisesti hyväksyy homoseksuaalisuuteen liittyvän uskomusjärjestelmän, jota Myn lukema kirja ehdottaa. Syyllisen uskomusjärjestelmän

²⁰ Bell, tuo onneton, turmeltunut olento, joka levitti kuolemaa ja petosta ympärilleen, missä sitten kulkikin. Sellaisia ne olivat, nuo homofiilit. ”He kukoistavat auringonpaisteessa pää hohtavan vedenpinnan yläpuolella, samalla kun saavat kaiken ravintonsa ja koko elämänsä siitä maan alla ja pimeässä vallitsevasta mädännäisyydestä, johon he ovat juuttuneet kiinni.” [...] kumpikin tiesi, että juuri tällaiseksi Rasmus tunsu olonsa: pää vedenpinnan yläpuolella, samalla kun saa ravintonsa maan alla ja pimeässä vallitsevasta mädännäisyydestä. [...] Rasmus oli värissyt ajatellessaan Homoringissä tapahtuvaa pokaamista [...] kaikkia häntä nussineita miehiä [...] ja tästä liejasta, tästä ruokottomuudesta, siitä hänen olisi siis noukittava ylpeyden aiheensa ja heitettävä se päin vanhempien naamaa. (Ä2, 151.)

²¹ Pienen tovin ajan *Fröknarna von Pahlenin* eräs yksityiskohta oli leijailut ohi. Se kuinka Bellin kasvattiäiti oli kuollut, kun hänen sydämensä oli särkynyt hänen tajutessaan, että Bell oli pettänyt hänen rakkautensa ja luottamuksensa sopimattomalla, poikkeavalla seksuaalisuudellaan. Samalla tavoin Rasmus oli nyt itse aikeissa pettää vanhempiensa rakkauden ja luottamuksen. (Ä2, 152.)

rationalisoimista ja hyväksymistä voidaan pitää yhtenä kompleksisen trauman oireena (ks. 6–7). Toisena oireena on häpeä (emt.). Rasmus ei pysty ammentamaan ylpeyttä, eli toisin sanoen hän kokee häpeää. Kyseessä on kuvaus siitä, kuinka kompleksinen traumaperäinen stressi oireilee jatkuvana oman itsen ja oman merkitysjärjestelmän peilaamisena ulkopuoliseen merkitysjärjestelmään. Tuossa kamppailussa ihminen vuoroin päätyy sisäistämään toiseutensa ja vuoroin vastustamaan sitä. Kerronnallisesti oireen aiheuttanut tapahtuma kuvataan varsin suoraan, eikä lukijalle jää epäselväksi se, mistä Rasmus on saanut päähänsä tuntea häpeää.

2.3.4 Vertikaalisesti arvottavien binäärioppositioiden ja yleistyksien käyttö intruusioiden kuvaamisessa

Sen jälkeen kun Rasmus muuttaa tarinassa Tukholmaan, entinen kotikaupunki Koppom näyttäytyy kerronnassa usein muodossa *Skit-Koppom* eli *paska-Koppom* (ks. esim. T1, 70; 234). Vertikaalisesti arvottavaa etuliitettä *skit-* voidaan lukea viitteenä intruusioon. Sen sijaan, että käytettäisiin neutraalia sanaa *Koppom*, kerronnassa käytetään arvottavaa ja aggressiivista ilmaisua *Skit-Koppom* kuvaamaan sitä, kuinka Koppomiin liitetyt kiusaamiskokemukset nousevat Rasmusen mieleen intrusiivisesti. *Skit-Koppom* on paikka, jonne uusi *Storstads-Rasmus* eli *suurkaupunki-Rasmus* ja *Bögen Rasmus* eli *Homo-Rasmus* eivät sovi (T1, 234). Rasmukseen liitetyt etuliitteet ovat tässä yhteydessä positiivisesti arvottavia suhteessa *Skit-Koppomiin*. Koppomia ja koppomilaisia kuvataan usein negatiivisesti ja yleistäen, kun taas Tukholma näyttäytyy onnelana.

Han [Rasmus] vet vad han försöker likna. En döende dandy [...] Kanske mest för att det gör honom så väsensskild från alla där hemma i Koppom.

Där inga unga män ser ut som döende dandies, utan som idioter.

Jävla tölpar allesammans! [...]

Och överallt människor [i Stockholm], människor som han aldrig sett förr, människor som han inte måste låtsas att han känner – till skillnad från i Skit-Koppom där alla kände alla och ingen på riktigt kände honom.²² (T1, 119–120.)

Paitsi että binäärioppositioilla voidaan viitata intruusioon, voivat ne myös kuvastaa sitä, kuinka Rasmus on omaksunut vertikaalisesti arvottavan ja yleistävän kielen – saman kielen, jonka

²² Hän [Rasmus] tietää, miltä hän yrittää näyttää. Kuolevalta dandyilta [...]. Ehkä suurin syy on se, että näin hän poikkeaa kovasti ulkonäöltään kaikista kotona Koppomissa asuvista. Siellä kukaan nuori mies ei näytä kuolevalta dandyiltä, ainoastaan idiootilta. Pirunmoisia moukkia kaikki! [...] Ja ihmisiä [Tukholmassa] kaikkialla, ihmisiä joita hän ei ole nähnyt koskaan aiemmin, ihmisiä joita hänen ei tarvitse teeskennellä tuntevansa – toisin kuin paska-Koppomissa, jossa kaikki tunsivat kaikki eikä kukaan tuntenut häntä oikeasti. (Ä1, 118–119.)

uhriksi hän on itse joutunut, kun häntä on kutsuttu haukkumasanalla *böggjævel*. Edeltävässä lainauksessa kiusaaja-Erikiin liittyvä viha on yleistynyt koskemaan kaikkia koppomilaisia ja itse asiassa koko kaupunkia – ikään kuin kaupunki itsessään olisi syyllinen. Itsensä Rasmus sen sijaan näkee erilaisena – ihmisenä, jota kukaan ei oikeasti tuntenut. Kyseessä on ilmiö, jossa yksittäisen ihmisen tekemä teko yleistetään koskemaan koko ihmisryhmää. Viha ja pelko eivät kohdistu vain kiusaaja-Erikiin vaan kaikkeen siihen, mikä riittävästi muistuttaa Erikistä.

Tulkitsen edellä kuvatun ilmiön traumaattisen toiseuden oireeksi: Toiseutettu Rasmus on sisäistänyt binäärioppositioiden vertikaalisesti arvottavan ja tarkkarajaisen kielen, jossa ihminen joko kuuluu tai ei kuulu johonkin identiteetikategoriaan. Ja aivan kuten hänet on identifioitu vertikaalisesti arvottavalla ja yleistävällä kategoriolla *böggjævel*, hän kategorisoi Koppomin yleistäen vertikaalisesti *Skitt-Koppomiksi* ja nuoret miehet idiotoin näköisiksi (*som idioter*) sekä moukiksi (*tölpar*). Pohjimmiltaan kyse on intruusion kuvaamisesta: kiusaamiskokemukset tunkeutuvat mieleen, aktivoivat binäärioppositioiden arvottavan kielen, ja tuota asetta käyttäen Rasmus antaa samalla mitalla takaisin. *Skitt*-etuliitteen käyttäminen voidaan myös nähdä räjähtävänä vihan purkauksena, joka kompleksisen trauman oireistossa vaihtelee tukahdutetun vihan kanssa (ks. sivut 6–7). Kun Rasmuksella oli tapana kouluväkivaltakohtauksissa lamaantua ja tukahduttaa vihansa, *skitt*-etuliitettä käyttämällä viha saa purkautumisväylänsä.

Vastaava erilaisten identiteettien kielellinen kategorisointi käy ilmi myös Rasmuksen suhtautumisessa transsukupuolisiin:

Och inte klä sig eller uppföra sig för fjolligt.
Fjollor står lägre i rang bland böggarna. Det snappade han upp tidigt de första veckorna i Stockholm: böggar är som vilka andra som helst – de föraktar också böggar! Feminina killer får inte ragg lika lätt som grabbiga.²³ (T1, 235–236.)

Homoseksuaalisuuden kytkeminen naismaisuuuteen ja siten huonommuuteen on yksi hyvin tyypillinen stereotypia, jonka avulla toinen asetetaan vertikaalisesti alempaan asemaan (Kekki 2004, 15). Lainausta kuvastaa hyvin sitä, miten tietoisesti Rasmus on tullut toisaalta omasta toiseudestaan mutta myös toisten – häntä vertikaalisesti alempana olevien – toiseudesta.

---

²³ Ei saa pukeutua tai käyttäytyä liian neitimäisesti. Transsut ovat homojen keskuudessa alemmaa kastia. Sen hän tajusi jo ensimmäisten Tukholman viikkojensa aikana: homot ovat kuin keitä tahansa – hekin halveksivat homoja! Femininiiset tyypit eivät tule yhtä helposti isketyiksi kuin poikamaiset. (Ä1, 235).

Ehkäpä ilman kiusaamiskokemuksia, niistä muotoutunutta traumaa ja intrusioita hänellä ei olisi ollut tarvetta omaksua arvottavaa binäärioppositioiden kieltä. Kerronnassa erilaisia identiteettejä arvottavien binäärioppositioiden käyttöä voidaan tulkita oireena traumaattisen toiseuden kokemuksen tunkeutumisesta mieleen – ja kieleen.

2.3 Benjaminin traumaattisen toiseuden kerronta

2.3.1 Aikahyppy ja viivyttely uskonnollisen väkivallan kerronnassa

Aikahyppyjä ja viivyttelyä hyödynnetään myös kirjan toisen keskeisen henkilöahmon, Benjaminin, trauman kerronnassa. Kirjan kolmannessa luvussa 7-vuotias Benjamin nojautuu kesämökkillään kuistin kaiteen yli tarkkailemaan merta viettävää kalliota.

”Dör man om man ramlar ner här?” undrar Benjamin.
Högt uppe är de. Det är en synd att falla.
Den som faller har utmanat Gud.²⁴ (T1, 11.)

Hieman myöhemmin isä vastaa ”Det, Benjamin, tycker jag vi låter bli att ta reda på”²⁵ (T1, 12). Kohtaus viittaa lankeamisen pelkoon, joka lienee Jehovan todistajiin kuuluvan Benjaminin suurimpia, vaikka tässä yhteydessä ei vielä tarkemmin eritellä, mitä lankeamisella tarkoitetaan. Lankeamisen mainitsemisen voi tulkita vihjaukseksi siitä, mitä tarinassa mahdollisesti tulee tapahtumaan. Samassa luvussa seuraavalla sivulla kerronnassa tapahtuukin aikahyppy 1980-luvun lopulle Söder-sairaalaan (T1, 13). Melko pian lukijalle selviää, että sairaalan vuoteella makaa Benjaminin miesrakastettu (T1, 17). On selvää, että lankeaminen, jonka tulemisesta aiemmin vihjattiin, on tapahtunut näiden kahden aikatason välillä, vaikka itse tapahtumaa ei vielä kerrota.

Benjaminin tarinaan palataan uudelleen hieman alle 100 sivun kuluttua. Kerronta painottuu ajallisesti Benjaminin nuoruuteen. Käy ilmi, että nuori Benjamin on kaikin puolin moitteeton ja suorastaan mallikas Jehovan todistaja, joka osallistuu kenttäpalvelukseen poikkeuksellisen ahkerasti (T1, 104–117). Luku 15 alkaa Ilmestyskirjan lainauksella:

²⁴ ”Kuoleeko jos putoaa tästä alas?” Benjamin utelee. He ovat kovin korkealla. On synti pudota, langeta. Lankeava on asettanut Jumalan koetteelle. (Ä1, 13.)

²⁵ ”Siitä, Benjamin, on minusta parempi olla ottamatta selvää.” (Ä1, 14.)

”Och han skall torka varje tår från deras ögon, och döden skall inte finnas mer; inte heller skall sorg eller skrik eller smärta finnas mer. Det som en gång var är borta ...”²⁶ (T1, 109.)

Luvun alussa Benjamin lukee yllä mainittua *Raamatun* jaetta vanhalle naiselle, jonka luona hän on tekemässä kenttäpalvelusta. Muutoin kerronallisesti ehyttä kronologiaa noudattavan luvun lopussa tapahtuu jälleen aikahyppy Söder-sairaalaan, jossa Benjamin lukee samaista jaetta kuolevalle rakastetulleen. Välittömästi ennen aikahyppyä kertoja kuvaa:

För sitt uppehälle arbetar Benjamin deltid i en järnaffär, all övrig tid ger han till Jehova.

Han är så oerhört hängiven, så väldigt engagerad.

Lever i sanningen.

Han är sina föräldrars stolthet.²⁷ (T1, 116.)

Samalla sivulla vain hieman aikahypyn jälkeen kertoja kirjoittaa:

Röken stiger ur stadens skorstenar, som offerrök, för att blidka Jehova Gud däruppe.

Jehova som han lämnade för denne unge man som ligger i sängen. Jehova som han lämnade för denne utmärklade, avmagrade rest av en människa, med ansikte och kropp vanställda och förstörda av cancersvulster och svampangrepp.

Denne man som han älskar.²⁸ (T1, 116–117.)

Lankeamisen kerrotaan tapahtuneen, mutta itse lankeamisen tapahtumaa kerronta edelleen viivyttää. On myös epäselvää, miksi lankeaminen tarkalleen ottaen on pelottavaa. Sivulla 129 ollaan ajallisesti Benjaminin varhaisaikuisuudessa. Benjamin hakee valtakunnansalilta osoitekortin, joka sisältää kenttäpalveluksessa kierrettävät kohteet.

Benjamin [...] tar emot kortet och vet inte att i samma ögonblick som kortet med adresserna övverräcks till honom uppstår en liten bristning, som om Jorden skälver en aning och det påbörjas en rörelse, en händelsekedja som skall förändra hans liv för alltid.²⁹ (T1, 128–129.)

²⁶ ”Ja hän on pyyhkivä pois kaikki kyyneleet heidän silmistään, eikä kuolemaa ole enää oleva, eikä surua eikä parkua eikä kipua ole enää oleva. Entiset ovat kadonneet...” (Ä1, 109.)

²⁷ Maksakseen elantonsa Benjamin on osa-aikatyössä rautakaupassa, kaiken muun ajan hän lahjoittaa Jehovalle. Hän on tavattoman innostunut asiastaan, valtavan sitoutunut siihen. Hän elää totuudessa. Hän on vanhempiensa ylpeys. (Ä1, 116.)

²⁸ Kaupungin savupiipuista nousee savua, kuin uhrisavua, lepyttämään yläilmojen Jehova Jumalaa.

Jehovaa, jonka hän hylkäsi tämän vuoteessa makaavan nuoren miehen vuoksi. Jehovaa, jonka hän hylkäsi tämän riutuvan, laihtuneen ihmisen jäännöksen vuoksi, ihmisen, jonka kasvat ja vartalo ovat syöpäkasvaimien ja sieni-infektioiden runtelemat. Tämän miehen vuoksi, jota hän rakastaa. (Ä1, 116.)

²⁹ Benjamin [...] ottaa kortin vastaan tietämättä, että siinä samassa silmänräpäyksessä, kun osoitteet sisältävä kortti ojennetaan hänelle, syntyy pieni särö, aivan kuin maa järähtäisi aavistuksen verran ja alkaa liike, tapahtumaketju, joka muuttaa hänen koko loppuelämänsä. (Ä1, 129.)

Tuon tapahtumaketjun keskeinen linkki on Benjaminin ilmestyminen Paulin ovelle. Paul näet toteaa Benjaminin lähtiessä: ”Du vet om att du är homosexuell? Eller hur?”³⁰ (T1, 140.) Benjamin poistuu. Paulin repliikin jälkeen kertoja kuvaa Benjaminin reaktioita, jotka voi tulkita trauman oireiksi. Benjaminia värisyttää, hänen kätensä vapisevat eikä hän muista, mitä oli aikeissa seuraavaksi tehdä. Ajatukset vilistävät Benjaminin päässä. Noissa ajatuksissa toistuu kamppailu lankeemusta vastaan.

Någon skrattar plötsligt till i närheten av honom.
 Det är som om man hånar honom.
 Den där mannen med det blonderade håret.
 Satan.
 Jag är som en tjur som frivilligt går till slakt.
 Men vad skall han göra? Kasta över alla sina bekymmer på Jehova i bön, och vara övertygad om att Han bryr sig?
 Det är det råd han läst i ”Ungdomar frågar – svar som fungerar”, i kapitlet om snedvriden sexualitet. Hur många gånger har han inte last stycket. Han har upprepat det som ett mantra, kan det nästan utantill [...].³¹ (T1, 141–142.)

Luvussa käy ilmi, että Benjamin on tullut aiemmin hyvin tietoiseksi Jehovan todistajien näkemyksistä, joiden mukaan homoseksuaalisuus edustaa väärää haluja. Homoseksuaalisuudessa on kyse haureudesta ja perverssiydestä, johon lankeamisesta seuraa seurakunnan ja Jumalan valtakunnan ulkopuolelle sulkeminen. (T1, 142.) Vaikka lukijalle ei kerrota suoraan tilanteita, joissa nämä käsitykset ovat Benjaminille syntyneet, on Benjamin ilmiselvästi pohtinut mahdollista homouttaan jo aiemminkin. Kertomuksen tässä vaiheessa Benjamin tietää jo, että homoseksuaali on *toinen* – syntinen. Ja kun tuollainen *toinen* tunnisti hänet, nousivat trauman oireet pintaan, koska Benjamin ei halua olla sellaisen *toisen* kaltainen, jonka hän uskontonsa tarjoaman tiedon valossa tuntee.

Så helhjärtat han velat vara Jehovas tjänare. Ändå blev han genast igenkänd av den andre, av denne pladdrande, fjollige, världslige man som bara sådär i förbifarten passade på att krossa honom, störtade honom ut och ned.
 Just det. Han hade blivit *igenkänd!*³² (T1, 142.)

³⁰ ”Tiedäthän, että sinä olet homoseksuaali? Vai kuinka?” (Ä1, 140.)

³¹ Joku puhkeaa äkisti nauruun hänen lähellään. Kuin häntä pilkattaisiin. Tuo mies, jolla on vaalennetut hiukset. Saatana. Minä olen kuin härkä, joka menee teuraaksi vapaaehtoisesti. Mutta mitä hänen on tehtävä? Heitettävä kaikki huolensa ja rukouksensa Jehovan harteille, vakuuttuneena siitä, että Hän välittää? Tämän ohjeen hän on lukenut kirjoituksesta ”Nuoret kysyvät – käytännöllisiä vastauksia”, vinoutunutta seksuaalisuutta käsittelevästä luvusta. Miten monesti hän onkaan lukenut tuon kappaleen. Hän on toistanut sitä mantran tavoin, osaa sen lähes ulkoa [...]. (Ä1, 141.)

³² Näin täyssydämisesti hän on halunnut olla Jehovan todistaja. Silti hänet tunnisti heti tuo toinen, tuo hölöttävä, neitimäinen, maailmallinen mies, joka noin vain ohimennen tarttui tilaisuuteen murskatakseensa hänet, sysäsi hänet ulkopuolelle ja alas kiuluun. Juuri niin. Hänet oli tunnistettu! (Ä1, 142.)

Kuten yllä oleva esimerkki kertoo, lankeamisen pelon syy alkaa aueta kerronnassa paljon myöhemmin kuin lankeamisesta vihjaaminen alkaa. Traumaa lähestytään hitaasti, katkonaisesti ja viivytellen aikahyppyjen avulla.

Sivulla 200 Benjamin on jälleen Paulin oven takana ja kerronnassa vihjataan putoamisesta: ”Snart är det för sent. Snart faller han. En tyngdpunkt som förskjuts, lägesenergi övergår i rörelseenergi och kroppen faller.”³³ (T1, 200.) Tämän jälkeen kerronnassa tapahtuu aikahyppy Benjaminin lapsuuteen, kohtaukseen, jossa isä varoittelee Benjaminia putoamasta kesämökkkinsä kuistin kaiteen yli. Kerronnassa toistuvat Benjaminin aiemmin esittämä kysymys: ”Dör man om man ramlar ner här?”³⁴ (T1, 200) ja isän vastaus ”De, Benjamin, tycker jag vi låter bli att ta reda på.”³⁵ (T1, 201). Tämän jälkeen kerronnassa palataan jälleen hetkeen, jossa Benjamin on Paulin oven takana. Luvun päätteeksi Benjamin tunnustaa Paulille olevansa homo (T1, 203).

Hieman myöhemmin tarinassa palataan putoamiseen jälleen. Benjamin on viettämässä pikkujouluja Paulin luona ja kohtaa siellä Rasmuksen. Kerronta etenee aikahyppin Benjaminin varhaisaikuisuuden ja lapsuuden välillä:

I samma sekund Benjamin blir varse den nytillkomne hejdar han sig i steget, är för ett ögonblick alldeles stilla, och han vet att det är hit, till detta ögonblick, till detta möte, till denne man, som hela hans rörelse har syftat.

Det är hit han hela tiden har gått.

Kanske hade han verkligen trott att han knackade dörr för att vittna om Jehova. I själva verket hade han bara letat efter denne man.

”Dör man om man ramlar ner här?” frågade han sin far.

”Det tycker jag vi later bli att ta reda på!” svarade fadern, och Benjamin avstod från att falla.

Nu vet Benjamin att det inte finns något alternativ. Han måste luta sig framåt ännu lite mer, tippa över kanten – och falla.³⁶ (T1, 240.)

³³ Kohta on liian myöhäistä. Kohta hän kaatuu, lankeaa. Painopiste siirtyy, voimakentän potentiaali muuttuu liike-energiaksi ja vartalo lähtee kaatumaan. (Ä1, 199.)

³⁴ ”Kuoleeko jos putoaa tästä alas asti?” (Ä1, 200.)

³⁵ ”Siitä, Benjamin, on minusta parempi olla ottamatta selvää.” (Ä1, 200.)

³⁶ Huomatessaan tulokkaan Benjamin hidastaa samalla sekunnilla kulkuaan, on hetken ajan aivan liikkumatta, ja hän tietää, että koko hänen eteenpäin pyrkimisensä on tähännyt tähän paikkaan, tähän hetkeen, tähän kohtaamiseen, tämän miehen luo. Tänne hän on ollut matkalla koko ajan. Kenties hän oli itse asiassa uskonut käyvänsä koputtelemassa oville todistaakseen Jehovasta. Tosiassillisesti hän oli etsinyt vain tätä miestä. ”Kuoleeko jos putoaa tästä alas asti?” hän kysyi isältään. ”Siitä on minusta parempi olla ottamatta selvää”, isä vastasi, ja Benjamin päätti olla putoamatta. Nyt Benjamin tietää, ettei ole vaihtoehtoa. Hänen on kurottauduttava vielä vähän pidemmälle, heilahdettava reunan yli ja pudottava. (Ä1, 239.)

Miksi putoaminen eli lankeaminen, johon toistuvasti palataan, on asia, jonka Benjamin haluaa väistää? Syy liittyy mielikuviin, joita häneen on lapsena iskostettu. Trilogian ensimmäisen osan neljänneksi viimeisessä luvussa kuvataan, kuinka Benjamin on lapsena lukenut *Vakna!*- ja *Vaktornet*-lehtiä. Noissa lehdissä on ollut kuvia ”[...] om den katastrof som nalkades [...], vad som var på väg att inträffa – det krig som närmade sig, på Guds den allsmäktiges stora dag.”³⁷ (T1, 282). Nuo kuvat ennustivat maanjäristyksiä, tulipaloja, taivaasta satavaa tulta sekä sortuvia rakennuksia ja kaupunkeja (T1, 282).

I timmar i sträck hade Benjamin under sin uppväxt kunnat sitta och insupa alla detaljer i bilderna och rysa. Människor som skrek, bad för sina liv (för sent) eller försökte fly, undkomma (förgäves).

Det var lätt att föreställa sig vilken fruktan kriget på Guds den allsmäktiges stora dag skulle komma att inge, som det stod i Uppenbarelseboken som de så ofta läste högt ur under den andliga familjekvällen.

Om de skulle bli räddade måste de vara andligen levande.³⁸ (T1, 282–283.)

Järkyttävien kuvien katsominen ja maailmanlopun tapahtumista lukeminen väristen (*rysa*) voidaan tulkita tapahtumaksi, joka aiheuttaa Benjaminille myöhemmin lankeamisen pelkoa hänen ymmärtäessään, ettei hän kykene Jehovan todistajien oppirakennelman mukaan pysymään hengellisesti elossa olemalla homoseksuaali. Hän ei siis voi pelastua. Kerronnassa tämän yksittäisen tapahtuman voi tulkita edustavan myös muita samankaltaisia, toistuvia tapahtumia, vaikka niistä jokaista ei kerronnassa erikseen mainita.

Luvun lopussa kerronnassa tapahtuu jälleen aikahyppy lapsuuden kauhukuvien ääreltä varhaisaikuisuuden hetkeen, jossa Benjamin antautuu lankeamiselle:

Hur fruktansvärt skulle det inte bli på Jehovas vredes dag, med jordbävningar och bränder, eld som föll från himlen, byggnader som rasade samman, hela städer som sjönk ner i jorden.

Allt detta vackra, denna sköna, underbara värld – havet, solen, himlen, mäsarna, stranden – allt skulle i ett ögonblick gå förlorat.

Han står bredvid Rasmus i snön. Han är varm under kläderna. Han kan känna sitt hjärtas slag. I detta ögonblick finns ingen tvekan.

Han är säker på sin sak.

Så låt det ske.

³⁷ [...] lähestyvistä katastrofista [...] tulossa olevasta tapahtumasta – lähestyvistä sodasta, Kaikkivaltiaan Jumalan suurena päivänä. (Ä1, 279.)

³⁸ Kasvuvuosinaan Benjamin oli voinut istua tuntikausia katsomassa kuvia, imemässä itseensä niiden jokaisen yksityiskohdan kauhun vallassa. Ihmisiä kirkumassa, rukoilemassa henkensä puolesta (liian myöhään) tai pyrkimässä pakoon, välttelemässä loppua (turhaan). Oli helppoa kuvitella, millaista kauhua Kaikkivaltiaan suurena päivänä sytyttyä sota synnyttäisi, niinhän sanottiin Ilmestyskirjassa, jota he lukivat usein kotona ääneen tutkiskeluiltoinaan. Pelastuakseen heidän oli pysyttävä hengellisesti elossa. (Ä1. 280.)

Vad än som sker.³⁹ (T1, 284–285.)

Benjaminin tarinan kerronnassa palataan toistuvasti Benjaminin lapsuuteen kohtaukseen, jossa hän on putoamassa kaiteen yli. Putoamiseen palaaminen toimii esimerkkinä toiston käyttämisestä trauman kerronnassa. Tällaisen kerronnallisen toiston voi tulkita imitoivan intruusiota, eli oiretta, jossa traumaattinen tapahtuma tunkeutuu mieleen yhä uudelleen. Putoaminen merkitsee lankeamista, ja homoseksuaaliset teot ovat Jehovan todistajien oppirakennelmassa lankeamisen yksi muoto. Tulkitsen tällaisen oppijärjestelmän mieleen tunkeutumisen trauman aktivoitumiseksi.

2.3.2 Intruusiot ja identiteettiristiriita Benjaminin tarinan kerronnassa

Benjamin pelkää homoutta, koska hän on oppinut homouden merkitsevän lankeamista. Benjamin yrittää ensin tukahduttaa seksuaalisuutensa, mitä voidaan pitää yhtenä kompleksisen trauman oireena (ks. sivut 6–7). Sen jälkeen, kun Paul on yllättäen tunnistanut Benjaminin homoseksuaaliksi, Benjamin lähtee tarkkailemaan homojen niin sanottua Homorinkiä ja Keskusaseman virtsakourua, jotka toimivat homoseksuaalisten miesten kokoontumispaikkoina Tukholmassa. Benjamin uskottelee itselleen menevänsä virstakourulle vain näyttämään itselleen, toisilleen ja Jumalalle, että hän kykenee käymään kourulla tekemässä ainoastaan tarpeensa ja lankeamatta kiusaukseen. Kerronnassa toistuu Benjaminin näkemys homoseksuaaleista hillittöminä perversseinä: ”Benjamin var rädd att de skulle överfalla honom, männen, att de inte skulle kunna bärga sig.”⁴⁰ (T1, 174.)

Benjamin näkee – tai on ainakin näkevinään – miehiä, jotka esittelevät hänelle penistään. Benjamin kuitenkin saa tarpeensa kylmänrauhallisesti tehtyä ja kuvittelee jo hetken onnistuneensa todistamaan, ettei kuulu tuohon perverssien joukkoon. Sitten tapahtuu jotain, mikä rikkoo Benjaminin varmuuden:

Till synes oberörd lämnade han sin plats vid rännan, gick ut från det stinkande rummet, men liksom Lots hustru kunde han inte låta bli att vända sig om en sista

³⁹ Kuinka kauhea tulisikaan Jehovan vihan päivästä, maanjäristyksineen ja tulipaloineen, tulen laskeutuessa taivaasta, rakennusten sortuessa, kokonaisten kaupunkien vaipuessa maan sisään. Kaikki tämä kaunis, ihana, ihmeellinen maailma – meri, aurinko, taivas, lokit, ranta – kaikki katoaisi yhdessä hetkessä. Hän seisoo Rasmusen vierellä lumen keskellä. Vaatteiden alla hänellä on lämmin olo. Hän voi tuntea sydämensä sykkeen. Tällä hetkellä ei ole sijaa epäroinnille. Hän on varma asiastaan. Joten tapahtukoon niin. Mitä tahansa on tapahtuakseen. (Ä1, 281–282.)

⁴⁰ Benjamin pelkäsi muiden käyvän hänen kimppuunsa, noiden miesten, jotka eivät pystyisi hillitsemään itseään. (Ä1, 172.)

gång och just då råkade den äldre mannen längst bort, han som öppet onanerade, titta rakt på honom, rakt igenom honom, de såg på varandra, och Benjamin tänkte: Är detta jag? Är detta min framtid? Är detta vad livet har i beredskap åt mig?
 Skakad gick Benjamin därifrån. [...]
 På inga villkor ville Benjamin bli som han.
 Men visste att han redan var det.⁴¹ (T1, 175.)

Uskonnollisten oppien mukana tullut lankeamisen pelko tunkeutuu väkisin Benjaminin mieleen intruusion tavoin. Kerronnallisesti tämä tapahtuu intertekstuaalisella viittauksella Jehovan todistajien käyttämän Raamatun kertomukseen Lootin vaimosta, jonka Jehova muutti suolapatsaaksi hänen jäätyään kielloista huolimatta katselemaan Sodomian ja Gomorran tuhoa. Suolapatsaaksi muuttaminen oli rangaistus siitä, ettei Lootin vaimo totellut Jehovaa. (*Pyhä Raamattu. Uuden maailman käännös*, 1Mo 19:1–26.)

Benjamin ei halua muuttua suolapatsaaksi. Lankeaminen merkitsee paitsi Jehovan hylkäämistä myös *toiseksi* muuttumista, eikä Benjamin halua olla sellainen perverssi ja syntinen *toinen*, josta hänelle on kerrottu. Samaan aikaan hän tietää juuri sitä olevansa, eivätkä hänen aiemmat oppirakennelmansa enää sovi yhteen uuden minän kanssa. Benjamin kokee identiteettiristiriitaa, joka ei hellitä sen jälkeen, kun hän on päätenyt yhteen Rasmusen kanssa. Kerronnassa tämä näyttäytyy siinä, kuinka hyvä ja paha ovat samanaikaisesti läsnä jonkin tapahtuman kuvauksessa. Esimerkiksi seksi on samanaikaisesti sekä rakastelemista että haureutta ja Benjaminin maailmassa kaikki on samanaikaisesti sekä murskana että päivänselvää:

De har sovit ihop. Och mer. De har älskat.
 Eller som det också kan formuleras: De har begått otukt. De har syndat.
 Och mer än så. Benjamins värld har raserats.
 [...] Vad skall han göra nu? [...]
 Kasta över alla sina bekymmer på Jehova i bön, och vara övertygad om att Han bryr sig?
 Det är det råd som boken ”Ungdomar frågar – svar som fungerar” ger i kapitlet om snedvriden sexualitet. Hur många gånger har han inte last stycket, upprepat det som ett mantra, hållit upp det som en sköld och ett skydd mot omvärlden.
 ”Detta kan skydda ditt hjärta och sinne och ge dig ’kraft som är över det normala’ för att avhålla dig från att handla efter felaktiga begär.”
 Så står det i boken, men författarna har fel.

⁴¹ Näennäisen rauhallisesti hän siirtyi paikaltaan kourun vierestä, poistui haisevasta huoneesta, mutta kuin Lootin vaimon tavoin hän ei voinut olla kääntymättä katsomaan taakseen vielä kerran, ja juuri silloin kauimpana oleva vanhanpuoleinen mies, joka onanoi avoimesti, sattui katsomaan suoraan häneen, suoraan hänen lävitseen, he katsoivat toisiaan, ja Benjamin ajatteli: Olenko tämä minä? Tätäkö elämällä on minun varalleni? Benjamin lähti paikalta järkyttyneenä. [...] Missään nimessä Benjamin ei halunnut hänenlaisekseen. Mutta hän tiesi olevansa jo samanlainen. (Ä1, 174.)

Det har inte skyddat honom alls. [...]
 Han borde vara utom sig, han borde förtvivla, men han känner ingen ånger,
 han känner ingen skam.
 Bara en överväldigande glädje och en självklarhet.⁴² (T2, 178–180.)

Lainauksessa päädytään riemuun sen jälkeen, kun ensin todetaan Jehovan todistajien oppien olleen väärässä. Kohtauksessa on kyse intruusiosta, jossa jo aiemmin mainittu Nuoret kysyvät -palstan vastaus (T1, 142) tunkeutuu Benjaminin mieleen. Trauma on aktivoitunut. Jotta Benjamin pääsee riemuun ja vapaaksi häpeästä, hänen on ensin vastustettava palstan uskonnollista ohjetta. Todellisuudessa Benjamin ei ole kuitenkaan vielä silloinkaan vapaa, sillä litoteesit *han känner ingen ånger* tai *han känner ingen skam* pitävät sisällään oppijärjestelmän, jota vastaan hän taistelee. Tuon oppijärjestelmän mukaan Benjaminin *pitäisi* tuntea katumusta ja häpeää, ja Benjamin on siitä tietoinen.

Toisinaan Benjamin antautuu täysin mieleensä tunkeutuvan oppijärjestelmänsä vietäväksi kykenemättä lainkaan kyseenalaistamaan sitä. Homobaarissa ollessaan Benjamin kokee häpeää ja kiihtyy oman mielensä sisäisen ristiriidan vuoksi raivon partaalle:

Skäms över sig själv, att han finner sig, att han står där som en fåne på dansgolvet, som en hanrej. Skäms över att han över huvud taget befinner sig på ett sådant här ställe.
 Ett omoraliskt ställe. [...]
 Det var inte det här han ville.
 Hans pappa har rätt. Vad tror han att han håller på med?
 Hans balansakt är ohållbar. Det finns ingen medelväg att vingla mellan den smala vägen till liv och den breda vägen till tillintetgörelse.⁴³ (T2, 252–253.)

Andas häftigt genom näsan. Stirrar sig i spegeln. Föraktar sig själv.
 Den här världens befläckelser!
 Av dåligt sällskap blir den bäste snabbt förstörd. Så skriver Pauluns till korinthierna.

⁴² He ovat nukkuneet yhdessä. Ja enemmänkin. He ovat rakastelleet. Tai kuten asian voi myös ilmaista: he ovat harjoittaneet haureutta. He ovat tehneet syntiä. Ja enemmänkin. Benjaminin maailma on sortunut. Kaikki on mennyt murskaksi. [...] Miten hänen pitäisi nyt toimia? [...] Heittää kaikki huolensa Jehovalle rukouksessa, ja olla vakuuttunut siitä, että Hän välittää? Tällaisen neuvon saa kirjasta ”Nuoret kysyvät – käytännöllisiä vastauksia”, vinoutunutta seksuaalisuutta käsittelevästä luvusta. Miten monesti hän onkaan lukenut tuon kappaleen, toistanut sitä mantran tavoin, pitänyt sitä kilpenä ja suojana ympäristöä vastaan. ”Se voi varjella sydämesi ja mielesi ja antaa sinulle ’voimaa joka ylittää tavanomaisen’, jotta toimisi väärin halujen mukaisesti.” Näin kirjassa sanotaan, mutta kirjoittajat ovat väärässä. Neuvo ei ole suojellut häntä lainkaan. [...] Hänen pitäisi olla suunniltaan, pitäisi olla toivoton, mutta hän ei tunne katumusta, hän ei tunne häpeää. Vain ylenpalttista riemua ja päivän selvyttä. (Ä2, 178–180.)

⁴³ Häpeää itseään, sitä että on joutunut tänne, että hän seisoo tässä tanssilattialla kuin täyshölmö, kuin aisan kannattaja. Häpeää ylipäätään sitä, että on tällaisessa paikassa. Moraalittomassa paikassa. [...] Ei hän tällaista halunnut. Hänen isänsä on oikeassa. Mitä Benjamin oikein luulee tekevänsä? Hänen tasapainottelunsa on kestämatöntä. Ei ole keskitietä, jota pitkin hoiperrella elämään johtavan kaidan tien ja tuhoon vievän lavean tien välimaastossa. (Ä2, 254–255.)

Det är vad han själv skulle sagt för bara några år sedan. Gode Gud, hur har han inte glidit!⁴⁴ (T2, 256.)

Lopulta Benjamin lyö aggressiivisesti peilikuvansa rikki (T2, 257). Peilikuvan hajoaminen on metafora sille, kuinka hänen identiteettinsä hajoaa hänen kyvyttömyydessään yhdistää Jehovan todistajuutta ja homoseksuaalisuutta yhtenäiseksi ja ehyeksi kokonaisuudeksi.

Benjamin kokee, että hänen on tehtävä valinta Jehovan todistajuuden ja homoseksuaalisuuden välillä (T1, 246). Kyseessä on sisäistetty toiseus, eli käsitys siitä, ettei ihminen voi olla samanaikaisesti sekä Jehovan todistaja että homoseksuaalinen. Koska Benjamin on jo Jehovan todistajana kuulunut yhteen vähemmistöön, hänestä tuntuu ”[...] som om han förflyttat sig längs med en ytterkant, från en marginal till annan [...]”⁴⁵ (T1, 246). Jehovan todistajiin kuuluessaan Benjamin oli tottunut siihen, että häntä pidettiin ulkopuolisena. Hän oli yhteisössään jopa opetellut kohtaamaan tilanteita, joissa häneen suhtaudutaan uteliaasti tai epäillen. Siinä mielessä Benjamin kokee tietynlaista kotoisuutta omassa ulkopuolisuudessaan. (T1, 246.)

Trilogiassa Benjamin ei koskaan tee valintaa Jehovan todistajuuden ja homoseksuaalisuuden välillä, sillä valinta on mahdoton. Hänen perheensä hylkää hänet, eikä hän koskaan enää tapaa heitä. Jehovan todistajiin hän ei ole enää tervetullut. Siitä huolimatta läpi tarinan uskonnolliset opit tunkeutuvat Benjaminin mieleen. Toisinaan uskonto tuo lohtua – kuten Benjaminin lukiessa toistuvasti Ilmestyskirjan aiemmin mainittua rukousta kuolevalle rakastetulleen (T3, 118). Varsin usein oppien mieleen tunkeutuminen kuitenkin aiheuttaa pelkoa ja ahdistusta.

Kun kuolemaisillaan olevan Rasmuksen isä puhuu homoseksuaalisuudesta virheenä, Benjamin lamaantuu, sillä trauma on jälleen aktivoitunut:

Han borde protesterat. Han borde bli upprörd. [...]
 Och det värsta är att han visst förstår.
 Vad mer än, han håller med.
 Naturligtvis är något fel. Fruktansvärt fel. *En väg kan tyckas rätt i en mans ögon – dess slut är dock dödens vägar.*
 Hur skulle han kunna argumentera emot det?

⁴⁴ Hengittää kiivaasti nenän kautta. Tuijottaa itseään peilistä. Inhoaa itseään. Tämän maailman saastaisuutta! Huono seura turmelee nopeasti parhaimmankin luonteen. Siitä Paavali kirjoittaa korinttolaisille. Tällaista hän olisi itse luisunut vain joitakin vuosia sitten. Hyvä Luoja, miten syrjään hän onkaan liukunut! (Ä2, 257.)

⁴⁵ [...] kuin hän olisi luisunut pitkin ulkopintaa, yhdeltä reunalta toiselle [...] (Ä1, 244.)

Benjamin kan nästan höra sin fars torra röt, faderns bestämda, ickekompromisserande stämma när man ställde en fråga eller gjorde något fadern ansåg var fel. [...]

Benjamin ryser när han tänker på alla bibelstudium han suttit på i Rikets sal eller hemma i köket och strukit under och antecknat. Hur hans far belagt varje påstående med bibelord som visat hur rätt han hade. Till slut hade det inte gått att argumentera. Fadern hade rätt. Det hade han alltid. Och bakom sig hade han hela deras kyrkas auktoritet.⁴⁶ (T3, 85–86.)

Benjamin valvoo kuolevan puolisonsa äärellä ja hänen mielessään toistuvat uskonnolliset opit, kuten ”[s]yndarna förföljs av olycka, men de rättfärdiga lönas med gott.”⁴⁷ (T3, 86) ” ja ”[b]li inte vilseledda: Gud lurar man inte. Ty vadhelst en människa sår, detta skall hon också skörda.”⁴⁸ (T3, 87). Benjamin voi fyysisesti pahoin:

Benjamin reser sig med en rysning och sträcker på ryggen. Han måste lämna rummet om så bara för ett ögonblick. Få tillbaka blodcirkulationen i benen. Kunna fästa blicken och inte se sin döende älskades plågade ansikte.⁴⁹ (T3, 87.)

Uskonnon opit saavat Benjaminin ajattelemaan, että hän rakastettunsa kanssa on tuomittu ja aids on rangaistus. Samaan aikaan hän kuitenkin rakastaa Rasmusta, eikä kykene ratkaisemaan identiteettiristiriitaansa:

[...] och [han] vet att på domens dag kommer Guds härskaror, med Jesus i spetsen, att fora krig mot den olydiga mänsklighetens styrkor och de kommer att döma och störta dem i fördärvet som fördärvar jorden.

Och det är vi, tänker Benjamin, det är vi som är de fördömda!

Aldrig har han älskat såsom nu.⁵⁰ (T3, 134.)

Benjaminin tarinassa ei ole trauman suhteen nähtävissä varsinaista sulkeumaa. Sulkeuman puuttuminen on yksi sellainen piirre, jonka useat traumakirjallisuuden tutkijat, kuten Sue Vice

⁴⁶ Hänen pitäisi väittää vastaan. Hänen pitäisi suuttua. [...] Ja pahinta on, että hän tajuaa toki asian. Ja vieläkin pahempaa, hän on samaa mieltä. Tietenkin jokin on mennyt vinoon. Kauhea virhe. Miehen mielestä on oikea monikin tie, joka lopulta on kuoleman tie. Miten sitä vastaan voisi järkeillä? Benjamin miltei kuulee isänsä kuivakan äänen, isän päättäväisen, kompromisseja suvaitsemattoman puhettavan silloin joskus, kun hän esitti kysymyksen tai teki jotain, mikä isän mielestä oli väärin. [...] Benjaminia väräyttää, kun hän ajattelee kaikkia Raamatun tutkiskeluja, joissa hän on istunut valtakunnansalissa tai kotona keittiössä, tehnyt alleviivauksia ja muistiinpanoja. Hän muistaa, kuinka hänen isänsä on tukenut jokaisen väitteensä raamatunkohdalla, joka osoittaa hänen olleen oikeassa. Loppujen lopuksi vastaan väittäminen oli mahdotonta. Isä oli oikeassa. Niin oli aina. Ja hänellä oli takanaan koko heidän kirkkonsa arvovalta. (Ä3, 87.)

⁴⁷ Syntistä vainoa onnettomuus, mutta vanhurskaat saavat onnen palkakseen. (Ä3, 88.)

⁴⁸ Älkää eksykö: Jumalaa ei voida pitää pilkkana. Sillä mitä ihminen kylvää, sitä hän myös niittää. (Ä3, 88.)

⁴⁹ Benjamin nousee puistatusta tuntien pystyyn ja oikoo selkäänsä. Hänen on päästävä pois huoneesta vaikka vain hetkeksi. Saatava jalkojen verenkierto palaamaan. Voitava katsella johonkin, ilman että näkee rakkaansa tuskaiset kasvot. (Ä3, 88.)

⁵⁰ [...] ja hän tietää, että tuomiopäivänä saapuvat Jumalan sotajoukot, Jeesuksen johdolla, käymään sotaa tottelemattoman ihmiskunnan voimia vastaan, ja he tuomitsevat heidät ja sysäävät heidät maanpiirin tuhoa merkitsevään kadotukseen. Ja se koskee juuri meitä, Benjamin ajattelee, juuri me olemme saaneet tuomiomme! Koskaan hän ei ole rakastanut yhtä paljon kuin nyt. (Ä3, 140.)

(2020, 363–373) ja Robert Eaglestone (2020, 287–295) ovat havainneet tyypilliseksi trauman representoinnissa. Rasmuksen kuoltua Benjamin ei löydä uutta miestä, mutta hän on edelleen homoseksuaali. Hän ei voi olla Jehovan todistaja, mutta ei myöskään pysty irrottautumaan uskonnosta. Trilogian loppupuolella Benjaminin uskonnollisuus kuvastuu olemassa olevana, joskin epävarmana:

Sjunger: Herre, hör vår bön! Herre, hör vår bön! Herre, svara oss när vi ropar!
 Vet inte om han fått så mycket bönesvar egentligen, men han ber i alla fall.
 [...] Allt det ouppklarade från barndomen ligger ju och skvalpar i strandkanten. Hans mamma och pappa. Margareta, lillasystemen.
 Att de gjorde som de gjorde. Det bär han med sig. Det går inte riktig att släppa.⁵¹ (T3, 288.)

Kuten yllä olevasta lainauksesta ilmenee, traumaattisen toiseuden kokemukset läikkyvät mieleen. Niihin kokemuksiin lukeutuu myös perheen hylkäämäksi tuleminen sen jälkeen, kun Benjaminista tuli *toinen*.

---

⁵¹ Hän laulaa: Herra, kuule meidän rukouksemme! Herra, kuule meidän rukouksemme! Herra, vastaa meille, kun huudamme! Ei hän tiedä, onko hän oikeastaan juuri saanut rukouksiinsa vastausta, mutta hän rukoilee joka tapauksessa. [...] Kaikki lapsuudesta asti jäänyt selvittämätön läikkyi tietenkin vielä mielen rantavesissä. Hänen äitinsä ja isänsä. Margareta, pikkusisko. Että he tekivät sen minkä tekivät. Se kulkee hänen mukanaan. Siitä ei voi oikein hellittää. (Ä3, 296.)

3 Metaforisuus traumaattisen toiseuden kerronnassa

Kohdeteoksessani sekä Rasmuksen että Benjaminin tarinassa toistuvat muutamat keskeiset metaforat, joilla toiseuden traumaa kerrotaan. Benjaminin tarinassa keskeisiä metaforia ovat jälki, tahra ja puhdistaminen. Näistä metaforista jälki ja tahra muodostavat samaan asiaan viittaavan metaforaparin, joista jälki edustaa neutraalia käsitettä ja tahra puolestaan negatiivista käsitettä. Kumpikin metafora viittaa Benjaminin homoseksuaalisuuteen. Keskeisenä metaforana on myös puhdistaminen, joka toimii keinona tahran poistamiseen.

Rasmuksen tarinassa palataan toistuvasti valkoiseen hirveen, jota käytetään homoseksuaalisuuden metaforana. Se, millä tavalla tarinassa valkoista hirveä kohdellaan ja minkälaista keskustelua hirven kohtelemisesta käydään, rinnastuu keskusteluihin ja käsitykseen siitä, millä tavalla homoseksuaalisia ihmisiä tulisi kohdella.

Tahran poistaminen ja valkoinen hirvi näyttäytyvät teoksessa myös motiiveina, joihin tarinassa toistuvasti palataan ja jotka sitovat trilogian eri osia yhteen. Motiivit kuvaavat pohjimmiltaan samaa ilmiötä, eli sitä, miten toiseuteen yhteiskunnassa suhtaudutaan. Tarkastelen tässä luvussa ensin Benjaminin tarinassa esiintyvää jäljen/tahran puhdistamisen metaforaa. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan Rasmuksen tarinassa esiintyvää valkoisen hirven metaforaa.

3.1 Jälki/tahra ja puhdistaminen

Benjaminin isää, Ingmaria kuvataan siivousintoilijaksi, joka haluaa pitää kaiken järjestyksessä:

Fadern fortsätter med fönstertvätten, djupt koncentrerad. Det här är ett arbete han älskar.

Att göra rent. Ta bort fläckar. Återställa.

Som när vågen suddar ut barnens sandslott och fotavtryck i sanden och lämnar stranden jämn och fin igen. Som en sorts korrigerings.⁵² (T1, 11.)

Benjaminin isän viehtymys puhdistamiseen kuvastaa isän roolia perheessä, joka on osa Jehovan todistajien yhteisöä. Isän tehtävänä on varmistaa, että perhe toimii uskonyhteisön oppien mukaisesti. Uudet oivallukset ja omat jäljet näyttäytyvät virheinä, jotka täytyy korjata.

---

⁵² Isä jatkaa ikkunanpesua, asiaan syventyneenä. Tästä työstä hän pitää. Puhdistamisesta. Tahrojen poistosta. Asioiden palauttamisesta ennalleen. Kuten aallon huuhdellessa pois lasten hiekkalinnan ja hiekkaan painuneet jalanjäljet ja jättäessä rannan jälkeensä tasaisena ja hienona. Kuin jonkinlaisena virheen korjauksena. (Ä1, 13.)

Benjaminin tarinan kerronnassa toistuu kohta, jossa 7-vuotias Benjamin painaa käsiensä jäljet ikkunaruuuun:

Benjamin speglar sig i det nytvättade fönstret. sin spegelbild.
 Han sjunker in i sin spegelbild. Han gör så ibland.
 Rör långsamt armen och ser sin spegelbild göra detsamma. Studerar sina ögon, sitt ansikte, lägger huvudet lite på sned åt först det ena, sedan det andra hållet.
 Så plötsligt trycker han bägge sina handflator mot rutan. Det blir ett tydligt avtryck av hans händer.
 ”Men vad gjorde du nu?” utbrister fadern irriterad. ”Jag har ju just tvättat fönstret!”
 Först nu blir Benjamin närvarande igen. Han ser förundrat på handavtrycken.
 Han tänker: ”Jag är här.”
 Det är en stor och mäktig tanke.
 Han har upptäckt att han finns.⁵³ (T1, 15.)

Benjamin jättää ikkunaan jäljen, mutta hänen isänsä suuttuu ja komentaa: ”Nu kan du hämta trasan och fönsterputs och tvätta bort det där avtrycket.”⁵⁴ (T1, 16). On merkille pantavaa, että isä tulkitsee jäljen joksikin sellaiseksi, mikä täytyy poistaa. Kyseessä on pikemminkin lika tai tahra. Juuri tämä ristiriita, jossa Benjaminin oman olevaisuuden jälki näyttäytyy isän silmissä tahrana, on keskeistä Benjaminin identiteettiristiriidan ymmärtämisessä.

Kohtaukseen palataan tarinassa myöhemmin uudelleen. Benjaminin isä huomaa, ettei jälkeä ole poistettu, vaikka hän komensi Benjaminia sen poistamaan.

Plötsligt ser han sonens handavtryck på glaset blänka till i kvällssolen.
 Det blev aldrig borttaget. [...]
 Nu har barnen redan lagt sig, han kan inte tvinga upp dem för en sådan här sak, men han kan inte låta avtrycket bara vara.⁵⁵ (T1, 23.)

Ingmar jää katselemaan kädenjälkeä ylistäen Jehovaa siitä, että on saanut tulla lastensa isäksi. Hän epäröi hetken, tulisiko jälki poistaa. (T1, 25).

Tvekar, men det finns inget utrymme för tvekan.
 Tvekan är skadligare än nästan allt annat.

⁵³ Benjamin peilailee itseään vastapestyssä ikkunassa. Hän vajoaa oman kuvajaisensa sisään. Hän tekee joskus niin. Liikuttaa hitaasti käsivarttaan ja huomaa kuvajaisensa tekevän samoin. Tutkii silmiään, kasvojaan, kääntää päänsä hieman vinoon ensin toiseen, sitten toiseen suuntaan. Sitten hän painaa äkisti molemmat kämmentensä ruutuun. Hänen käsistään jää selvä jälki. ”No mutta mitäs sinä nyt teit?” isä puuskahtaa ärtyneesti. ”Olen juuri pessyt ikkunan!” Vasta nyt Benjamin on taas läsnä. Hän katsoo ihmeissään kädenjälkeä. Hän miettii: ”Minä olen tässä.” Tuo ajatus on suuri ja mahtava. Hän on huomannut olevansa olemassa. (Ä1, 17)

⁵⁴ ”Nyt voit hakea rievun ja ikkunanpesuaineen ja pestä tuon tahrän pois.” (Ä1, 17.)

⁵⁵ Äkkiä hän huomaa pojan kädenjäljen hohtavan ilta-auringossa. Se ei tullutkaan koskaan poistetuksi. [...] Nyt lapset ovat jo nukkumassa, hän ei voi pakottaa heitä nousemaan tällaisen asian vuoksi, mutta hän ei voi noin vain antaa tahrän olla. (Ä1, 25)

Så utan att tveka mer torkar fadern med en rysning bort sonens avtryck från fönsterglasat.

Som något som måste göras.

Glaset är åter rent. Bara den nedåtgående solen och himlen speglas ännu i det.⁵⁶
(T1, 24.)

Yllä olevassa kohtauksessa Ingmar poistaa Benjaminin jättämän kädenjäljen yhdellä pyyhkäisyllä samaan tapaan kuin hän poistaa Benjaminin perheensä elämästä, kun Benjamin tunnustaa isälleen olevansa homoseksuaalinen. Homoseksuaalisen pojan poistaminen on tahran poistamisen tapaan asia, joka vain on tehtävä, jotta perhe pysyy puhtaana. Puhtaudella viitataan tässä yhteydessä Raamatussa kuvattuun moraaliseen ja hengelliseen puhtauteen, eli moitteettomuuteen (*Pyhä Raamattu. Uuden maailman käännös*, 3Mo 10:10, Ps 51:7, Mt 8:7, 1Ko 6:11.)

Kohtaus, jossa isä poistaa jäljen, toistuu trilogian toisen osan loppupuolella hieman yllä olevasta poiketen. Ingmar pysähtyy tälläkin kertaa hetkeksi kiittämään Jehovaa, mutta hänen ei kerrota enää olevan kahden vaiheilla jäljen poistamisen suhteen, kuten ensimmäisellä kerralla. Tällä kertaa hän poistaa jäljen viipymättä, vailla epäröintiä:

Så utan att vänta mer torkar fadern med en rysning bort sonens avtryck från fönsterglasat.

Som något som måste göras.

Glaset är åter rent. Bara den nedåtgående solen och himlen speglas ännu i det.⁵⁷
(T2, 291.)

Hienovaraisen muutoksen voi tulkita kuvastavan sitä, kuinka isän varmuus tekonsa oikeellisuudesta on vahvistunut. Toistoa on edeltänyt luku, jossa Benjaminin vanhemmat ovat tulleet vierailulle kukkien ja kakun kera Benjaminin ja Rasmuksen kotiin. Vierailun kuluessa ilmenee, että vanhemmat ovat tulleet hyvästelemään Benjaminin:

”Det är min egen begravning!” konstaterar Benjamin och ryser.

Pappan tvekar som för att säga något. Sedan dricker han det sista av kaffet.

”Ja”, säger han sedan, “det är jus om det.”⁵⁸ (T2, 288.)

⁵⁶ Ingmar on kahden vaiheilla, mutta epäröinnille ei ole tilaa. Epäröinti on likipitään kaikkein vahingollisinta. Joten epäröimättä isä poistaa pojan ikkunalasiin jättämän jäljen yhdellä pyyhkäisyllä. Kuin asiana, joka on vain tehtävä. Lasi on jälleen puhdas. Siihen kuvastuvat enää vain laskeva aurinko ja taivas. (Ä1, 26.)

⁵⁷ Joten viipymättä isä poistaa pojan ikkunalasiin jättämän jäljen yhdellä pyyhkäisyllä. Kuin asiana, joka on vain tehtävä. Lasi on jälleen puhdas. Siihen kuvastuvat enää vain laskeva aurinko ja taivas. (Ä2, 292.)

⁵⁸ ”Nämä ovat minun omat hautajaiseni!”, Benjamin toteaa ja häntä värähtää. Isä empii kuin sanoakseen jotain. Sitten hän juo kuppinsa tyhjäksi. ”Aivan”, hän sanoo sitten, ”niinhän asia on.” (Ä2, 289.)

Benjamin on kuollut heidän elämästään, hautajaiset on juhlittu ja tehtävä suoritettu. Koska teko on jo tehty, Ingmar ei enää epäröi tahraa poistaessaan.

Trilogian ensimmäisen osan loppupuolella käy ilmi, ettei Benjamin ollut isän käskystä huolimatta hakenut riepua ja pessyt jälkiään pois. Hän oli tarkoituksellisesti ollut tottelematon, sillä kädenjäljet olivat ”[s]om en sorts försäkran om att han verkligen fanns, som om det han sett i spegeln – det som var han – var på riktigt”⁵⁹. (T1, 284.) Jäljet olivat merkinä siitä, että ”[n]ågonting skilde honom från de andra, någonting var bara han.”⁶⁰ (T1, 284.) Jäljillä viitataan homoseksuaalisuuteen. Benjamin kokee, että juuri tuo piirre tekee hänestä todellisen, kokonaisen. Ilman sitä hän ehkä olisi vain isänsä luomus tai jatke. Jälki on merkki kokonaisuudesta Benjaminista, mutta isälle tuo kokonaisuus näyttäytyy tahrana, joka tulee pyyhkiä pois.

Jäljen ja tahrän välinen ristiriita näyttäytyy Benjaminin jatkuvana identiteettiristiriitana. Benjamin kokee, että hän on mahdottoman tehtävän edessä: ”Man väljer. Och väljer man fel försvinner man.”⁶¹ (T2, 202.) Jos Benjamin haluaa jättää jäljen, kuvastuu se isälle tahrana, joka pyyhitään pois. Mutta jos Benjamin päättää olla jättämättä jälkeä, on hän tuolloinkin näkymätön eikä hän ole koskaan oikeastaan olemassa ollutkaan minään muuna kuin isänsä luomuksena. Tahrän metafora toistuu, kun Benjamin yrittää ratkaista ristiriitaansa vaikenemalla kotona homoseksuaalisuudestaan:

Samma eftermiddag som han kom från sitt första möte med Rasmus ljög han. Först för sin mor, sedan för sin far – just dem som Jehova ålagt honom att hedra. Han älskar dem, men han ljuger för dem, och smutsar på så sätt ner sig själv än värre.⁶² (T2, 204.)

Homoseksuaalisuuden salaaminen ei onnistu, sillä myös valehteleminen tahraa ihmistä. Trilogian kolmannessa osassa todetaankin puhtauden merkitsevän Jehovan todistajalle paljon enemmän kuin pelkkää ulkokuorta (T3, 98). Myös ajatuksien täytyy olla puhtaat. Benjamin on isänsä silmissä tahrattu joka tapauksessa, sillä parhaimmillaankin hän voi ainoastaan valehdella vanhemmilleen.

⁵⁹ Kuin jonkinlaisena varmennuksena hänen todelliselle olemassaololleen, sille että hänen näkemänsä kuvajainen – hänen oma hahmonsä – oli totta. (Ä1, 281.)

⁶⁰ Jokin erotti hänet muista, jokin oli vain häntä itseään. (Ä1, 281.)

⁶¹ On valittava. Ja jos valitsee väärin, häviää näkyvistä. (Ä2, 202.)

⁶² Samana iltapäivänä, jolloin hän palasi Rasmuksen luota heidän ensimmäisestä kohtaamisestaan, hän valehteli. Ensin äidilleen, sitten isälleen – juuri heille, joiden kunnioitusta Jehova oli edellyttänyt häneltä. Hän rakastaa heitä, mutta hän valehtelee heille, ja aiheuttaa siten itselleen entistä pahemman tahrän. (Ä2, 204.)

Trilogian kolmannessa osassa puhdistamisen metafora kytkeytyy siihen, millä tavalla hiviin sairastuneisiin homomiehiin suhtauduttiin. Erään luvun alussa kertoja kuvaa sitä, kuinka kaupungin puhtaanapitoauto siistii Tukholman katuja:

Vad är det som de så fåfängt försöker städa undan?
 De råttor som skickades ut för att dö i en lycklig stad?
 Smittan som klibbar sig fast i handslag, på handtag, telefonlurar, glas och porslin, i alla de kroppsvätskor som människan utsöndrar, blod, svett, sperma, tårar. De roterande borstarna sopar och sopar i en stad som aldrig kan bli riktigt ren.⁶³ (T3, 120.)

Hiv-tartunnan saanut Rasmus herää yöllä Benjaminin vierestä ja katselee pihalla kulkevaa puhtaanapitoautoa. Hän kertoo mielessään tietoja siitä, mitä virukseen kuolleiden ruumille tehdään. Menehtyneet kääritään jätessäkkeihin, koska hoitohenkilökunta pelkää tartuntaa, vaikka heillä on tiedossa, miten tauti oikeasti tarttuu (T3, 130–132).

”Dom lägger en i en sän där svart sopsäck. Jag vet det. Om man dött i aids. Som vore man avfall. Jag vill inte, Benjamin. Jag vill inte bli avfall.”⁶⁴ (T3, 127.)

Yllä olevassa lainauksessa homoseksuaalisuus ei näyttäyty enää pelkästään puhdistusta vaativana tahrana vaan suoranaisena jätteenä. Ero johtuu kontekstin muuttumisesta. Jätteestä puhuttaessa kyseessä eivät itse asiassa ole homoseksuaaliset miehet sinällään, vaan homoseksuaaliset hiv-tartunnan saaneet miehet. Koska sairastuneita ei voitu erotella ei-sairastuneista, ulottuivat sairauteen kytketyt pelot kuitenkin koskemaan kaikkia homoseksuaaleja. Asenteet homoseksuaalisuutta kohtaan kovenivat, kun ei-homoseksuaaliset ihmiset pyrkivät varmistamaan sen, ettei virus leviäisi heihin. Kirjan nimi *Torka aldrig tårar utan handskar* toimii metaforana sille, kuinka sairastuneita homomiehiä, eli tahroja ja jätteitä tuli käsitellä hanskat kädessä, suojautuen. Kuten kertoja kiteyttää: ”Den sjuke är inte i förs hand någon som samhället skall skydda, utan någon man skall skydda sig ifrån”⁶⁵ (T3, 67.) Suojana toimi yhteiskunta, joka pyrki erottelemaan tuon jätteen omaan karsinaansa. Kertoja tekee varsin suoran analogian homoseksuaalisen miehen ja jätteen välille:

⁶³ Mitä oikeastaan pyritäänkin harjaamaan piiloon tuolla tavoin turhaan? Niitä rottia, jotka ajettiin pakosalle kuolemaan onnellisessa kaupungissa? Tartuntaa, joka liimautuu tahmaisena mukaan kätteilyssä, kädensijoista, puhelinten luureista, lasista ja posliiniasioidista, kaikista ihmisen erittämistä ruumiinnesteistä, verestä, hiestä, spermasta, kyynelistä. Pyöriivät harjat sutivat sutimistaan kaupunkia, josta ei koskaan voi tulla oikeasti puhtaasta. (Ä3, 126.)

⁶⁴ ”Kuollut pannaan sellaiseen mustaan jätessäkkiin. Minä tiedän sen. Jos on kuollut aidsiin. Kuin olisi jätettä. Benjamin, minä en tahdo. En halua olla lopulta jätettä.” (Ä3, 132.)

⁶⁵ ”Sairastunut ei ole ensisijaisesti sellainen henkilö, jota yhteiskunnan on suojeltava, vaan joku, jota vastaan on suojauduttava.” (Ä3, 68.)

Den homosexuelle mannen som avfall.
 Renhållningsbilen borstar och borstar utan att det någonsin blir rent.
 Rasmus ser på borstarna och ryser.⁶⁶ (T3, 128.)

Puhdasta ei tule koskaan, sillä puhtaus siinä merkityksessä, että homoseksuaalisuus lakkaisi olemasta, ei ole mahdollista.

Toisen näkeminen likaisena on yksi tyypillisistä toiseuttamisen strategioista. Stuart Hallin mukaan puhtaus ja sivistynyt itsehillintä ovat määreitä, jotka on usein liitetty valkoiseen rotuun, kun taas mustat on nähty likaisina ja barbaarisina (Hall 2005, 167.) Kohdeteoksessani tahralla, jätteellä ja puhdistamisella viitataan juuri tuohon ilmiöön, jossa homoseksuaalinen on likainen toinen. Toiseutetuksi tuleminen edellä mainitulla tavalla myös oirehtii jonkin verran tarinan henkilöihahmoissa – erityisesti aidsiin sairastumisen jälkeen. Yhdessä kohtauksessa Rasmus huutaa vanhemmilleen raivon vallassa: ”Jag vet! Jag är elak och ful och sjuk och äcklig, tror ni inte jag vet det?”⁶⁷ (T3, 112.) Ja kun Benjamin koittaa lohduttaa Rasmusta yöllä, kun hän ei saa nukuttua, Rasmus lyö Benjaminia poskelle toistellen mielikuvaa, jonka hän on itsestään omaksunut:

”Rör mig inte, sa jag!” skriker han. Hans röst nära att brista.
 “Jag är äcklig! Jag är så äcklig!”
 Han spottar ut sig orden med avsmak.
 “Jag är så äcklig! Jag är så äcklig! Jag är så äcklig!”
 Äcklig. Äckligare. Äckligast.⁶⁸ (T3, 129.)

Toiseutetuksi tulemisen kokemukset ovat muotoutuneet traumaksi, joka aktivoituu saaden Benjaminin hetkellisesti omaksumaan hänelle tarjotun kuvan homoseksuaalisesta ihmisestä erityisellä tavalla likaisena ja kokemaan vihaa itseään kohtaan. Hän kärsii sisäistetystä toiseudesta. Itsensä tunteminen tahratuksi tai stigmatisoiduksi on yksi kompleksisen trauman oireista (ks. sivut 6–7).

Jälki-metafora toistuu trilogian viimeisen osan lopussa, kun lähes 50-vuotias Benjamin matkustaa lapsuuden kesämökilleen ja jää tuijottamaan mökin ikkunaa:

⁶⁶ Homoseksuaalinen mies oli jätettä. Puhtaanapitoauto harjaa harjaamistaan, eikä puhdasta tule koskaan. Rasmus katselee harjoja ja häntä värisyttää. (Ä3, 133).

⁶⁷ ”Tiedän kyllä! Minä olen ilkeä ja ruma ja sairas ja inhottava, luuletteko etten tiedä sitä?” (Ä3, 117.)

⁶⁸ ”Älä koske minuun, sanoinhan jo!” hän kiljaisee. Hänen äänensä on särkymäisillään. ”Minä olen ällöttävä! Minä olen ällöttävä!” Hän sylkäisee inhoten sanat suustaan. ”Minä olen niin ällöttävä! Minä olen niin ällöttävä! Minä olen niin ällöttävä!” Ällöttävä. Ällöttävämpi. Ällöttävin. (Ä3, 135.)

Han stod och stirrade på sig själv, den medelålders mannen, och plötsligt var där den lille pojken Benjamin.

Han som en gång, just vid det här fönstret, sjönk in i sin spegelbild och upptäckte sig själv.

Fick syn på sig själv.

Den medelålders mannen var den här pojken. Pojken var den här mannen.

Havet och himlen och den nedåtgående solen samsades med honom i glasets reflex och han tänkte samma tanke nu som han tänkt den där junikvällen för fyrtio år sedan.

Jag finns.

Så plötsligt tryckte han bägge sina handflator mot rutan. Det blev ett tydligt avtryck av hans händer.

Jag finns, tänkte han. Jag har funnits.

Jag lämnar spår.

Avtryck av mina händer.⁶⁹ (T3, 291.)

Aiemmissa kohtauksissa, joissa Benjamin painoi kätensä lasiin, taivas ja laskeva aurinko heijastuivat lasista sen jälkeen, kun isä oli puhdistanut tahrans pois. Yllä lainatussa kohtauksessa taivas ja aurinko sulautuvat Benjaminiin. Hän on osa maailmaa. Jäljen jättämisen voi tässä yhteydessä tulkita myös tarkoittavan muutosta, joka viimeisten muutaman vuosikymmenen aikana on tapahtunut. Homoseksuaalisuudesta voi nykyään jäädä jälkiä esimerkiksi historiantutkimuksen aiheistoihin aiempaa enemmän, koska lait eivät länsimaissa enää pakota homoseksuaalisuuden sensuroimiseen eikä syrjintä ole enää lainmukaista, vaikka sitä edelleenkin tapahtuu. Jos kirjan hahmo, Benjamin, jossakin vaiheessa koki olevansa homomiehenä näkymätön, hän ei ole sitä enää.

3.2 Valkoinen hirvi

Rasmusen tarinassa toistuu kohtaaminen, jossa Rasmus ja hänen vanhempansa näkevät metsän laidalla valkoisen hirven. Rasmusen isä selittää, että hirvellä on erilainen geeniperimä ja ennen vanhaan niillä uskottiin olevan maagisia ominaisuuksia, minkä vuoksi hirven ampumisen uskottiin tuovan onnettomuutta.

”Vem skulle vilja skjuta ett sådant vackert djur?” säger mamman oförstående.

”Många. Som inte tycker att den passar in här. Att det är fel att den finns.”

”Men den finns ju!” invänder Rasmus. [...]

⁶⁹ Hän seiso i sinä tuijottamassa itseään, tuota keski-ikäistä miestä, ja yhtäkkiä siinä olikin pieni Benjamin-poika. Se joka kerran, juuri tämän ikkunan ääressä, upposi kuvajaisensa sisään ja löysi itsensä. Huomas i itsensä olemassaolon. Tämä keski-ikäinen mies oli tuo poika. Poika oli tämä mies. Meri ja taivas ja laskeva aurinko sulautuivat häneen lasin heijastumassa ja hän ajatteli nyt saman ajatuksen kuin tuona kesäkuuisena iltana neljäkymmentä vuotta sitten. Minä olen olemassa. Sitten hän painoi äkkiä molemmat kämmenensä ruutua vasten. Siihen jäi selvä jälki hänen käsistään. Minä olen olemassa, hän ajatteli. Minä olen ollut olemassa. Minusta jää jälki. Käsieni jälki. (Ä3, 299.)

”Man ser på den vita älgen lite olika i olika jaktlag. Somliga tycker nog att det är trevligt med vit älg, men rent avelsmässigt vore det inte rätt att låta den leva.”
[...]

”Den är en felprodukt. Att jaga är ju naturvård, vet du, det har vi ju talat om. Det man vill bevara i naturen ska också ha goda möjligheter till att bevaras, om du förstår...”

Rasmus börjar att gråta.

”Nej, jag förstår inte!” [...]

”Det finns att begrepp som kallas för vitalitet – en vit älg kan förvisso vara vital som individ men ökar inte populationens vitalitet, utan kan på sikt rent av, ja, rent av sänka den! Arten, hela populationen, hela älgstammen, är viktigare än den enskilda älgen, den enskilda individen, särskilt en individ som är så att säga ...”

Han tvekar innan han säger det sista ordet och han vill genast ta tillbaka det.

”... rutten.” [...]

Men Rasmus vill inte bli glad mer.

Han hörde allt som pappan sa. Att den här älgen, som de sett, inte borde få finnas, att den borde skjutas för att den är fel.

För att den inte passar in.⁷⁰ (T1, 66–68.)

Valkoinen hirvi on homoseksuaalisuuden metafora ja edustaa toiseutta. Yllä kuvatussa kohtauksessa Rasmuksen isä määrittelee valkoisen hirven vertikaalisesti arvottaen virheeksi, viaksi, pitkällä aikavälillä elinkelvottomaksi ja mädäksi. Nämä kaikki määritelmät voidaan liittää myös siihen, millä tavalla homoseksuaaleihin ihmisiin on suhtauduttu. Niin ikään kyseessä ovat määritelmät, jotka ylipäättään usein toistuvat silloin, kun joku ihmisryhmä luokitellaan vertikaalisesti arvottaen toiseksi (ks. esim. Hall 2005).

Valkoiseen hirveen palataan uudelleen trilogian ensimmäisen osan loppupuolella kohtauksessa, jossa Rasmuksen perhe viettää joulua kotonaan Koppomissa. Rasmus ei ole halunnut tulla heidän luokseen joulun viettoon, sillä hän on jäänyt viettämään joulua Tukholmaan homoystäviensä luokse. Rasmuksen äiti havaitsee valkoisen hirven Erik Nilssonin – Rasmuksen kiusaajan – pihalla.

⁷⁰ ”Kuka haluaisi ampua noin kauniin eläimen?” äiti ällistelee. ”Monikin. Sellainen jonka mielestä se ei sovi tänne. Jonka mielestä sen olemassaolo on virhe.” ”Mutta onhan se olemassa!” Rasmus väittää vastaan. [...] ”Valkoiseen hirveen suhtaudutaan eri tavoin metsästysporukoissa. Joidenkin mielestä valkoisen hirven olemassaolo on mukavaa, mutta puhtaasti siitoksen kannalta ei olisi oikein jättää sitä eloon.” [...] ”Se on vikakappale. Metsästys on luonnonhoitoa, tiedäthän sen, siitä me olemme puhuneet. Sillä mitä halutaan säilyttää luonnossa, pitää olla myös hyvät mahdollisuudet säilymiseen, jos ymmärrät...” Rasmus purskahtaa itkuun. ”Ei, en minä ymmärrä!” [...] ”On olemassa käsite, jota kutsutaan elinvoimaksi – valkoinen hirvi voi toki olla elinkelvoinen yksilönä mutta se ei lisää kannan elinvoimaa, vaan voi ajan myötä suorastaan, aivan, suorastaan heikentää sitä! Laji, koko populaatio, koko hirvikanta, on tärkeämpi kuin yksittäinen hirvi, erillinen yksilö, varsinkin sellainen yksilö, joka on ikään kuin...” Hän epäröi viimeisen sanan lausumista ja haluaa saada sen heti sanomattomaksi. ”...mätä.” [...] Rasmus ei halua kokea enää iloa. Hän kuuli kaiken mitä isä puhui. Että tätä heidän näkemäänsä hirveä ei pitäisi olla olemassa, että se olisi ammuttava, sillä se on virheellinen. Siksi että se ei sovi joukkoon. (Ä1, 66–68.)

Nilssons Erik, han som varit klasskamrat med Rasmus i alla år, han som kastade äpplet på Rasmus på Studentdagen och ropade det där som Sara låtsades att hon inte hörde, skyndar ut med kameran.

En fotoblixt bränner av i Värmlandsnatten och den vita älgen börjar att springa.⁷¹ (T1, 281.)

Kohtauksessa valkoinen hirvi pakenee Erikiä aivan kuten Rasmuskin on paennut muuttaessaan pois Koppomista.

Trilogian toisessa osassa Rasmus on jälleen mustikassa isänsä kanssa. He ovat nähneet valkoisen hirven ensimmäistä kertaa edellisenä vuonna, ja nyt Rasmus odottaa näkevänsä sen uudelleen samassa paikassa.

”Åh, lilla gubben, en vit älg ser man kanske en gång under hela sin livstid. Dom är så väldigt ovanliga.”

Rasmus ser besviken ut. [...]

”Å andra sidan”, säger han och känner hur hans goda humör smittar av sig på hans omdöme, ”ska man nu träffa på en vit älg är det ju i de här delarna av Värmland man ska vara.”

Nöjd går Rasmus vidare med sin hand tryggt vilande i pappas.

Att just den del av Värmland som han bor i skall vara så märkvärdig, det tycker han mycket om.⁷² (T2, 116.)

Yllä olevassa kohtauksessa Harald on pehmentänyt tapaansa puhua valkoisesta hirvestä. Hän on hyvällä tuulella. Haraldin suhtautuminen valkoiseen hirveen rinnastuu siihen, kuinka hänen suhtautumisensa Rasmuksen homoseksuaalisuuteen vaihtelee. Harald yrittää tulla toimeen asian kanssa, koska kyseessä on hänen oma poikansa. Rasmuksen vanhemmat vierailevat Rasmuksen ja Benjaminin yhteisessä kodissa ja pyrkivät heidän kanssaan ollessaan näyttäytymään avarakatseisina. Avarakatseisuus on kuitenkin päälle liimattua ja pakotettua, mikä ilmenee hyvin kohtauksessa, jossa Sara ja Harald vierailevat ensimmäistä kertaa Rasmuksen ja Benjaminin kodissa (T3, 96–103). Kun Rasmuksen vanhemmat saavat tietää Rasmuksen sairastuneen aidiin, heidän ulkokultainen avarakatseisuuden kuorensa murtuu ja Harald sanoo:

⁷¹ Nilssonin Erik, hänhän oli ollut kaikki nuo vuodet Rasmuksen luokkatoveri, hän heitti lakkiaispäivänä omenalla Rasmusta ja huusi sen asian, jota Sara ei ollut kuulevinaan, juuri hän kiirehtii ulos kamera kädessään. Salamavallo välähtää Värmlannin yössä ja valkoinen hirvi lähtee juoksemaan. (Ä1, 278).

⁷² ”Voi, pikku mies, valkoisen hirven näkee kenties kerran koko elämänsä aikana. Ne ovat niin valtavan harvinaisia.” Rasmus näyttää pettyneeltä. [...] ”Toisaalta”, hän sanoo huomaten, kuinka hänen hyväntuulisuuudellaan on vaikutusta myös hänen arvostelukykyynsä, ”jos nyt sattuu kohtaamaan valkoisen hirven, niin juuri näillä Värmlannin seuduilla pitääkin oleskella.” Rasmus kulkee tyytyväisenä eteenpäin lepuuttaen turvallisesti kättään isän kädessä. Hänestä on kovin hienoa, että Värmlannissa juuri hänen asuinseudullaan onkin näin erikoista. (Ä2, 116.)

”Tror du jag ömkar dig nu? Är det vad du tror? Nej du! Jag säger skörda! Skörda vad din stolthet sådde!”⁷³ (T3, 114.)

Sara puolestaan lausuu sanat, joita hän myöhemmin katuu: ”Var ... det ... detta ... jag ... födde ... dig ... till? ”⁷⁴ (T3, 114.) Sen sijaan, että vanhemmat osoittaisivat empatiaa poikaansa kohtaan, he syyllistävät häntä siitä, että hän on sairastunut.

Kun Harald saa tietää poikansa makaavan sairaalassa viimeisiä hengenvetojaan vetäen, hän pakenee metsään tuntien olonsa pohjattoman avuttomaksi ja yksinäiseksi poikansa sairauden äärellä.

Det finns ingen Gud. Det finns ingen nåd.
Och när han står där mitt i skogen, några hundra meter från sitt hus, hör han plötsligt sin lilla pojkes ljusa fina röst.
”Varför är du så lessen, pappa?”
[...]
”Nej, jag bara är det”, säger Harald med suck, försöker låta inte alltför förkrossad. Han vill inte skrämman den lille.
Rasmus rynkar på pannan.
”Ser du den vita älgen?”
Harald ser sig förvirrat omkring. Där finns ingenting annat än han och sonen och skogen.
”Nej, det gör jag inte.”
”Nej, dem ser man ju inte så ofta”, konstaterar pojken sakligt och liksom eftertänksamt, och sedan är Harald åter ensam i skogen.⁷⁵ (T2, 121.)

Rasmus haluaisi tulla nähdyksi. Hän on valkoinen hirvi, jota isän tulisi suojella. Harald ei kuitenkaan häntä näe eikä osaa häntä suojella. Metaforassa kuvastuu se, kuinka Harald näkee toiseuden, mutta ei sitä kuitenkaan ymmärrä. Isän tapa nähdä toiseus on vertikaalinen arvottaminen sen sijaan, että hän syleilisi toiseutta pelkkänä erilaisuutena.

Trilogian kolmannessa osassa palataan jälleen kohtaukseen, jossa Rasmus on vanhempiansa kanssa metsässä ja näkee valkoisen hirven:

⁷³ ”Luuletko, että minä säählitellen nyt sinua? Niinkö sinä luulet? Älä vain luulekaan! Korjaa nyt satosi, sanon minä. Korjaa sitä mitä ylpeytesi on kylvänyt!” (Ä3, 118.)

⁷⁴ ”Tätäkö...varten... minä...synnytin...sinut?” (Ä3, 119.)

⁷⁵ Jumalaa ei ole. Ei ole armoa. Ja seisossaan siinä keskellä metsää, muutaman sadan metrin päässä talostaan, hän kuulee äkkiä pikku poikansa heleän, hienon äänen. ”Miksi sinä olet kovin surullinen, isä?” [...] ”Ei, minulla on vain tällainen olo”, Harald sanoo huokaisten, yrittää olla vaikuttamatta liian masentuneelta. Hän ei halua pelästyttää pikkuista. Rasmus rypistää otsaansa. ”Näetkö sen valkoisen hirven?” Harald katselee hämmennyksissään ympärilleen. Ei ole mitään muuta kuin hän ja poika ja metsä. ”Ei, sitä en näe.” ”Ei, niitä ei näekään kovin usein”, poika toteaa asiallisesti ja kuin mietteissään, ja sitten Harald on jälleen yksin metsässä. (Ä2, 121–122.)

Ute på det öppna fältet strövar en vit älgdjur. Det är bara färgen som skiljer den från andra älgar, ändå träder den fram ur den mörka, täta skogen mer som ett övernaturligt väsen eller ett sagodjur än något annat.

Som något helt annorlunda, som något som inte hör till. [...]

Rasmus vet att det är honom djuret ser på.

Den helt annorlunda. Den som inte hör till.

Sedan försvinner det främmande djuret tillbaka in i skogen, och det är som om det aldrig har funnits.

Som om det sjunker tillbaka ner i djupt, mörkt vatten.⁷⁶ (T3, 117–118.)

Toistossa valkoisen hirven kohtaaminen kertautuu hieman erilaisena kuin ensimmäisellä kerralla. Ensimmäisellä kerralla Harald otti puheenvuoron itselleen kertoen siitä, kuinka valkoisen hirven kaltaisia vikakappaleita haluttiin tappa. Toistossa Haraldin puheenvuoroa ei kerrata. Sen sijaan valkoista hirveä verrataan suoraan Rasmukseen. He kumpikin ovat poikkeavia eivätkä kuulu sinne, missä ovat. Haraldin repliikkien toistamattomuus kuvastaa sitä, kuinka Rasmus on omaksunut näkemyksen homoseksuaalisuudesta poikkeavuutena osaksi itseään. Hän on sisäistänyt toiseutensa, eikä isän näkemyksiä tarvitse kerrata. Itsensä näkeminen perustavaa laatua olevalla tavalla erilaisena on yksi kompleksisen trauman oireista (ks. sivut 6–7). Rakenteellisesti yllä kuvattua toistoa on edeltänyt tilanne, jossa Rasmuksen vanhemmat ovat syyllistäneet Rasmusta siitä, että hän sairastui.

Parikymmentä vuotta Rasmuksen kuoleman jälkeen Benjamin matkustaa Koppomiin ja näkee valkoisen hirven – joskin erilaisen kuin Rasmus on nähnyt:

På andra sidan spåret värdshuset. På taket står en stor skulptur av en älg i naturlig storlek.

En vit älg.

Värdshuset heter så. Vita Älgen.

Benjamin ler. Så får han då äntligen också själv se en vit älg, som Rasmus talade om så ofta.⁷⁷ (T3, 222.)

Valkoinen hirvi vertautuu Rasmukseen, ja hirvipatsas on Rasmuksen hautakiven metafora. Benjamin hymyilee, sillä hän on matkalla hautausmaalle katsomaan ensimmäistä kertaa elämässään Rasmuksen hautakiveä. Koppomiin matkustaminen mahdollistui, kun Rasmuksen

⁷⁶ Kauempana avomaastossa kuljeksi valkoinen hirvisoinni. Vain väri erottaa sen muista hirvistä, silti se astuu esiin hämärästä, tiheästä metsästä pikemminkin yliluonnollisena olentona tai satueläimenä kuin minään muuna hahmona. Aivan kuin jonakin kokonaan poikkeavana, kuin jonakin mikä ei sovi joukkoon. [...] Rasmus tietää eläimen katsovan juuri häntä. Kokonaan poikkeavaa. Joka ei kuulu tänne. Sitten outo eläin katoaa takaisin metsään, ja on kuin sitä ei olisi koskaan ollutkaan. Aivan kuin se vajoaisi syvälle tummaan veteen. (Ä3, 122–123.)

⁷⁷ Raiteiden toisella puolella on ravintola. Sen katolla on iso luonnollisenkokoinen hirvipatsas. Valkoinen hirvi. Se on ravintolan nimi. Valkoinen hirvi. Benjamin hymyilee. Näin hänkin saa viimein nähdä valkoisen hirven, josta Rasmus puhui kovin usein. (Ä3, 229–230.)

vanhemmat kuolivat. Rasmuksen vanhemmat eivät tahtoneet homouteen ja aidsiin liittyvän häpeänsä vuoksi antaa Benjaminille minkäänlaista roolia Rasmuksen hautajaisissa, minkä vuoksi Benjamin ei aikoinaan hautajaisiin mennyt.

Haudalla käymisen jälkeen Benjamin pysähtyy jälleen tarkastelemaan hirvipatsasta: ”Det är något med att den står där, tänker Benjamin, fångad, liksom ofarliggjord. Det bekommer honom nästan illa.”⁷⁸ (T3, 235.) Rasmus on kuolemansa jälkeen vangittuna Koppomiin hautaansa aivan kuten valkoinen hirvi patsaaseen, vaikka he kumpikin tahtoivat paeta. Rasmus on poissa, hänen henkensä on kadonnut ja ruumiinsa maatunut, eikä hänestä ole jäljellä muuta kuin hautakivi. Samaan tapaan valkoisen hirven patsas muistuttaa eläimestä, joka kerran kulki Koppomin katuja tahtoen paeta ihmisiä, jotka halusivat ampua sen.

Edellä kuvatun kohtausten jälkeen kertoja siteeraa lehtiartikkeleita, joissa kyläläiset tuovat esiin näkemyksiään siitä, mitä valkoiselle hirvelle tulisi tehdä. Onko se vammaisen? Tulisiko se tappaa vai pitäisikö sitä suojella? ”Många anser att den vita älgen bör utrotas för sin egen skull och hänvisar gärna till naturvården. Det är helt enkelt fråga om en sorts rashygienien.”⁷⁹ (T3, 236.) Lehtikeskustelu toimii metaforana sille keskustelulle, jota julkisuudessa on käyty 1900-luvulla homoseksuaalisuuteen liittyen. Tuon keskustelun äärimmäisyydet nousivat ruotsalaisessa lehdistössä esiin erityisesti siinä vaiheessa, kun hiv rantautui Ruotsiin aiheuttaen suoranaista pelkoa homoseksuaalisia miehiä kohtaan.

Lehtikeskustelun jälkeen kerronta leikkaa suoraan takaisin metsään, jossa Rasmus on vanhempiansa kanssa katselemassa valkoista hirveä. Tällä kertaa Harald alkaa jälleen selittää sitä, miksi moni tahtoisi ampua hirven.

”Det är många som inte tycker att den passar in här. Att det är fel att den finns.”
 ”Men den finns ju!” försöker Rasmus att invända.
 ”Ja, det gör den ju onekligen”, suckar Harald.
 ”Arten”, försöker hans pappa försvara jägarna, ”hela populationen, hela älgstammen, är viktigare än den enskilda älgen, den enskilda individen, särskilt en individ som är så att säga ... ruttent!”

⁷⁸ Siinä on jotain, että se seisoo tuossa, Benjamin ajattelee, vangittuna, kuin vaarattomaksi tehtynä. Se alkaa tuntua hänestä melkein pahalta. (Ä3, 242.)

⁷⁹ Monien mielestä valkoinen hirvi on hävitettävä sen itsensä vuoksi ja asiassa viitataan mielellään luonnonsuojeluun. Kyse on yksinkertaisesti jonkinlaisesta rotuhygieniasta. (Ä3, 243.)

Och pappan förklarar och förklarar medan Rasmus börjar att gråta för den stackars älgens skull, och hur Harald än talar med sin mjuka röst skall Rasmus aldrig någonsin förstå.⁸⁰ (T3, 237–238.)

Yllä oleva kohta on toiseksi viimeinen kerta, kun teoksessa viitataan valkoiseen hirveen. Tällä kertaa metafora kohdistuu erityisesti siihen, millä tavalla homoseksuaalisia aidsiin sairastuneita miehiä kohdeltiin. Yhteiskunta ja terveydenhoitojärjestelmä saivat kohdella homomiehiä syrjivästi ja ala-arvoisesti, kunhan sillä tavalla voitiin estää mädän, eli viruksen leviäminen koko populaatioon, eli heteroseksuaalisiin ihmisiin.

Viimeisen kerran valkoiseen hirveen palataan aivan trilogian loppupuolella Paulin hautajaisissa, jonka kerronnassa välähtelevät episodit tarinan jokaisen henkilöahmon elämän yksittäisistä tapahtumista:

Till Rasmus begravning kom inga.

Förutom Harald och Sara, Saras två systrar och deras respektive, och så Holger, Holger som ju nästan var som en bror.

Prästen öste mull på kistan. Av jord är du kommen, jord skall du åter varda. Släkten följa släktens gång.

Harald kramade Saras hand. Sara bara stirrade stumt framför sig.

Ingen vit älg skulle någon gång mer vandra i julnatten genom samhället i Koppom.

Seppo ringde några månader senare faktiskt upp Harald och Sara och bed om att få veta var Rasmus låg begravnen, så att Seppo kunde åka dit och lägga en blomma på hans grav.

Sara svarade kort: ”Glöm Rasmus! Nu är han död och har fått frid. Nu tänker vi inte på Rasmus mer.”⁸¹ (T3, 283–284.)

Valkoinen hirvi ei koskaan enää vaeltaisi Koppomin lävitse, sillä Sara oli päättänyt, ettei Rasmusta valkoisena hirvenä, eli homoseksuaalisena ihmisenä enää ajateltaisi. Hän varmisti asian huolehtimalla siitä, ettei mikään kytkisi Rasmusta ja hänen muistoaan homoseksuaalisuuteen tai toisiin homoseksuaalisiin ihmisiin.

⁸⁰ ”Monet ajattelevat, että se ei kuulu tänne. Että sen olemassaolo on virhe.” ”Mutta onhan se olemassa!” Rasmus yrittää väittää vastaan. ”Aivan, kieltämättä se on olemassa”, huokaa Harald. ”Laji”, Rasmuksen isä yrittää puolustella metsästäjiä, ”koko populaatio, koko hirvikanta, on tärkeämpi kuin yksittäinen hirvi, erillinen yksilö, varsinkin sellainen yksilö, joka on ikään kuin... mätä!” Ja isä selittää selittämistään, kun Rasmusta alkaa itkettää hirvipolon vuoksi, ja vaikka Harald puhuu miten tahansa pehmeällä äänellään, Rasmus ei tajua asiaa ikimaailmassa. (Ä3, 244–245.)

⁸¹ Rasmuksen hautajaisiin ei tullut kukaan. Paitsi Harald ja Sara, Saran kaksi sisarta ja kummankin kumppanit, ja sitten Holger, Holger joka oli melkein kuin veli. Pappi sirotti multaa arkulle. Maasta sinä olet tullut, maaksi sinun pitää jälleen tuleman. Miespolvet vaipuvat unholaan. Harald puristi Saran kättä. Sara vain tuijotti eteensä mykkänä. Vaikoista [sic!] hirveä ei vaeltaisi koskaan enää jouluyönä Koppomin taajaman läpi. Seppo tosiaan soitti joitakin kuukausia myöhemmin Haraldille ja Saralle ja pyysi tietoa Rasmuksen hautapaikasta, niin että Seppo voisi lähteä sinne viemään kukan hänen haudalleen. Sara vastasi lyhyesti: ”Unohda Rasmus! Nyt hän on kuollut ja saanut rauhan. Nyt emme ajattele Rasmusta enää.” (Ä3, 291–292.)

4 Kertoja toiseuden todistajana

Kohdeteostani on paikoin tulkittu kertomuksena Jonas Gardellin itsensä ja hänen ystäväpiirinsä elämästä. Esimerkiksi teoksen suomennoksen takakansitekstin mukaan ”Jonas Gardell oli yksi niistä, jotka selviytyivät. Tämä on tarina hänestä ja hänen ystävistään.” (Ä1, takakansi). Ruotsinkielisen takakannen vastaavassa kohdassa todetaan ”Jag var en av dem som överlevde. Det här är min och mina vänners historia.” (T1, takakansi). Alkuperäisen, ruotsinkielisen teoksen takakannessa lainaus on kirjan kertojan äänellä kerrottu. Suomennoksessa kirjan kertoja ja kirjoittaja on takakannen lainauksessa samaistettu toisiinsa. Omassa tutkielmassani olen päätenyt erottamaan nämä kaksi roolia toisistaan ja tulkitsemaan teoksen kertojaa toiseuden todistajana. Seuraavaksi avaan hieman tekemääni jäsenystä kerronnan agentteihin peilaten.

Pekka Tammi (1992, 23) on laatinut Wayne C. Boothin ja Seymour Chatmanin kertomuksen teorioista mallin, jota hän kutsuu Boothin-Chatmanin malliksi. Mallissa erotellaan erilaisia kerronnan agentteja, joita ovat teoksen fyysinen tekijä ja fyysinen lukija, sisäistekijä ja sisäislukija sekä kertoja ja yleisö. Oman jäsenykseni mukaan Jonas Gardell toimii teoksen fyysisenä tekijänä. Analyysissäni keskityn teoksen kertojahahmoon, joka ei ole sama hahmo kuin teoksen fyysinen tekijä. Kohdeteokseni kertoja on heterodiegeettinen. Hän kertoo trilogiassa esiintyvien henkilöihahmojen tarinoita hän-muodossa, kykenee kuvailemaan eri paikoissa samanaikaisesti tapahtuvia asioita ja pääsee käsiksi myös eri henkilöihahmojen sisimpiin ajatuksiin. Kertojan tietämys henkilöihahmojen nykyisyydestä ja menneisyydestä on kattava. Kertoja ei kuitenkaan itse ole osa kertomaansa tarinaa.

Trilogian keskeisimpien henkilöihahmojen elämäntarinoita kertoessaan kertoja käyttää preesensia. Osa kirjan luvuista on kuitenkin joko kokonaan tai osittain varattu osioille, joissa kertoja tuo esiin homoseksuaalisuuden historiaa imperfektiä käyttäen. Kertojalla on ikään kuin kaksi eri roolia, joista toisessa hän kertoo päätason tarinaa ja toisessa toimii eräänlaisena historioitsijana.

Kertoja ei itse ole osa henkilöihahmojensa tarinaa vaan hän kuvaa tapahtumia niiden ulkopuolelta. Historioitsijana toimiessaan kertoja niin ikään näyttäytyy ulkopuolisena, mutta toisaalta myös hahmona, joka tietää, mistä puhuu. Itsestään kertoja paljastaa tarinassa hyvin vähän. Trilogian ensimmäisessä osassa kertoja kuvailee sitä, millä tavalla 1980-luvulla

homoseksuaalisuutta käsiteltiin lehtiartikkeleissa. Kertoja toteaa: ”Man var den främmande andre, man var *de*, åtskilda från det övriga samhället, samhällsomstörtare, en homosexmafia.”⁸² (T1, 82.) Kertoja käyttää passiivia, mikä mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan kertojan voi mieltää kuuluvaksi *toisiin*, joista hän kertoo. Siitä, viittaako kertoja-historioitsija tulkinnoissaan omaan kokemukseen vai toisen käden tietoon, ei kuitenkaan paikoin ole selvyyttä. Suhteessa kertomiinsa tapahtumiin kertoja näyttäytyy joka tapauksessa eräänlaisena silminnäkijänä tai todistajana. Kertojan todistajuudessa tiivistyy teoksen sisäistekijän sanoma, jonka mukaan homoseksuaalisten ihmisten historia kauniine ja kamaline puolineen on näkemisen, muistamisen ja kirjoittamisen arvoinen. Sisäistekijä on Outi Alankoon (2001, 218) viitaten sanaton, mutta juuri sisäistekijältä ovat peräisin teoksen arvot, asenteet ja maailmankuva, jonka kertojahahmo välittää. Kun tulkitsen kertojahahmoa toiseuden todistajana, pohjautuu tulkintani juuri edellä mainittuun sisäistekijän sanomaan ja pyrkimykseen välittää se lukijalle.

4.1 Toiseuden todistaminen

Todistajuus on yksi traumakirjallisuuden tutkimuksen avainkonsepteista. Todistajuus voidaan nähdä sekä uskonnollisena että maallisena käytäntönä, jossa julkistetaan tietoa tapahtumista. Todistus voi olla luonteeltaan pyhä (jumaluuteen liittyvä todistus), moraalisesti neutraali (esim. luonnonkatastrofin todistaminen), juridinen (oikeudessa todistaminen) tai moraalinen ja eettinen (kärsimyksen todistaminen). (Dean 2020, 111–120.)

Kohdeteoksessani kertojan todistajuus on luonteeltaan moraalista ja eettistä kärsimyksen todistamista. On myös hyvä huomata, että trilogian hahmoista Benjamin toimii omassa todistajuudessaan kaksoisroolissa. Hän on aluksi jumaluuteen kytkeytyvä Jehovan todistaja, mutta kirjan lopussa hänestä on tullut moraalinen ja eettinen kärsimyksen todistaja. Trilogian viimeisessä luvussa tuon muutoksen loppupiste kuvataan hyvin suorasanaisesti kohtauksessa, jossa lähes 50-vuotias Benjamin osallistuu Pride-kulkueeseen:

Han går tyst, ropar inga slagord, sjunger inga sånger, dansar inte till musiken.
Men han går där.
I tjänsten. Som ett vittne.
Om en tid , om en stad, och om några människor som levde sina liv där.
Därom går han genom stadens gator för att vittna.

---

⁸² Oltiin noita vieraita toisia, muita, erossa muusta yhteiskunnasta, yhteiskuntajärjestyksen kumoajia, homoseksimafiaa. (Ä1, 82.)

På det att ingen skall vara glömd.⁸³ (T3, 292.)

Pelko unohdetuksi tulemisesta on trilogiassa läsnä. Itse asiassa koko teoksen voi tulkita olevan yksi vastaus tuohon pelkoon. Kohdeteokseni kertojahahmo tuo läpi trilogian esiin historiaa homoseksuaalisuuden näkökulmasta. Tuo historia on ollut – kuten kertohahmoja usein toistaa – monin tavoin vaiettua ja suorastaan hiljennettyä. Hiljaisuus saattoi kytkeytyä esimerkiksi siihen, ettei jonkun henkilön homoseksuaalisuudesta kerrottu (esim. Oscar Wilde ja Selma Lagerlöf) (T1, 81, 176). Toisinaan homoseksuaalisuudelle ei löydy sanoja ollenkaan, kuten kohtauksessa, jossa Rasmuksen äiti viittaa Rasmuksen kaapista tulemiseen hetkenä, joka löi kiilan Rasmuksen ja hänen vanhempiansa väliin:

Innan –
 Sedan –
 Två ofullbordade satser. Som omger samma spricka.
 Som de tassar runt utan att gå för nära.
 Det som de aldrig kunnat förstå.
 Som de saknar ord och begrepp för.⁸⁴ (T3, 90.)

Vaikeneminen kytkeytyi myös siihen, ettei aidsiin kuolleiden hautajaisissa aina kerrottu kuolleen homoseksuaalisuudesta eikä sairaudesta, koska sukulaiset halusivat salata asian (T3, 42). Eräässä kohtauksessa Benjamin pohtii ystäviltyään usein kuulemaansa toteamusta: ”De gör oss hetero igen efter att vi dött. För annars vet de inte hur de skall kunna sörja oss.”⁸⁵ (T3, 81.) Homoseksuaalisuuteen liittyvä vaikeneminen loi särön Benjaminin ja ympäröivän yhteiskunnan väliin. Hiljaisuus liittyi niin ikään hetkiin, jolloin homoseksuaalit olivat arjessaan uhattuja ja solvattuja. Esimerkiksi kertoessaan päivästä, jolloin ystäväporukka istui kahvilassa lukien sanomalehdistä ”homoseksitaudista” tai ”homorutosta” tai ”homosyövästä” (kuten lehdistö sairauden nimesi), johon ei ollut parannuskeinoa ja jonka uskonnolliset piirit tulksivat Jumalan rangaistukseksi homoille, kertoja kirjoittaa:

Benjamin skall minnas hur ledsna de bliv.
 Hur han och hans vänner, hur de saknade ord. [...]
 Guds straff. Skräck. Hysteri. Ingen bot.

⁸³ Hän kulkee ääntä päästämättä, ei huuda iskulauseita, ei laula lauluja, ei tanssi musiikin tahtiin. Mutta hän kulkee mukana. Palveluksessa. Todistajana. Todistamassa ajasta, kaupungista ja muutamista siellä elämänsä eläneistä. Hän kulkee kaupungin katuja todistamassa heistä. Jotta ketään ei unohdetaisi. (Ä3, 300–301.)

⁸⁴ Silloin ennen – Ja sitten – Kaksi kesken jäänyttä lausetta. Joiden ympärillä on sama särö. Jonka liepeillä he häärivät menemättä liian lähelle. Asia, jota he eivät ole koskaan pystyneet tajuamaan. Josta puhumiseen heiltä puuttuvat sanat ja käsitteet. (Ä3, 91.)

⁸⁵ He tekevät meistä taas heteroita, heti kun olemme kuolleet. Se on kai ainoa keino, miten he voivat surra meitä. (Ä3, 82.)

Det var som saknades det med ens luft att andas.⁸⁶ (T2, 56–57.)

Kerronnassa toistuvat niin ikään kohtaukset, joissa ei-homoseksuaalit ihmiset sulkiivat suunsa, silmänsä ja korvansa vähemmistöön kuuluvien ihmisten hädältä. Eräässä kohtauksessa Rasmusen opettaja vaikenee nähdessään, kuinka häntä piestään koulun pihalla (T1, 37). Toisessa kohtauksessa Rasmusen isä kääntää sanomalehden sivua, koska ei halua lukea aids-uutisointia (T2, 15). Homo itsessään on sanana sellainen, jota esimerkiksi Benjaminin äiti ei haluaisi kuulla (T3, 102). Kertoja kuvaa myös sairautta ja erityisesti kuolemaa ympäröivää hiljaisuutta:

Om man inte var en av de berörda behövde man inte märka av döden alls, den död som kommit till staden [...]

Förutom en störtflod av oroande artiklar om bögar, horror och sprutnarkomaner och deras äckliga, självförvällade sjukdom behövde inte gemene man märka något alls.⁸⁷ (T3, 136.)

Trilogian kehyskertomus toimii areenana, jossa kertojahahmo taistelee hiljaisuutta vastaan tuomalla esiin homoseksuaalisuuteen liittyvää historiaa. Fiktiivisten henkilöhahmojen taso puolestaan antaa näkyvyyden ihmisille, jotka ovat eläneet toisina ja toimineet eräänlaisina tienraivaajina. Kuten kertoja toteaa:

Benjamin, Rasmus, Paul, Lars-Åke, Seppo och de andra var med om att förändra samhället, om att skapa historia. Det är deras kamp och deras personliga mod som har möjliggjort det.

För frihet är inget man får till skänks. Frihet är något man erövrar.⁸⁸ (T3, 286.)

Tarve nostaa historiaa esiin ja muistaa on kirjoitettuna erityisesti Benjaminin henkilöhahmoon. Eräässä kohtauksessa Benjamin osallistuu syntymäpäiväjuhliin, joissa on paikalla paljon seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia ihmisiä, jotka muistelevat menneisyyttä:

Benjamin lyssnar och tänker att det här är hans historia. Han ser sig om, som efter papper och penna, han tänker att han skulle vilja komma ihåg, att de alla måste komma ihåg, att de inte får bara brinna ut, allt de varit med om, både

⁸⁶ Benjamin muistaa aina, miten kovasti he pahoittivat mielensä. Miten he, hän ja hänen ystävänsä, eivät löytäneet sanoja kuvaamaan sitä. [...] Jumalan rangaistus, pelko, hysteria. Ei parannuskeinoja. Tuntui kuin yhtäkkiä ei olisi ilmaa hengittää. (Ä2, 56.)

⁸⁷ Jos ei kuulunut tuohon asianosaisten joukkoon, ei tarvinnut huomata lainkaan kuolemaa, sitä kuolemaa joka oli tullut kaupunkiin [...] Kadunmiehen ei tarvinnut huomata mitään muuta kuin hyökyaaltona leviävät huolestuttavat artikkelit homoista, huorista ja ruiskuuhumeiden käyttäjistä ja heidän ällöttävästä, itseaiheutetusta taudistaan. (Ä3, 141.)

⁸⁸ Benjamin, Rasmus, Paul, Lars-Åke, Seppo ja muut olivat osaltaan muuttamassa yhteiskuntaa, tekemässä historiaa. Heidän kamppailunsa ja heidän henkilökohtainen rohkeutensa on tehnyt sen mahdolliseksi. Vapautta ei saa lainkaan lahjaksi. Vapaus on valloittettava omaksi. (Ä3, 294–295.)

smäleken och kärleken, det fantastiska och det jävliga, hur långt de faktiskt har gått, att de måste minnas varifrån de kom.⁸⁹ (T3, 208–209.)

Muistamisen ja historian kirjoittamisen tarve nousee useimmiten esiin silloin, kun unohdetuksi tulemisen uhka alkaa syystä tai toisesta lähestyä. Usein luonnollisena syynä unohtamisen lähenemiselle on se, että ihmiset vanhenevat ja kuolevat. Sellainen on myös tarinan Benjaminin tilanne: hänen ympärillään olevat seksuaalivähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat alkaneet toinen toisensa jälkeen menehtyä aidsiin.

Trilogian kertojan osalta tarpeen tallentaa ja kertoa historiaa voi nähdä osallistumisena yhteiskunnan merkityksenantoprosessiin. Miranda Fricker on kirjassaan *Epistemic Injustice. Power and the Ethics of Knowing* käsitellyt hermeneuttista epäoikeudenmukaisuutta, joka aiheutuu siitä, että jaetut merkityksemme ja käsitteelliset resurssimme on kehitetty dominoivien sosiaalisten ryhmien perspektiivistä. Tästä johtuen marginalisoidut ryhmät (kuten seksuaalivähemmistöt) eivät pysty tasavertaisesti osallistumaan merkityksenantoprosesseihin yhteiskunnassa, sillä heidän näkökulmiaan herkästi kyseenalaistetaan ja sivuutetaan. (Fricker 2007, 147–175). Tämä osattomaksi jääminen näkyy esimerkiksi siinä, että historiaa on menneisyydessä harvoin kirjoitettu häviäjien ja vähemmistöjen näkökulmasta.

Meg Jensenin mukaan todistamisesta on 1970-luvulta lähtien tullut osa oikeusaktivismia sekä kulttuurista muistelua. Todistajanlausunnot ovat marginalisoituneiden väestönsien vastauksia alistavien instituutioiden toiminnalle, ja ne tarjoavat todistusaineistoa epätasa-arvoisista valtdynamiikoista. Todistajanlausunnot dokumentoivat ja vastustavat traumaattisia muistoja sekä tuottavat vastanarratiiveja, jotka vahvistavat ja/tai kiistävät dominoivaa ymmärrystä historiasta. (Jensen 2020, 66–78.)

Kohdeteokseni kertoja tuo paikoin esiin historiaa tavalla, joka kiistää dominoivaa ymmärrystämme historiasta. Yhtenä esimerkkinä on kertojahahmon viittaaminen holokaustiin ja sen jälkeisiin toimiin:

I Västtyskland behölls för övrigt lagparagraf 175, den lag som kriminaliserade homosexuella och som gjorde att de dömdes till koncentrationsläger där de med sina rosa trianglar stått längst i rang av alla – det finns berättelser om homosexuella

---

⁸⁹ Benjamin kuuntelee ajatellen, että tässä on hänen historiaansa. Hän katselee ympärilleen, kuin etsien kynää ja paperia, hän ajattelee että haluaisi muistaa, että heidän kaikkien on muistettava, että tämä tieto ei saa sammua, kaikesta missä on oltu mukana, niin häpeässä kuin rakkaudessaakin, ihanassa ja inhottavassa, ja siitä miten pitkälle on tosiaan edetty, että heidän on muistettava lähtökohtansa. (Ä3, 216.)

fångar som dödat för att få komma över en gul judestjärna och på så sätt stiga i den inbördes hierarki som rådde mellan de internerade – och ännu 1982 vägrades överlevande homosexuella att tillgodoräkna sig dessa år som pensionsgrundande eftersom de på laglig grund varit straffdömda.⁹⁰ (T1, 84.)

Holokausti tulkitaan juutalaisten joukkotuhoksi, mikä jättää usein varjoonsa muut järjestelmällisesti vainotut ja leireille viedyt ihmisryhmät. Kolmannen valtakunnan keskitysleireille lähetettiin järjestelmällisen vainon seurauksena myös 5 000–15 000 homoseksuaalia homoseksuaalisuutensa vuoksi. Useimmat heistä kuolivat. Lesboja puolestaan pakotettiin töihin natsien leiribordelleihin, eli toistuvien raiskauksien kohteeksi. Sodan jälkeen homoseksuaalien internointi jäi pimentoon eikä sitä virallisesti myönnetty. (Tamagne 2006, 193). Kuten kohdeteokseni kertoja toteaa: ”Faktum är att homosexuella i koncentrationslägren inte självklart släppes efter nazisternas nederlag, utan många gånger skickades vidare till andra fängelser av de allierade.”⁹¹ (T3, 155.) Käsitys liittoutuneista hyväntekijöinä, jotka pelastivat keskitysleireille vangitut ihmiset saa särön, kun historiaa kirjoitetaan marginalisoitujen ihmisryhmien ääni huomioiden. Homoseksuaalien näkökulmasta toisen maailmansodan joukkotuhon liittyvän trauman käsittelyä ei aloitettu toisen maailmansodan päättyttyä. Sitä ei voitu aloittaa, koska trauma jatkui. Syynä oli se, että homoseksuaaleja pidettiin edelleen rikollisina. He olivat yhteiskunnan silmissä ansainneet kohtalonsa toisin kuin juutalaiset. Heidät oli kärsimyksessään toiseutettu.

Yksi historioitsijan tehtävä on laatia esittämälleen tarinalle kronologia ja otsikoida siinä esiintyvät ajanjaksot valittua aihepiiriä ja sen muutosta kuvaten. Trilogian kertojahahmo on käyttänyt 1950-luvun ja 1970-luvun välisestä ajasta nimitystä vainoharhan aika (*paranoida tid*) kuvaamaan sitä, millä tavalla julkinen keskustelu homoseksuaalisuuteen suhtautui. 1970-luvun jälkeistä aikaa, jolloin kirjan henkilöahmot olivat nuoria, hän kutsuu päilylyn, salailun, valheiden ja piilottelun ajaksi (*en tid av smygande, av smusslande, av lögner och hemlighållande*) (T1, 83–84). Ajanjaksojen nimeäminen kuvastaa hyvin pyrkimystä laatia eräänlaista marginaalihistoriaa vähemmistölle, jonka historia on monin paikoin edelleen tutkimatta.

⁹⁰ Sivumennen mainiten Länsi-Saksassa pysytettiin voimassa pykälä 175, laki joka kriminalisoi homoseksuaalit ja jonka nojalla heitä tuomittiin keskitysleireille, ja siellä he olivat olleet alinta kastia vaaleanpunaisia kolmioitaan kantavina – kerrotaan homoseksuaalivangeista, jotka olivat tappaneet saadakseen keltaisen juutalaistähden ja noustakseen siten leireille tuotujen sisäisessä arvojärjestelmässä – ja vielä 1982 evättiin yhä elossa olevilta homoseksuaaleilta oikeus laskea näitä vuosia hyväkseen eläkkeeseen oikeuttavina, koska he olivat olleet lakiperusteiden mukaan tuomittuina rikoksesta. (Ä1, 83.)

⁹¹ On tosiasia, että keskitysleireillä olleita homoseksuaaleja ei ilman muuta vapautettu natsien kokeman tappion jälkeen, vaan liittoutuneet lähettivät heitä monesti muihin vankiloihin. (Ä3, 160.)

Yksi silmäänpiistävä piirre trilogiassa on kertojan tapa tuoda esiin paikkoja, joissa homoseksuaaliset ihmiset kokoontuivat. Tällaisia paikkoja olivat esimerkiksi tietyt kadut (kuten Klara norra), rakennukset (kuten Keskusaseman Homorinki), kahvilat ja baarit (kuten Piccolino, Club Timmy), uimalat ja saunat (kuten Blombergin maauimala, Viking Sauna), puistot (kuten Kaupungintalon puisto, Långholmen, Kronobergin puisto, Skinnarvikin puisto, Serafimen-sairaalan puisto, Kungsparken ja Slottskogsparken) sekä sairaalat (kuten Söder, Roslagstull ja Danderyd (T1, 88–90; 122; 170–171; 260)). Paikkoja nimeämällä Tukholmasta piirretty kartta, joka kuvaa tärkeimpiä paikkoja ja kohteita homoseksuaalisen ihmisen näkökulmasta. Paikat toimivat eräänlaisina marginaalihistorian muistin paikkoina ja siten myös yhteisöllisyyden rakennusaineina. Erityisesti puistot homoseksuaalisten miesten kohtaamispaikkoina ovat olleet viime vuosikymmeninä tutkijoiden ja historioitsijain kirjoittajien kiinnostuksen kohteina. Suomessa teemaa ovat käsitelleet esimerkiksi Tuula Juvonen (2002) ja Valdemar Melanko (2012).

Meg Jensen (2020, 66–78.) on todennut, että yksittäisen henkilön uhrinarina nousee usein ajan myötä edustamaan suurempaa hiljennettyä ja marginalisoitua ryhmää. Kohdeteokseni henkilöhahmojen tarinat ovat fiktiivisiä. Silti ne omalta osaltaan asettuvat edustamaan homoseksuaalien kokemaa syrjintää. Sateenkaariyhteisön näkökulmasta aids-epidemiaa voidaan holokaustin ohella pitää kulttuurisena traumana. Todd Madiganin (2020, 45–53) mukaan kulttuurisen trauman teorian alla on kaksi toisistaan erillistä konseptia. Nämä ovat traumaattisten tapahtumien (*traumatic events*) teoria ja traumatisoituneiden yhteisöjen (*traumatic societies*) teoria. Traumaattisten tapahtumien teoria keskittyy diskursiiviseen kamppailuun tapahtuman merkityksestä. Traumaattisten tapahtumien teoriassa kulttuurisesti traumaattiseksi voidaan Jeffrey Alexanderiin viitaten tulkita tapahtuma, joka täyttää seuraavat kriteerit: 1) kamppailu tapahtuman merkityksestä on yhteiskunnassa laajalle levinnyt, 2) narratiivi, joka kehystää tapahtuman katastrofiksi, on laajalti hyväksytty tapa ymmärtää tapahtuma 3) kyseinen narratiivi tulee osaksi sosiaalisen ryhmän kollektiivista muistia. Traumatisoituneiden yhteisöjen teoriassa toistuvat samat kriteerit kuin traumaattisten tapahtumien teoriassa. Traumatisoituneiden yhteisöjen teoria kuitenkin edellyttää ryhmältä myös sitä, että tapahtuman seurauksena se on kokenut olevansa pakotettu rekonstruoimaan kollektiivisen identiteettinsä. (Madigan 2020, 45–53.)

Aids-epidemiaa on käsitelty sateenkaariyhteisöjen historiassa, ja se muodostaa oman episodinsa ryhmän kollektiivisessa muistissa. Epidemia nosti esiin vapaan, huolettoman seksielämän varjopuolia saaden yhteisössä aikaan tendenssejä korostaa enemmän pitkien ja vakituisten parisuhteiden hyviä puolia sekä turvaseksin tärkeyttä. Tauti leimattiin aluksi nimenomaan homojen taudiksi, mikä nosti samalla esiin uudelleen yhteisön kokemat ennakkoluulot ja syrjinnän. Läpi 1990-luvun ja 2000-luvun alun julkinen keskustelu määritteli sitä, missä määrin homoseksuaalit ovat ihmisiä, joille kuuluvat samat perusoikeudet sekä mahdollisuudet esimerkiksi perheen perustamiseen kuin heteroseksuaaleille ihmisille. Jälkikäteen ajatellen aids-epidemian voi tulkita vahvistaneen yhteisön halua vaatia itselleen oikeudelliseen asemaansa liittyvää turvaa sekä parannuksia, jotka ovatkin viimeisen 30 vuoden aikana suurin osin länsimaissa tapahtuneet. Väitän aids-epidemian muokanneen yhteisön kollektiivista identiteettiä siten, että homoseksuaalisuuden vapaan ja avioliittoinstituutiosta irrallaan olevan harjoittamisen mahdollisuuden sijaan vahvistuivat toiveet mahdollistaa oikeudellinen tuki ja turva myös vakituisille parisuhteille sekä perheen perustamiselle. Kohdeteokseni voikin ajatella olevan osa aidsiin ja homoseksuaalisten ihmisten syrjintään liittyvän kulttuurisen trauman käsittelyä.

Michel Foucault on osuvasti huomauttanut, että trauma on valtakamppailun tuote (Sütterlin 2020, 11–22). Aina kun jokin asia määritellään traumaksi, eli ulkoisen tapahtuman tai tapahtumien aiheuttamaksi, on tuolla ulkoisella tapahtumalla tekijä. Tällaisessa asetelmassa tekijä näyttäytyy syyllisenä. Useimmiten trauman tunnistamista seuraa syyllisen tunnistaminen ja toiveet jonkinlaisesta kompensatiosta. Kohdeteokseni kertoja nostaa trilogiassa useissa kohdissa esiin todellisia toimittajia ja kirjailijoita (kuten Peter Bratt, Vilhelm Moberg ja Ture Nerman, pappeja (kuten Lars Carlzon, Bengt Birgersson), juristeja (kuten Henning Sjöström ja Leif Silbersky), poliiseja (kuten Hans Strindlund) ja lääkäreitä (kuten Gösta Rylander, Lita Tibbling, Jonas Berglund ja Torbjörn Ledin), jotka ovat kirjoittaneet sanomalehtiin raflaavia näkemyksiä homoseksuaalisuudesta ja aidsista sekä toimenpiteistä, joita homoseksuaaleihin sekä sairastuneisiin tulisi kohdistaa. Kertoja siteeraa edellä mainittuja henkilöitä usein suoraan. Hän myös nimeää tarkoin sanomalehdet, joissa kyseisiä mielipiteitä ja artikkeleita on julkaistu. (T1, 82–93, 169 ja T2, 15, 55–56, 90–92). Henkilöiden esiin nostamisen voi nähdä syyllisten osoittamisena. Eräässä kohdassa kertoja tuokin suoraan esiin epäkohdan, jota hän omalta osaltaan lehtijuttuja siteeratessaan korjaa:

De läkare, journalister, chefredaktörer, ledarskribenter, politiker, poliser, präster, jurister och myndighetspersoner som gjorde sig skyldiga till dessa övergrepp – inte någon av dem har någon gång fått stå till svars för det lidande och den förtvivlan de åsamkade en redan från början utsatt grupp.⁹² (T2, 98.)

Viime vuosina sateenkaariyhteisö on enenevissä määrin alkanut keskustella siitä, tulisiko seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemaa syrjintää kompensoida jollakin tavalla. Joissakin maissa näin on myös tehty (ks. esim. Nordenswan 11.5.2016). Useat yhteisöt tai niiden edustajat ovat myös pyytäneet anteeksi epäasiallista kohtelua (ks. esim. Meritähti 14.7.2014).

4.2 Todistajan pyrkimys vakuuttavuuteen

Kohdeteokseni kertoja tuo läpi trilogian esiin homoseksuaalisuuden historiaa keskittyen erityisesti siihen, millä tavalla aids-epidemiaan ja homoseksuaalisuuteen Ruotsissa suhtauduttiin. Hän siteeraa julkiseen keskusteluun osallistuneita usein suoraan. Jokaisen trilogian loppuun on myös liitetty lähdeluettelo niistä keskeisistä teoksista, joita kirjoittaja on teosta kirjoittaessaan hyödyntänyt. Paikoin kertojan kerronta on niin lähellä popularisoitua historiankirjoitusta, että lukijan voi olla suorastaan vaikea muistaa kirjan olevan fiktiota. Lähdeluettelon liittäminen kirjaan on eräänlainen kerronnallinen keino, jonka tarkoitus on kytkeä kirjan tapahtumat niin lähelle todellisuutta, että niistä tulee lukijan mielessä ikään kuin enemmän uskottavia. Tällaisten dokumentaaristen ainesten liittäminen kirjaan on historiallisille romaaneille hyvin tyypillistä (Jytilä 2022, 86). Pyrkimys luoda tarinalle vakuuttavuutta on keskeistä myös todistajuudelle.

Heti trilogian ensimmäisen osan alussa kertoja toteaa: ”Det som berättas i den här historien har hänt”⁹³ (T1, 9). Virke ikään kuin hahmottaa teokselle sisäislukijan, joka ei ehkä usko tulevaa tarinaa joko sen vuoksi, että on historiasta tietämätön tai sen vuoksi, että tarina on liian kauhea ollakseen totta. Jensen on nostanut esiin Jacques Derridaan viitaten, että todistamisen hetkellä todistaja ei ole enää läsnä hetkessä, johon hän viittaa. Todistaminen onkin aina muistiteko, joka on ajallisesti ja tilallisesti siirretty todisteesta, jota se todistaa. Tämän vuoksi todistajanlausunto ei voi koskaan vakuuttaa ”Minä todistan (I prove)” vaan sen sijaan lausua ”Minä vannon (I

⁹² Ne lääkärin, journalistit, päätoimittajat, pääkirjoitusten laatijat, poliitikot, poliisit, papit, juristit ja virkamiehet, jotka syöllistyivät näihin ylilyönteihin – yksikään heistä ei ole milloinkaan joutunut vastuuseen jo alkuaan ahdinkoon ajatulle ryhmälle aiheuttamastaan kärsimyksestä ja toivottomuuden mielialasta. (Ä2, 96.)

⁹³ Tämän tarinan kertomat asiat ovat tapahtuneet. (Ä1, 9.)

swear)”. (Jensen 2020, 66–78.) Ajallisen etäisyyden ja todistamisen tietynlaisen mahdottomuuden vuoksi todistaja voi parhaimmillaankin vain *pyrkii* vakuuttamaan yleisöä, jonka myötämielisyydestä tai vastamielisyydestä hän on ennakolta tehnyt jonkinlaisen arvion.

Meg Jensenin (2020, 66–78.) mukaan todistajanlausunnon, historian ja totuudenkertomisen välinen suhde on kompleksinen, interaktiivinen, haastava, symbioottinen ja ristiriitainen. Todistajanlausunnoissa tapahtumasarja muotoillaan vetoavaksi narratiiviksi tietyt yleisöt silmällä pitäen. Kivuliaita kokemuksia myös saatetaan muokata sellaiseen muotoon, jonka kuulija kestää kuulla. Felmanin ja Laubin (1992, 70–71) mukaan trauman todistajuus on prosessi, joka sisältää myös kuulijan. Meg Jensen on kiteyttänyt todistajan ja kuulijan välisen dynamiikan hyvin todetessaan, että kun todistajanlausunto etsii oikeutta traumaattiselle kokemukselle, siihen sisältyy todistajan pelko siitä, ettei häntä uskota. Toisaalta siihen sisältyy myös kuulijan puolelta pelko siitä, että hänelle valehdellaan. (Jensen 2020, 66–78.)

Trilogian kertojan kerronnassa pelko siitä, ettei häntä uskota, on voimakkaasti läsnä, mikä näkyy siinä valtaisassa määrässä lehtiartikkeleita ja muunlaista todistusaineistoa, mitä hän tuo esiin ja mihin hän viittaa. Heti trilogian alussa kertoja myös pyrkii tuomaan tarinan tapahtumat mahdollisimman lähelle sisäislukijaa ikään kuin vakuuttaakseen, että tapahtumat ovat tapahtuneet ja tapahtuvat tälläkin hetkellä myös sisäislukijan elämänpiirissä, vaikka hän ei sitä itse havaitsisi. Rajaa fiktiivisen tarinan hahmojen ja todellisen maailman välillä pyritään häivyttämään:

Det hände här, i den här staden, i de här kvarteren, bland de människor som har sina liv här. [...]

Det som berättas i den här historien hände samtidigt på många andra platser under samma tid, men det får andra berätta om.

Det som berättas i den här historien händer också idag, det händer hela tiden, men inte heller det tillhör just den här berättelsen, även om den sträcker sig i nuet.⁹⁴ (T1, 8.)

Kertojan voi tulkita viittaavan sanoilla *det hände* ja *det som berättas* paitsi aidiin myös homoseksuaalisuuteen ja syrjintään. Hän ikään kuin muistuttaa siitä, että toiset ovat keskuudessamme tälläkin hetkellä, jos lukija vain avaa silmänsä.

---

⁹⁴ Kaikki tapahtui tämän kaupungin kaduilla ja taloissa, tšekäläisten ihmisten parissa. [...] Tämän kertomuksen tapahtumat toistuivat samaan aikaan monilla muilla paikkakunnilla, mutta niistä kertominen jää muiden asiaksi. Tämän tarinan tapahtumat toistuvat myös nykyään, sitä tapahtuu kaiken aikaa, mutta sekään ei kuulu juuri tähän kertomukseen, vaikka se ulottuu nykyhetkeen asti. (Ä1, 9.)

4.3 Todistajuuden taakka

Carolyn J. Deanin mukaan Auschwitzista selviytynyt kirjailija Primo Levi on todennut kuolemanleirin antaneen hänen elämälleen tarkoituksen. Tuo elämän tarkoitus on todistajuuden taakan kantaminen, jotta samaa ei koskaan tapahtuisi uudelleen. (Dean 2020, 111–120.) Annette Wieviorka onkin todennut, että oikeudenkäynnit, joissa puitiin keskistysleirien kauhuja esittelivät uudenlaisen selviytyjän identiteettikategorian. Selviytyjän tehtävänä oli kantaa historiaa. (Jensen 2020, 66–78). Vastaava todistajuuden taakan kantaminen on nähtävissä myös tutkimuskohteenani olevan kirjan kertojahahmossa. Trilogian kertojahahmo on tunnistanut toiseuden jatkuvaluonteisena traumana, josta hänen kirjansa henkilöahmot kärsivät. Kertoja kuvaa ilmiötä trilogian ensimmäisen osan alkupuolella:

Var och en som kom till staden hade en resa bakom sig, bar på en historia oftast fylld av utanförskap och ensamhet och lögner, en sorts sår som egentligen aldrig någonsin läkte, utan ständigt var öppna eller sprack upp igen vid varje beröring.⁹⁵ (T1, 86.)

Heti trilogian alussa kertoja on myös kuvaillut syytään tarinan kertomiselle: ”Att berätta är en sorts plikt. Ett sätt att hedra och att sörja och att minnas. Föra minnets kamp mot glömskan.”⁹⁶ (T1, 8.) Kuten olen aiemmin todennut, kertojahahmo ei paljasta sitä, perustuvatko hänen tietonsa tapahtumista omaan kokemukseen vai pelkästään toisen käden hankittuun tietoon. Todistajuuden kannalta sillä ei ole suurta merkitystä, sillä kuten Dean on todennut monien tutkijoiden nostaneen esiin, 2000-luvulla todistajuuden taakka on laajentunut traumatisoituneiden uhrien lisäksi koskemaan myös lakimiehiä, lääkäreitä ja aktivisteja, jotka ovat sitoutuneita uhreista huolehtimiseen ja uhrien voimaannuttamiseen. (Dean 2020, 111–120).

Kertoja ei ole ainoa todistajuuden taakkaa kantava trilogian henkilöahmo. Myös Benjamin kantaa kyseistä taakkaa. Benjamin on Sepon ohella henkilöahmoista ainoa, joka ehti hyötyä uudentyypisestä lääkityksestä niin paljon, ettei hän kuollut aidsiin:

Med stora möda hade han accepterat att han skulle dö. Det kostade honom samma möda att acceptera att han skulle leva.
Men lever gör han.

⁹⁵ Jokaisella kaupunkiin tulleella oli matkaa takanaan, useimmiten ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä ja valheita täynnä oleva historia, jonkinlainen haava, joka ei oikeastaan parantunut koskaan vaan pysyi avoimena tai avautui uudestaan jokaisesta kosketuksesta. (Ä1, 86.)

⁹⁶ Kertominen on jonkinmoinen velvollisuus. Tapa osoittaa kunnioitusta ja surua, ja muistaa. Käydä muistamisen kamppailua unohtusta vastaan. (Ä1, 9.)

Det menar han att han har skyldighet till.⁹⁷ (T3, 287.)

Benjaminin velvollisuutena on elää ja toimia todistajana, koska tapahtuman todelliset todistajat olivat – Primo Levin ajatuksia mukailleen – niitä, jotka tuhottiin. Psykiatri Robert Jay Liftonin mukaan selviytyjiä vaivaa usein syyllinen suhde heihin, jotka eivät selviytyneet. Nämä traumatisoituneet uhrin eivät saa rauhaa muutoin kuin tekemällä toisten kuolemat merkityksellisiksi/näkyviksi. (Dean 2020, 111–120.) Benjamin kokee suorastaan häpeää kertoessaan siitä, kun hän alkoi vähitellen lääkityksen tehoamisen myötä ymmärtää, että hän jäisikin henkiin:

Det är som om han nästan skäms.
 ”Och det var nästan den svåraste omställningen av alla... Att acceptera att man inte skulle dö!”⁹⁸ (T3, 233.)

Felman ja Traub (1992, 67) ovat huomauttaneet, että todistaminen on vaarallista sikäli, että puhumisen hintana on menneisyyden uudelleen eläminen ja uudelleentraumatisoituminen. Puhumisen vaikeus on Benjaminin henkilöhahmossa läsnä, mikä käy ilmi kohtauksessa, jossa hän viimein parikymmentä vuotta Rasmuksen kuoleman jälkeen uskaltautuu puhumaan:

Så kommer det. Först tvekade, stammande – det är viktigt att han finner de exakta orden – sedan alltmer flödande. Till slut väller orden ur honom. [...] Genom två decennier talar han, han talar till de levande och till de döda. [...] Rösten sviker Benjamin. Han sätter händerna för ansiktet. Försöker andas. Lugna sig.⁹⁹ (T3, 231–233)

Lainauksessa kuvastuu se, minkälaisia ruumiillisia reaktioita puhuminen saa aikaan Benjaminin käydessä mielessään läpi uudelleen asioita, joista hän ei ole vuosikymmeniin puhunut. Kun Benjamin on lopulta saanut kaiken haluamansa kerrottua, kertoja kirjoittaa: ”Han tystnar. Han är färdig nu. Han har tömt sig.”¹⁰⁰ (T3, 234.) Vaikka todistaminen kuvastuu menneisyyden uudelleen elämisen vuoksi raskaana toimintana, on sen lopputuloksena kuitenkin taakan hetkellinen keventyminen.

⁹⁷ Suurin vaikeuksin hän oli hyväksynyt sen, että hän kuolisi. Yhtä vaivalloista hänelle oli hyväksyä elämän jatkuminen. Mutta toki hän elää. Hänen mielestään se on hänen velvollisuutensa. (Ä3, 295.)

⁹⁸ Tuntuu melkein siltä kuin hän häpeäisi. ”Ja tämä oli lähes kaikkein vaikein asennemuutos... Sen hyväksyminen että ei kuolisikaan!” (Ä3, 240.)

⁹⁹ Sitten puhetta alkaa tulla. Ensin empien, änkyttäen – Benjaminille on tärkeää löytää tarkkaan osuvat sanat – sitten puhe alkaa virrata. Lopulta sanat pulppuavat hänestä. [...] Hän puhuu puhki nuo kaksi vuosikymmentä, hän puhuu eläville ja kuolleille. [...] Benjaminin ääni sortuu. Hän hautaa kasvot käsinsä. Yrittää hengittää. Rauhoittua. (Ä3, 239–240.)

¹⁰⁰ Hän vaikenee. Hän on sanonut sanottavansa. Hän on ammentanut itsensä tyhjiin. (Ä3, 240.)

Molly Andrewsinkin mukaan traumasta selviytyneiden todistajanlausuntotarinat etenevät tyypillisesti kärsimyksestä toipumiseen. Kertomista itsessään pidetään voimaannuttavana. (Andrews 2014, 33). Mikäli Benjaminia tarkastellaan eräänlaisena todistajana, ei hän tarinan mukaan varsinaisesti koskaan toipunut, kuten olen jo aiemmin tuonut esiin. Hän kuitenkin kykenee tarinassa rikkomaan hiljaisuuden ja näkemään itsensä kokonaisena, vaikka Jehovan todistajuutta ja homoseksuaalisuutta hän ei kykenekään yhdistämään. Myöskään kertojahahmon osalta ei voi sanoa todistamisen johtaneen toipumiseen muutoin kuin sen osalta, että hän on kyennyt rikkomaan hiljaisuuden tuomalla valoon tarinoita, jotka ovat olleet pimennossa. Kertoja osallistuu keskusteluun, muistelee menneisyyttä ja tuo esiin epäkohtia ollen siten toipumisen voimaannuttavalla polulla.

6 Päätäntö

Pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut sitä, miten traumaattista toiseutta kerrotaan trilogiassa *Torka aldrig tårar utan handskar*. Monin paikoin traumaattista toiseutta kerrotaan samoin keinoin kuin traumaa ylipäättään. Kerronnassa hyödynnetään aikahyppyjä, viivyttelyä, toistoa ja metaforia.

Tutkielmassani kiinnitin huomioni erityisesti kompleksisen trauman oireisiin, jotka toimivat vihjeinä traumaattiseksi muotoutuneeseen jatkuvaluonteiseen tapahtumaan. Kohdeteoksessani trauman oireet ovat varsin suoraan luettavissa. Kerronnassa toistuvat usein kuvaukset henkilöhahmojen fyysisistä ja psyykkisistä traumaan viittaavista oireista. Tällaisia oireita ovat esimerkiksi henkilöhahmon väriseminen ja menneiden tapahtumien tunkeutuminen mieleen. Kohdeteoksessani esiin nouseviin oireisiin kuuluvat myös räjähtävä/tukahdutettu viha ja pakonomainen/tukahdutettu seksuaalisuus. Häpeän ja tahrituksi tulemisen kokemukset ovat teoksessa niin ikään läsnä. Myös syyllisen uskomusjärjestelmän rationalisoiminen tai hyväksyminen nousevat henkilöhahmojen oirehdinnassa esiin.

Tapahtumia, jotka muotoutuvat traumaksi ja alkavat oireilla henkilöhahmoissa, kuvataan teoksessa varsin suoraan. Tapahtumien kerronnan osalta tyypillisenä keinona on se, että jokin yksittäinen traumaattisen tapahtuman kuvaus ikään kuin edustaa toisia samankaltaisina toistuvia tapahtumia. Rasmuksen yksittäinen kouluväkivaltatapahtuman kuvaus edustaa jatkuvaa kouluväkivaltaa. Samoin Benjaminin yksittäisten traumatisoivien uskonnollisten tekstien lukukokemusten kuvaus edustaa monia muita samankaltaisina toistuneita tapahtumia. Koska kompleksinen trauma on luonteeltaan jatkuva, traumatisoivat tilanteet toistuvat. Lukija voi ymmärtää tilanteiden toistuneen, vaikka niistä jokaista ei kerronnassa erikseen kuvata.

Traumaattisia tapahtumia ei kohdeteoksessani paljasteta heti tarinan alussa, vaan niitä lähestytään viivyttellen. Kun traumaattinen tapahtuma paljastuu, sen jälkeen tapahtumaan palataan toistoa käyttäen. Toistoa käytetään tilanteissa, joissa henkilöhahmon voi tulkita kokevan intruusioita. Traumaattisen toiseuden suhteen teoksessa ei ole havaittavissa sulkeumaa. Myös tämä havainto on linjassa toisten traumakirjallisuutta tutkineiden havaintojen kanssa.

Olen tutkielmassani esittänyt tulkinnan, jonka mukaan traumaattiseen toiseuteen kytkeytyvät intruusiot ja muut kompleksisen trauman oireet voivat purkautua esiin myös arvottavien ja yleistävien binäärioppositioiden käyttönä. Tulkitsen kyseisen ilmiön olevan yksi tekijä, joka voi erottaa traumaattisen toiseuden ja sen kertomisen muun tyyppisistä traumoista. Olisikin mielenkiintoista selvittää, toistuuko kyseinen ilmiö myös muussa toiseutta ja traumaattisia kokemuksia käsittelevässä kirjallisuudessa.

Traumaa kerrotaan kohdeteoksessani myös epäsuorasti metaforaa hyödyntäen. Jäljen/tahrان puhdistaminen ja valkoinen hirvi kuvaavat sitä, miten toiseuteen yhteiskunnassa suhtaudutaan. Metaforat toimivat toisaalta tehostekeinoina ja toisaalta etäännyttämisen välineinä. Puhtoisen Benjaminin kädenjäljen näyttäytyminen tahrana tehostaa keinotekoisien vertikaalisten arvotusten järjettömyyttä. Homoseksuaalien oikeuksista käytävän keskustelun rinnastaminen valkoisen hirven tapaukseen nostaa esiin sen karmivan tosiasian, että homoseksuaalien oikeuksista on keskusteltu ikään kuin homoseksuaalit eivät itse edes olisi paikalla. Eläimistä poiketen toiseutetulla ihmisellä on ääni. Eri asia on kuitenkin se, annetaanko tuolle äänelle tilaa.

Olen analysoinut tutkielmassani trilogian kertojaa traumaattisen toiseuden todistajana. Kertojahahmon kerronnassa näyttäytyvät monet todistajuudelle tyypilliset piirteet, kuten pyrkimys vakuuttavuuteen, syyllisten nimeäminen, todistajuuden taakan kantaminen sekä kertomisen velvollisuus. Kohdeteokseni kertojahahmo antaa äänen vaietulle aihepiirille ja osallistuu siten keskusteluun siitä, mikä ja kenen historia on muistamisen arvoista.

Lähteet

Tutkimuskohde

Gardell, Jonas 2012a. *Torka aldrig tårar utan handskar. 1. Kärleken* [=T1]. Tukholma: Norstedts.

Gardell, Jonas 2013a. *Torka aldrig tårar utan handskar. 2. Sjukdomen* [=T2]. Tukholma: Norstedts.

Gardell, Jonas 2013b. *Torka aldrig tårar utan handskar. 3. Döden* [=T3]. Tukholma: Norstedts.

Tutkimuskirjallisuus

Alanko, Outi 2001. Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen: lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa Outi Alanko ja Tiina Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: SKS. 207–240.

Andrews, Molly 2014. Beyond Narrative: The Shape of Traumatic Testimony. Teoksessa Meg Jensen & Margareta Jolly (toim.) *We Shall Bear Witness: Life Narratives and Human Rights*, Madison, WI: Wisconsin University Press, 32–47.

Carlsson, Tobias 2005. *Manlighet i Jonas Gardells romaner En komikers uppväxt och Ett ufo gör entré. Analys ur ett mansforskningsperspektiv*. Högskolan i Halmstad. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:237298/FULLTEXT01.pdf>. (Viitattu 2.8.2023).

Caruth, Cathy 1996. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Craps, Stef 2013. Beyond Eurocentrism: Trauma Theory in the Global Age. Teoksessa Gert Buelens, Sam Durrant ja Robert Eaglestone (toim.), *The Future of Trauma Theory: Contemporary Literary and Cultural Criticism*. New York: Routledge. 45–60.

Dean, Carolyn J. 2020. Witnessing. Teoksessa Colin Davis ja Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London: Routledge. 111–120.

Eaglestone, Robert 2020: Trauma and Fiction. Teoksessa Colin Davis ja Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London: Routledge. 287–295.

Felman, Shosana & Dori Laub 1992. *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*. New York: Routledge.

Fricker, Miranda 2007. *Epistemic Injustice. Power and the Ethics of Knowing*. New York: Oxford University Press.

Gardell, Jonas 2012b. *Älä koskaan kuivaa kyyneleitä paljain käsin. 1. Rakkaus.* [=Ä1]. Suomentanut Otto Lappalainen. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.

Gardell, Jonas 2013c. *Älä koskaan kuivaa kyyneleitä paljain käsin. 2. Sairaus* [=Ä2]. Suomentanut Otto Lappalainen. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.

Gardell, Jonas 2013d. *Älä koskaan kuivaa kyyneleitä paljain käsin. 3. Kuolema.* [=Ä3]. Suomentanut Otto Lappalainen. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.

Halén, Anna (2015). *En etisk reflektiv studie över HIV-stigmats inverkan på patienten och vårdaren. En studie baserad på romantrilogin Torka aldrig tårar utan handskar av Jonas Gardell.*
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/98100/Halen_Anna.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 2.8.2023).

Hall, Stuart 2005. *Identiteetti.* Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Teppo 13.3.2023: Kirjoitetaan hiv ja aids pienellä. Hivpoint.
<https://hivpoint.fi/yleinen/kirjoitetaan-hiv-ja-aids-pienella/> (Viitattu 27.7.2023).

Hupperts, Charles 2006. Homoseksuaalisuus Kreikassa ja Roomassa. Teoksessa Robert Aldrich (toim.), *Rakkaus samaan sukupuoleen. Homoseksuaalisuuden historia.* Multikustannus. 29–55.

ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. Version: 01/2023.
<https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentity%2f585833559>. (Viitattu 15.6.2023).

Ikonen, Teemu 2001. Tarina ja juoni. Teoksessa Outi Alanko ja Tiina Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä.* Helsinki: SKS. 184–206.

Jensen, Meg 2020. Testimony. Teoksessa Colin Davis ja Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma.* London: Routledge. 66–78.

Johansson, Elin 2012. *Den performativa uppväxten. En studie i den heterosexuella matrisens verkan i tre svenska skolskildringar.* Högskolan i Gävle. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:529799/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).

Jørgensen, Camilla Finne 2016. ”Den andra världen. Där allt är upp och ner.” *En närlesning av betydningen av queert rom i Jonas Gardells romantrilogi Torka aldrig tårar utan handskar (2012–2103).* Uppsala Universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1067154/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).

Juvonen, Tuula 2002. *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia.* Jyväskylä: Vastapaino.

Jytilä, Riitta 2022. *Traumaattinen muisti nykyproosassa.* Helsinki: SKS

Kekki, Lasse 2004. Pervot pidot. Johdanto homo-, lesbo- ja queer-kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa Lasse Kekki & Kaisa Ilmonen (toim.), *Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queernäkökulmia kirjallisuudentutkimukseen*. Helsinki: Like. 13–45.

Kjellberg, Anjelika 2018. *Torka tårar med blågula handskar - en kritisk diskursanalys av fyra artiklar av Jonas Gardell utifrån teorin om homonationalism*. Lund universitet.
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=8966304&fileOid=8966332> (Viitattu 2.8.2023).

Kjellberg, Sofia 2022. ”Och de har återskapat sig själva [...] med andra som är som de” *En religionsfilosofisk studie om skam i Gardells Torka Aldrig Tårar Utan Handskar*. Uppsala Universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1666022/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).

Kuhlefelt, Eva 2006. *Att tala sanning är att ljuga så att folk tror en: Den konstruerade komikeridentiteten och kampen mot det heteronormativa i Jonas Gardells roman Ett ufo gör entré*. Helsingfors universitet.

Larsson, Jonas 2014. *Utanför eller innanför - vem bestämmer det? En studie av utanförskap i Jonas Gardells Torka aldrig tårar utan handskar och Marjaneh Bakhtiaris Kalla det vad fan du vill*. Höskolan väst.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:783797/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).

Madigan, Todd 2020. Theories of Cultural Trauma. Teoksessa Colin Davis ja Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London: Routledge. 45–53.

Mattsson, Anna 2014. ”Det här är en berättelse om en tid och en plats.” *En studie av tids- och platsmarkörer i Jonas Gardells Torka aldrig tårar utan handskar-trilogi och Hjalmar Söderbergs Doktor Glas och Den allvarsamma leken*. Uppsala Universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:720456/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).

Melanko, Valdemar 2012. *Puistohomot – rapporti Helsingin 1960-luvun homokulttuurista*. Helsinki: SKS.

Meritähti, Päivi 14.7.2014. Arkkipiispa: Homoseksuaaleilta syytä pyytää anteeksi. *Yle Uutiset*. <https://yle.fi/a/3-7354373> (Viitattu 31.7.2023).

Nordenswan, Hanna 11.5.2016. Syrjivän lain alla tuomituille homomiehille korvauksia – Saksa mitätöi sodanjälkeisiä tuomioita. *Yle Uutiset*. <https://yle.fi/a/3-8874413> (Viitattu 31.7.2023).

Onwuachi-Willig, Angela 2016. The Trauma of the Routine: Lessons on Cultural Trauma from the Emmett Till Verdict. *Sociological Theory* 34(4): 335–357.

Pederson, Joshua 2018. Trauma and Narrative. Teoksessa J. R. Kurtz (toim.), *Trauma and Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 97–109.

- Pyhä Raamattu. Uuden maailman käännös.* 2017. Jehovan todistajat. <https://www.jw.org/fi/kirjasto/raamattu/> (Viitattu 7.8.2023).
- Sakala, Petri 2004. “Så står det i Bibeln”. *Tolkningar av intertextuella sambans mellan Bibeln och Jonas Gardells romaner Passionsspelet och Frestelsernas berg.* Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/92023/gradu00372.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Viitattu 2.8.2023).
- Schmidt, Inge 2013. Perpetual Trauma and Its Organizations: Mothers against Drunk Driving and Drunk Driving Revisited. *Memory Studies* 7(2): 239–253.
- Sütterlin, Nicole A. 2020. History of Trauma Theory. Teoksessa Colin Davis ja Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma.* London: Routledge. 11–22.
- Svensson, Matilda & Rönngren, Anna 2013. *Med vilken handske torkas tårar? – En diskursanalys av mediadebatten kring Jonas Gardells trilogi Torka aldrig tårar utan handskar.* Högskolan för lärande och kommunikation. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:686004/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).
- Tamagne, Florence 2006. Homoseksuaalinen aika, 1870–1940. Teoksessa Robert Aldrich (toim.), *Rakkaus samaan sukupuoleen. Homoseksuaalisuuden historia.* Multikustannus. 167–195.
- Tammi, Pekka 1992. *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta.* Helsinki: Gaudeamus.
- Van der Kolk, Bessel 2022. *Jäljet kehossa: trauman parantaminen aivojen, mielen ja kehon avulla.* 8. painos. Helsinki: Viisas elämä.
- Vice, Sue 2020. Trauma in Holocaust Literature. Teoksessa Colin Davis ja Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma.* London: Routledge. 363–373.
- Wiken, Linn 2013. *Du ska inte leva, du ska dö! Framställningen av sjukdomen aids i Jonas Gardells roman Torka aldrig tårar utan handskar – 1. Kärleken (2012).* Högskolan i Halmstad. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:589470/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).
- Ylipelkonen, Otto Iisakki 2016. *Homosexuell och religiös? – diskursanalys av homosexuella mäns identitetsskapande i skönlitteratur med fokus på homosexualitet och religiositet.* Uppsala Universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:934161/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 2.8.2023).